

Universitat Autònoma de Barcelona

Facultat de
Traducció i d'Interpretació

Data: 17 GEN. 1996

Entrada núm.

3

Sortida núm.

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

DEPARTAMENT DE TRADUCCIÓ I D'INTERPRETACIÓ

PROGRAMA DE DOCTORAT

TEORIA DE LA TRADUCCIÓ

Problemes de traducció i competència traductora.

Bases per a una pedagogia de la traducció

Tesi doctoral presentada per

M. Lluïsa Presas Corbella

Dirigida per

Dra. Allison Beeby

Bellaterra, 1996

Índex

Introducció	1
I. Consideracions metodològiques	15
1. Naturalesa dels estudis sobre traducció	15
1.1. Els mètodes descriptius	18
1.2. Els mètodes experimentals	23
2. Enfocament metodològic del present treball	30
II. Problema de traducció i unitat de traducció en la teoria	37
1. El concepte de problema de traducció	37
1.1. La traducció com a problema teòric	37
1.2. La traducció com a problema pedagògic	39
1.2.1. Problemes de traducció i estilística comparada	39
1.2.2. Problemes de traducció i teoria comunicativa	50
1.2.3. Problemes de traducció i aproximació psicolingüística	59
2. El concepte d'unitat de traducció	68
2.1. El text com a suma de segments	68
2.2. El text com a unitat comunicativa	78
III. Processos mentals i procés de traducció	89
1. Conceptualització i traducció	91
2. Els processos de producció i recepció de textos	96
3. Processos textuals i traducció	104
3.1. Recepció	107
3.2. Operacions de comparació	108
3.3. Equivalència entre TO i TT: el projecte de TT	113
3.4. Producció	126
3.4.1. Canvi de codi, transferència i interferència	128

IV. Categories dels problemes de traducció	137
1. Intertextualitat	138
2. Situacionalitat	151
3. Intencionalitat i acceptabilitat	158
4. Informativitat	166
5. Coherència	175
6. Cohesió	183
V. Problemes de traducció i errors de traducció	196
1. Problemes de traducció i criteris de solució	196
2. Errors de traducció	202
VI. La traducció com a procés de presa de decisions	196
1. Coneixement epistèmic i coneixement operatiu	211
2. Estratègia i estratègies	214
3. Intuïció	220
4. Creativitat	222
VII. La competència traductora	225
VIII. Conclusions	233
Bibliografia	246

Apèndix

Annex I

Presentació del text original

Bibliografia

Text original

Annex II

Esborrany 1

Esborrany 2

Versió preliminar corregida

Versió definitiva

Annex III

Comparació esborrany 1-2

Comparació esborrany 2-versió preliminar

Comparació versió preliminar-versió definitiva

Introducció

Molt sovint, a la classe de traducció diem amb els alumnes que tenim un problema, el traductor més experimentat pot tenir un problema en un moment donat, i fins i tot no és estrany en la bibliografia del camp trobar el concepte de traducció associat a la noció de problema. Es poden esmentar, únicament a títol indicatiu, per exemple, *Das Problem des Übersetzens* (H. J. Störig, ed., 1963), *Les problèmes théoriques de la traduction* (G. Mounin, 1963), *Grundprobleme der deutsch-französischen Übersetzung* (L. Truffaut, 1963), *Problemas de la traducción* (F. Ayala, 1965), *Linguistische Probleme der Übersetzung* (H. J. Diller i J. Kornelius, 1978). En un altre nivell d'associació, trobem per exemple: *Soziale und theatralische Konventionen als Problem der Dramenübersetzung* (E. Fischer-Lichte, ed., 1988) o *Quine und das Problem der Übersetzung* (D. Markis, 1979). Els mateixos títols ens indiquen que, independentment del grau de sistematització que s'assoleixi en el tractament del tema, les primeres obres esmentades l'aborden des d'un punt de vista abstracte o global, és a dir, des del punt de vista de la teoria: allò que es problematitza és el fet traductor en sí. En canvi, de la formulació del segon grup de títols es desprèn que el tema s'aborda des de la pràctica, es tracta d'enumerar i sistematitzar els «problemes de traducció de...». Ambdós grups d'estudis són representatius de les dues tendències bàsiques de la

traductologia. El segon dels grups esmentats ho seria de la teoria de la traducció fins al segle XX, d'una teoria feta en gran part de proposicions *ad hoc* elaborades bàsicament per traductors que reflexionen sobre la seva tasca; és a dir, es tracta d'una teoria inductiva, que dels casos particulars extrau conclusions que es pretenen aplicables a l'àmbit general:

«L'histoire de la traduction est en partie faite d'une série de critiques et de propositions de critères, immédiatement désavouées par une opposition toujours présente ou par la génération suivante. L'histoire de la traduction enseigne une grande leçon de prudence et de relativité en matière de jugement et d'opinion. Il est significatif qu'il se soit trouvé, dès le XVIIe siècle, un Charles Sorel pour souligner le caractère éphémère des traductions: "c'est le privilège de la traduction de pouvoir être réitérée dans tous les siècles, pour refaire les livres, selon la mode qui court"»¹.

Pel que fa a les aproximacions que he qualificat de globals, serien representatives de la teoria que podríem anomenar «acadèmica», de la teoria deductiva que elabora models, derivats fonamentalment de la lingüística, que es pretenen aplicables a la pràctica. Tot i la diferència de procediments, la preocupació fonamental d'una i altra tendències, allò al·ludit amb el concepte de «problema», és, en el fons, la mateixa cosa: ¿quins elements o trets del text original (TO) selecciona el traductor per a establir l'equivalència amb el text terminal (TT)?, ¿amb quins

¹ M. Ballard, *De Cicéron à Benjamin: Traducteurs, traductions, réflexions* (Lille: Presses Universitaires de Lille, 1992) 264.

critèris estableix aquesta equivalència? La primera qüestió fa referència a la unitat de traducció (que se sol identificar amb unitats semàntiques, pragmàtiques i estilístiques del TO) i la seva determinació per part del traductor. Si en aquesta tasca els pràctics s'han concentrat normalment a trobar equivalències *ad hoc*, els teòrics s'han ocupat de definir què és l'equivalència en traducció segons criteris diferents, però que com apunta J. R. Ladmiral,² podrien sintetitzar-se en els criteris oposats de «fidelitat» al TO (*sourciers*) i de fidelitat al TT (*ciblistes*). W. Wilss,³ que es fixa sobretot en les operacions que realitza el traductor, pensa que aquest, certament, pot orientar-se bàsicament cap al TO o bé bàsicament cap al TT, però adverteix que hi ha una tercera via, que seria la de la interacció entre el TO i el TT, sense especificar, però, en què consistiria aquesta interacció.

Sigui com sigui, «dir en una llengua allò que ha estat dit en una altra», en la sintètica definició del Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana, és una tasca complexa que, certament, es pot entendre com un problema o una successió de problemes, relacionats fonamentalment amb el concepte

² Vegeu J.R. Ladmiral «Sourciers et ciblistes». A: *Traducere navem: Festschrift für Katharina Reiß*, ed. per J. Holz-Mänttari i Ch. Nord (Tampere: Tampereen Yliopisto, 1993. P. 287-300).

³ Vegeu W. Wilss, *Übersetzungsfertigkeit: Annäherungen an einen komplexen übersetzungspraktischen Begriff* (Tübingen: Gunter Narr, 1992. Tübinger Beiträge zur Linguistik, 37658) 58.

d'unitat de traducció i amb els criteris o paràmetres d'equivalència, uns problemes que esdevenen més punyents quan la traducció esdevé matèria d'ensenyament i la pedagogia ha de definir el seu objecte, la competència traductora, entesa com a competència per a resoldre aquests problemes en el marc d'un mètode de treball específic.

La missió de la ciència és la de definir i de descriure el seu objecte, i de delimitar-lo respecte dels camps afins, mentre que la missió de la pedagogia és la d'establir la manera com es poden transmetre coneixements o habilitats relacionats amb aquest objecte. Ara bé, en el cas de la traducció la mateixa definició de l'objecte ja és polèmica, com polèmica és la seva descripció, i això tant des d'un punt de vista diacrònic com sincrònic: en el curs de la història els traductors han entès la seva tasca de maneres sovint contradictòries, i les actuals teories de la traducció defensen punts de vista moltes vegades divergents (si més no, a primer cop d'ull). D'aquesta manera la pedagogia, o els pedagogs, es troben davant d'un doble problema. D'una banda l'objecte d'ensenyament és discutit i d'altra banda els manca una tradició en la qual basar-se. En efecte, no hi ha una tradició de pedagogia de la traducció com hi ha una tradició de l'ensenyament de llengües estrangeres o d'ensenyament de les tècniques de la pintura, que han arribat a desenvolupar diverses metodologies o diversos punts de vista quant als seus continguts. Pel que fa al camp de la traducció, no és exagerat afirmar que

actualment encara es troba activa la primera generació de pedagogs de la matèria. També m'atreuria a afirmar que podem dividir aquests pedagogs en dos grups: d'una banda els traductors que, posats davant de la tesitura d'haver de transmetre a uns alumnes els seus coneixements, les seves habilitats, els seus mètodes de treball o «trucs professionals» han hagut de reflexionar i teoritzar sobre la seva activitat; d'altra banda, els lingüistes, filòlegs i crítics literaris que, fonamentalment, s'han aplicat a definir i descriure el fenomen de la traducció al caire de models lingüístics o literaris.⁴ Amb tot, encara trobem a faltar, en una i altra banda, el pas següent: desenvolupar una metodologia sistemàtica per a transmetre els coneixements i les habilitats que han definit des dels seus punts de vista.

Tornant als temes que ens ocupen, els problemes de traducció i la competència traductora, necessàriament cada corrent en dona el seu propi enfocament. Així, per fixar-nos en els corrents que considero més significatius des d'un punt de vista pedagògic, l'anomenat corrent lingüístic, que parteix sobretot de la lingüística estructural, identifica els problemes de la traducció amb discrepàncies

⁴ Vegeu una sintètica descripció dels diferents punts de vista a: A. Neubert, «Models of Translation». A: *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies: Selected Papers of the TRANSIF Seminar, Savonlinna 1988*, ed. per S. Tirkkonen-Condit (Tübingen: Gunter Narr, 1988. Language in Performance, 5) 17-26; també a: W. Lörcher, «Models of the Translation Process». *Target 1:1* (1989): 43-68.

interlinguals en els nivells lèxico-semàntic i sintàctic fonamentalment i proporciona uns «procediments tècnics» per a la solució d'aquests problemes. Posat que la competència traductora s'associa amb el domini d'aquests procediments tècnics, la pedagogia se centra en fer practicar a l'alumne aquestes tècniques a través de la traducció d'exemples convenientment seleccionats.

Més endavant, en incorporar-se a les teories de la traducció les nocions desenvolupades per la gramàtica generativa i la pragmàtica, la traducció es caracteritza com un acte comunicatiu *sui generis* i es pren en consideració que el traductor, en tant que emissor vicari, s'adreça a un receptor o receptors determinats i que el text que constitueix sobre la base del TO té una funció determinada. Aquesta formulació del TT sobre la base del TO⁵ no s'entén com una mera operació de «còpia» o «reproducció», sinó com el resultat d'una complexa cadena d'operacions mentals com analitzar, comparar, inferir, seleccionar, combinar, etc. que realitza el traductor. En aquest marc també els problemes de la traducció o del traductor s'associen amb discrepàncies interlinguals lèxico-semàntiques i sintàctiques si bé s'amplien més coherentment al camp de la pragmàtica. La competència traductora rau sobretot en la

⁵ A. Neubert defineix la traducció com *text-induced text production*. Vegeu A. Neubert, «Interference between Languages and between Texts». A: *Interferenz in der Translation*, ed. per H. Schmidt (Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1989. Übersetzungswissenschaftliche Beiträge, 12) 59 segs.

capacitat de realitzar una correcta anàlisi del TO i determinar la funció del TT, de manera que la pedagogia de la traducció se centra en la pràctica de l'anàlisi i traducció de textos amb especial atenció a la funció del text terminal.

Paral·lelament a aquest segon corrent teòric, l'enfocament psicolingüístic posa l'èmfasi en l'observació dels processos mentals del traductor sobretot amb l'objectiu de millorar la pedagogia de la traducció, però a l'hora de determinar què són els problemes de la traducció els identifica igualment amb les discrepàncies entre els parells de llengües i per tant, implícitament, amb insuficiències lingüístiques del traductor i amb els errors comesos pels subjectes. Coherentment, s'associa la competència traductora amb la competència bilingüe.

Ara bé, algunes de les hipòtesis que he apuntat més amunt es poden qüestionar, de moment en termes molt generals, tant des de la pràctica de la traducció com des de la pràctica pedagògica. Així, apuntaria que no sempre les discrepàncies interlinguals, siguin del caràcter que siguin, plantegen problemes de traducció, o donen lloc a errors de traducció, ni tan sols en traductors principiants; inversament, el coneixement de certs procediments tècnics de traducció o la pura competència bilingüe gairebé mai no donen traduccions acceptables. Un altre aspecte que em sembla qüestionable és l'èmfasi que les teories descrites posen en la comprensió o anàlisi del TO, sense entrar a fons

en allò que constitueix la segona part del procés traductor: la constitució del TT, que és l'objectiu de la traducció. Cada vegada és més acceptada la hipòtesi, basada tant en l'experiència traductora com en la pràctica pedagògica, que per a obtenir una bona traducció és tan insuficient el mer domini d'uns procediments tècnics sense un objectiu global, com el coneixement de dues llengües sense una consciència dels problemes de la traducció. No cal dir que sense un objectiu global com és la constitució d'un text, i sense una consciència dels problemes de traducció serà inútil qualsevol diccionari. Des del punt de vista de la pedagogia de la traducció, doncs, sembla important d'arribar a destriar fins on sigui possible allò que són competències lingüístiques (i que han de ser definides i transmises per la pedagogia de la llengua) d'allò que són competències traductores (i que han de ser definides i transmises per la pedagogia de la traducció).

En un plantejament general de la qüestió es pot formular una primera hipòtesi, segons la qual la competència traductora està constituïda sens dubte per la competència en dues llengües i per la competència contrastiva però, posat que el punt de partida de tota traducció, com el seu punt d'arribada, és un text, cal entendre aquestes competències al servei d'una competència més general, que és la capacitat de processar textos. D'altra banda, precisament perquè en els processos de recepció (d'un TO) i de producció (d'un TT) el traductor ha de posar en joc les competències

lingüístiques i la competència contrastiva, aquests constitueixen processos específics, diferents dels que efectuen els parlants monolingües; per tant, i aquesta es la segona hipòtesi de treball, els problemes de traducció s'han de relacionar primordialment amb els processos (reals) de recepció i producció de textos i no tant, o no només, amb les discrepàncies (abstractes o teòriques) interlinguals, en el benentès que, tal com observa Wilss, en traducció no podem parlar de problemes ni de solucions estàndard:

«Für die Vermittlungsleistung des Ürs [=Übersetzers] gibt es keinen Standardinput. Der praktizierende Ür muß tagtäglich damit rechnen, daß er mit Texten konfrontiert wird, deren Übersetzung ihm stetig neue Bemühungen um die Erkenntnis des Fremdpsychischen, neue Strategiefestlegungen und Äquivalenzüberlegungen abverlangt.»⁶

Cal advertir en aquest punt que si bé, com hem vist, en la bibliografia trobem nombroses obres que directament o indirecta s'ocupen dels problemes de traducció, si bé hi ha unanimitat en el caràcter problemàtic de la traducció, els corrents teòrics que succintament he caracteritzat més amunt no s'ocupen en profunditat del tema «problema de traducció», gairebé sempre empren el terme en la seva accepció col·loquial, i per tant no n'ha estat desenvolupat un concepte que sigui comunament acceptat. Això no és estrany, perquè necessàriament els problemes es troben, no en la teoria, sinó en la pràctica quotidiana de la traducció i,

⁶ W. Wilss, *Übersetzungsfertigkeit*, 18.

tal com he apuntat més amunt, aquests problemes són sempre nous i per tant de difícil sistematització:

«Die Erfahrung lehrt, daß, von interlingual hochstandardisierten Texten abgesehen (z.B. Wartungshandbüchern, Handelskorrespondenz), die Auseinandersetzung mit Problemen lexikalischer, phraseologischer, syntaktischer, stilistischer, rhetorischer und textueller Art ein wichtiger Faktor der Übersetzungspraxis ist.»¹

Caldria potser matisar aquesta apreciació amb les següents observacions: una aproximació al fenomen de la traducció des del punt de vista del traductor posa de manifest que aquest, en efecte, s'ha d'enfrontar amb els problemes lèxics, fraseològics, sintàctics, estilístics, retòrics i textuals a què fa referència Wilss; ara bé, (i) fins i tot els textos altament estandarditzats que l'autor veu com no problemàtics, d'una banda poden presentar trets que els diferencien i individualitzen en el marc intralingual, i d'altra banda no és impossible que plantegin problemes de caràcter interlingual al traductor; (ii) la teoria lingüística de la traducció associa implícitament la noció de problema de traducció amb discrepància interlingual en qualsevol dels nivells en què s'estudia la llengua, cosa que resulta desmentida per la pràctica: no sempre les divergències lèxiques o sintàctiques, per exemple, donen lloc a problemes per al traductor, i al contrari, no sempre les solucions «paral·leles» que semblen més evidents són les més adequades, com ho proven els nombrosos errors d'interferència motivats per allò que podríem anomenar la

¹ W. Wilss, *Übersetzungsfertigkeit*, 55.

força hipnòtica del text original, de la qual no es lliuren, en ocasions, ni els traductors més experimentats, i que segurament no ha estat prou explicada; a aquestes observacions es pot afegir (iii) que, al contrari, des de la pràctica, el concepte de problema de traducció se sol associar amb dificultats o mancances individuals (sobretot insuficiències lingüístiques) del propi traductor, cosa que resta vàlida general a l'anàlisi d'aquests problemes.

Així doncs, si la clarificació de les nocions de problema de traducció i de competència traductora pot aportar certa llum a aspectes encara foscos de la teoria, aquesta clarificació pot constituir una important aportació al camp de la pedagogia, ja que el seu objectiu és precisament desenvolupar la competència traductora més enllà de l'objectiu del desenvolupament de les habilitats en les llengües original i terminal o del desenvolupament de la competència contrastiva.

Aquestes consideracions, unides a la consideració que, efectivament, la capacitat de resoldre problemes específics és una de les capacitats més importants de la competència traductora, em porten a concloure que per a la pedagogia de la traducció es plantegen les següents necessitats que he convertit en objectius d'aquest treball:

- a) la necessitat d'una definició general del concepte de «problema de traducció» tot destriant-lo de les discrepàncies entre un parell de llengües determinat en qualsevol dels nivells lingüístics o gramaticals i

relacionant-lo amb l'objecte de la traducció, el text, així com amb el treball que el traductor realitza sobre aquest objecte;

b) la necessitat d'establir categories de problemes de la traducció segons paràmetres altres que les categories lingüístiques o gramaticals i que siguin adequades tant des del punt de vista de la teoria de la traducció com de la seva pedagogia;

c) la necessitat d'inserir les capacitats de definició i de resolució de problemes en el marc de la competència traductora general: és a dir, cal establir quin és el paper de la capacitat de resolució de problemes en el marc més ampli de la competència traductora, en tant que competència a transmetre per la pedagogia.

L'objectiu general que es desprèn d'aquests tres és el d'establir ponts entre la teoria, la pràctica i la pedagogia de la traducció. Ara bé, aquests ponts no s'han d'entendre com de sentit únic, de la teoria a la pràctica, i d'aquesta a la pedagogia, sinó que l'experiència demostra que si els coneixements obtinguts per la teoria poden fer més fructíferes la pràctica i la pedagogia, les evidències, o fins i tot les intuïcions, sorgides de la pràctica i de la docència poden, al seu torn, enriquir la teoria. Per això, en l'acompliment dels objectius que m'he proposat són fonamentals les aportacions dels diferents corrents teòrics de la traducció, però no he pogut prescindir de les

aportacions d'altres ciències o branques de diverses ciències com ara la lingüística del text, la filosofia del coneixement o la psicolingüística, ni tampoc he volgut prescindir de l'experiència adquirida a través de la pràctica docent o de la pràctica de la traducció.

Pel que fa a l'organització d'aquest treball, a unes breus consideracions metodològiques (capítol I), segueix un repàs del tractament dels problemes de traducció i de la unitat de traducció per part de diversos corrents teòrics (capítol II). Tanca la part teòrica l'examen del procés de la traducció en tant que procés textual i mental alhora (capítol III). La part descriptiva està dedicada a l'estudi dels problemes de la traducció en la pràctica, sobre la base d'exemples concrets (capítol IV). La tercera part, concebuda com a síntesi de les dues primeres, es dedica a la discussió dels conceptes de problema de traducció i d'error de traducció a partir dels resultats de l'estudi descriptiu (capítol V) i conté una proposta de model del procés de la traducció en tant que procés de presa de decisions (capítol VI) i de model de la competència traductora aplicable a la pedagogia de la traducció (capítol VII). Els capítols finals recullen les meves conclusions (capítol VIII) així com la bibliografia emprada en la realització d'aquest treball. He inclòs en un apèndix els textos de classe que m'han proporcionat alguns exemples. Per últim en els annexos figuren els textos que han servit de base a la part descriptiva d'aquest treball.

Per norma general he recollit les citacions en la llengua original: anglès, francès o alemany. Posat, però, que la llengua alemanya és potser menys coneguda que les altres dues, he procurat resumir la idea o idees principals de la citació en el cos del text.

No vull concloure aquesta introducció sense expressar el meu agraïment a totes aquelles persones que m'han prestat el seu suport en el desenvolupament d'aquest treball. Entre totes elles voldria destacar la Dra. Allison Beeby que ha dirigit aquesta tesi doctoral i a qui dec valuoses indicacions, i la senyora Clara Plasència, responsable de publicacions de la Fundació Antoni Tàpies, que em va facilitar documentació imprescindible per a la realització del meu estudi descriptiu.

I. Consideracions metodològiques

1. Naturalesa dels estudis sobre la traducció

A l'hora d'explicar la pròpia metodologia en un treball relacionat amb la traducció es fa ja imprescindible utilitzar l'aparell terminològic i conceptual que va posar a punt J. S Holmes.¹

Centrant-nos en el punt que ens interessa aquí, la naturalesa dels estudis sobre la traducció, Holmes afirma que es tracta d'una disciplina empírica, a la qual assigna dos grans objectius:

«(1) to describe particular phenomena of translating and translation(s) as they manifest themselves in the world of our experience, and (2) to establish general principles by means of which these phenomena can be explained and predicted. The two branches of pure translation studies concerning themselves with these objectives can be designated *descriptive translation studies* (DTS) or *translation description* (TD) and *theoretical translation studies* (THTS) or *translation theory* (TTh).»²

Dintre dels estudis descriptius distingeix els que se centren en la descripció de textos traduïts (estudis, per tant, centrats en el producte) amb les seves variants, com ara la comparació de diverses traduccions d'un mateix

¹ J. S Holmes, «The Name and Nature of Translation Studies». A: *Translated! Papers on Literary Translation Studies* (Amsterdam: Rodopi, 1988. P. 66-80. *Approaches to Translation Studies*, 7).

² *Ibid.*, 71. Cursives de l'autor.

original, que a més a més poden adoptar un punt de vista sincrònic o diacrònic. El seu objectiu seria el d'establir una possible història de les traduccions. Un segon tipus d'estudis descriptius serien els interessats en la funció de les traduccions en l'entorn de la cultura terminal i per tant més interessats en les circumstàncies extratextuals que en el text. El seu objectiu estaria relacionat amb una sociologia de la traducció. Per últim, tindriem els estudis centrats en el procés, és a dir en la descripció de les operacions mentals que realitza el traductor. En aquest àmbit, diu Holmes, es treballa encara majoritàriament sobre especulacions i cal confiar que la psicologia posarà a punt les eines per a estudiar aquest procés tan complex. Així doncs, l'objectiu d'aquests estudis estaria relacionat amb la psicologia de la traducció.

Per la seva banda, l'objectiu (extraordinàriament ambiciós, com reconeix el mateix autor) d'una teoria general de la traducció és de trobar els elements que poden servir per a explicar i predir els fenòmens que tenen a veure amb la traducció i per a excloure els fenòmens que no hi tenen a veure. Mentre no s'assoleix aquest objectiu es troben sis tipus diferents de «teories parcials» segons el seu objecte.³

³ Vegeu J. S Holmes, «The Name and Nature», 74-76. Remetem també a: A. Neubert, «Models of Translation», que adopta un doble punt de vista per a la seva classificació: la perspectiva de l'observador i l'objecte de la recerca.

Hi ha, per últim, i relacionats amb aquests dos primers, els que podríem anomenar «estudis aplicats», el principal àmbit dels quals seria la pedagogia de la traducció (didàctica, mètodes i criteris d'avaluació, disseny curricular). Un segon àmbit seria tot el que abasta el domini de les ciències auxiliars de la traducció: lexicologia i terminologia, gramàtica, etc., mentre el tercer i quart àmbits estarien representats per la crítica de traduccions i la política de traduccions.

Un dels aspectes que ens sembla més interessant de destacar del treball de Holmes és la relació dialèctica que estableix entre la teoria, els estudis descriptius i els estudis aplicats:

«Translation theory, for instance, cannot do without the solid, specific data yielded by research in descriptive and applied translation studies, while on the other hand one cannot even begin to work in one of the other two fields without having at least an intuitive theoretical hypothesis as one's starting point.»⁴

L'altre aspecte destacable és la seva preocupació per l'àmbit metodològic o «metateòric»: Holmes fa notar la necessitat d'establir quins mètodes i models seran els més eficaços per a cada branca d'aquesta disciplina.

La discussió metodològica que Holmes va situar en les seves coordenades ha continuat i algunes metodologies poden considerar-se ja prou establertes com perquè els dediquem breument la nostra atenció. Tenint en compte l'objectiu d'aquest treball, proposar un aparell de definició i

⁴ J. S Holmes, «The Name and Nature», 78.

descripció dels problemes de traducció que pugui integrar-se en un model de la competència traductora, ens centrarem en les metodologies que poden entrar en consideració per a assolir l'esmentat propòsit. És cert que quan parlem de problemes de traducció ens interessen en primera instància els problemes en ells mateixos (els obstacles que sorgeixen en la constitució d'un TO sobre la base d'un TT) però també ens interessen els criteris de resolució d'aquests problemes que adopten els traductors. Així doncs, entenem que per a assolir el nostre propòsit se'ns ofereixen dues possibles metodologies: (i) posant l'èmfasi en el producte final del procés de constitució textual, fer un estudi comparatiu del TO i el TT, per tal de posar de manifest les «desviacions» del segon respecte del primer, tot assumint, a més a més, que aquestes desviacions responen a problemes (mètode descriptiu); (ii) posant l'èmfasi en el procés, fer un estudi de les operacions mentals del traductor mitjançant el mètode dels protocols verbals (mètode experimental).

1.1. Els mètodes descriptius

Si ens referim en primer lloc als mètodes descriptius és perquè sens dubte constitueixen el mètode d'estudi de traduccions més antic i tradicional. És cert, però, que aquests mètodes han experimentat una evolució des de la perspectiva filològica dels seus inicis fins a la

introducció darrerament de criteris de comparació derivats de teories lingüístiques o de teories de la traducció. Aquests mètodes han estat desenvolupats sobretot per a establir criteris d'avaluació de traduccions i divergeixen notablement pel seu objecte (textos literaris, textos no literaris), pel seu procediment (des de la microestructura a la macroestructura o vice-versa) i pel seu enfocament (retrospectiu, que concedeix primacia al TO, o prospectiu, que concedeix primacia al TT). En primer lloc tenim el model pioner de K. Reiß⁵ de caràcter clarament retrospectiu (la mesura de la traducció ve donada pel text original) i que estableix diferents criteris de traducció segons el tipus de text original. La classificació dels textos es basa, al seu torn, en el model de les funcions del llenguatge de K. Bühler: informativa, expressiva i operativa. El seu objectiu és proporcionar estratègies globals per al traductor, sempre segons els tipus de text.

Un altre model, també de caràcter lingüístic, de comparació del TO i el TT per a l'avaluació de traduccions és el de M. Ammann,⁶ que parteix de la teoria del *skopos* de H. J. Vermeer i analitza la funció i la coherència interna d'un i altre text i a continuació analitza la coherència

⁵ Vegeu K. Reiß, *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text* (2a ed. Heidelberg: Kronberg, 1984. Monographien Literatur + Sprachwissenschaft + Didaktik, 11).

⁶ M. Ammann, «Anmerkungen zu einer Theorie der Übersetzungskritik und ihrer praktischen Anwendung». *TextconText* 5 (1990): 209-50.

entre TO i TT. K. van Leuven,⁷ al seu torn, parteix de la microestructura, on detecta «transeemes», definits com «a comprehensible textual unit which is determined with the aid of criteria derived from Dijk's *Funktional Grammar* (1978)»⁸ a partir dels quals el crític estudia els «canvis». Hi ha dos tipus de transeemes, la diferència entre els quals sembla residir en la presència o absència d'un verb;⁹ el denominador comú o *tertium comparationis* entre els transeemes del TO i els del TT són els «arxitranseemes», de caràcter semàntic.¹⁰ Els arxitranseemes, al seu torn es classifiquen en nombroses categories. D'aquest model s'ha assenyalat que és potser excessivament detallista.¹¹

D'inspiració literària és el model de J. Lambert i H. van Gorp¹² que parteix de la teoria del polisistema d'I.

⁷ K. van Leuven, «Translation and Original. Similarities and Dissimilarities». 2 parts. *Target* 1:2 (1989): 151-81; 2:1 (1990): 69-95.

⁸ K. van Leuven, «Translation and Original. Similarities and Dissimilarities». *Target* 1:2 (1989): 155.

⁹ *Ibid.*, 156.

¹⁰ *Ibid.*, 157.

¹¹ Vegeu M. Snell-Hornby, «On Models and Structures and Target Text Cultures: Methods of Assessing Literary Translations». A: *La traducció literària*, ed. per J. Borillo (Castelló: Publicacions de la Universitat Jaume I, 1995. *Estudis sobre la Traducció*, 2) 47.

¹² J. Lambert i H. van Gorp, «On Describing Translations». A: *The Manipulation of Literature*, ed. per T. Hermans (Londres: Croom Helm, 1985. P. 42-53).

Even-Zohar.¹³ Els autors parteixen de l'estudi del nivell macro (divisió del text en capítols i paràgrafs, estructura narrativa interna, etc.), que hauria de permetre establir hipòtesis sobre les estratègies del nivell micro (selecció de mots, patrons gramaticals dominants i estructures literàries formals, reproducció de les formes del discurs, perspectiva de la narració, etc.). El seu objectiu és de proporcionar un aparell descriptiu de validesa general que permeti determinar les estratègies del traductor, començant per l'estratègia global, és a dir la intenció de produir un text «adequat» (en la terminologia dels autors, acostat a l'original) o «acceptable» (en la terminologia dels autors, orientat cap a la cultura terminal). Aquest objectiu forma part, però, d'un objectiu més ampli que és l'estudi de la literatura traduïda, que els autors xifren en l'estudi de normes, models, comportament i sistemes de traducció.¹⁴ Posat que en aquest esquema descriptiu es presta atenció sobretot a allò que podríem anomenar l'estratificació dels trets textuais, s'ha assenyalat¹⁵ la dificultat d'integrar els resultats obtinguts en un nivell amb els resultats de

¹³ I. Even-Zohar «The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem». A: *Literature and Translation. New perspectives in Literary Studies with a Basic Bibliography of Books in Translation Studies*, ed. per J. S Holmes, J. Lambert, i R. van den Broeck (Lovaina: Acco, 1978. P. 117-127).

¹⁴ J. Lambert i H. van Gorp, «On Describing Translations», 51.

¹⁵ Vegeu M. Snell-Hornby, «On Models and Structures», 47.

l'altre nivell. Sembla, doncs, que encara som una mica lluny d'assolir la utopia que plantejava Holmes quan deia que calia desenvolupar una eina d'anàlisi que sigui acceptada per tots els teòrics «similarmet a com des de Linneu hi ha consens entre els botànics pel que fa als mètodes de descripció de les plantes»,¹⁶ una eina que permetria obtenir descripcions comparables com a base d'estudis comparatius de més ampli abast.

Aquests models tenen en comú que han estat elaborats per a estudiar la relació entre certs trets del TT i certs trets del T0, uns trets que es consideren rellevants per a avaluar la qualitat de la traducció si bé, paradoxalment, insisteixen que no volen establir resultats normatius, sinó únicament reflectir l'estat de la qüestió.¹⁷ Deixant de banda les dificultats d'aplicació que puguin presentar aquests models, al llarg del nostre treball tractarem de posar de manifest que els factors del text no es poden considerar aïlladament, sinó en la seva interacció, per la qual cosa necessitem uns paràmetres d'anàlisi que estudiïn els factors del text en la seva interrelació. D'altra banda, en primera instància busquem un aparell que sigui aplicable

¹⁶ Traduïm de J. S Holmes, et. al., eds. *Literature and Translation*, 81.

¹⁷ Sobre la relació entre els estudis normatius i els estudis descriptius vegeu J. Lambert, «Shifts, Oppositions and Goals in Translation Studies: Towards a Genealogy of Concepts». A: *Translation Studies: The State of the Art. Proceedings of the first James S Holmes Symposium on Translation Studies*, ed. per K. M. van Leuven-Zwart i T. Naaijken (Amsterdam, Atlanta: Rodopi, 1991. P. 25-37).

tant a textos literaris com no literaris, i en segona instància pretenem que els resultats obtinguts a través de l'aplicació d'un aparell d'aquesta mena siguin transferibles a la pedagogia de la traducció. Des d'aquest punt de vista pensem que una eina d'anàlisi amb pocs factors pot aportar resultats més fàcilment avaluables que un instrumentari molt detallista però de difícil avaluació.

1.2. Els mètodes experimentals

A diferència dels mètodes descriptius, que tracten d'obtenir informació del procés de la traducció a partir del producte, és a dir, retrospectivament, els mètodes experimentals tracten d'obtenir les seves dades en temps real. D'aquests mètodes, el que s'ha establert amb més fermesa en els darrers anys és el mètode del seguiment del procés traductor a partir de la verbalització dels processos mentals dels seus actors i la seva recollida en protocols. La principal objecció de fons que es fa al mètode dels protocols, que fins ara s'havia aplicat en la psicologia sobretot a estudiar processos d'aprenentatge i de resolució de problemes, té a veure amb l'observació que moltes vegades els subjectes no són conscients dels seus propis continguts mentals: per dir-ho d'una manera elemental, un subjecte pot donar la resposta «correcta» però no ser capaç de dir per

què.¹⁸ Un altre aspecte digne de ser tingut en compte és el fet que en el cas de traductors professionals, el procés pot ser altament automatitzat, per la qual cosa no serà accessible via protocols de verbalització.¹⁹ Una solució seria aleshores de recórrer a traductors no professionals. En aquest cas, nosaltres plantejaríem una segona objecció que ens sembla fonamental: ¿fins a quin punt un subjecte pot verbalitzar un procés en el qual és inexpert? i en qualsevol cas, ¿fins a quin punt poden considerar-se vàlides o representatives les respostes d'un subjecte no expert?

En el capítol II d'aquest treball ens fixarem especialment en un estudi dut a terme per H. P. Krings per la seva relació amb els problemes de la traducció, mentre que en aquest punt ens centrarem en la metodologia i els resultats d'un altre estudi: el de W. Lörscher,²⁰ ja que ell va ser de fet l'iniciador d'aquesta mena d'estudis en el camp de la didàctica de les llengües estrangeres.²¹ El

¹⁸ Vegeu W. Kintsch, *Memory and Cognition* (Malabar F: Robert E. Krieger, 1982) 387.

¹⁹ Vegeu R. Jääskeläinen i S. Tirkkonen-Condit, «Automatised Processes in Professional vs. Non-Professional Translation: A Think-Aloud Protocol Study». A: *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies. Selected Papers of the TRANSIF Seminar, Savonlinna 1988*, ed. per S. Tirkkonen-Condit (Tübingen: Gunter Narr, 1991. Language in Performance, 5) 91, que refereixen a l'estudi de C. Séguinot en confirmació d'aquesta hipòtesi.

²⁰ W. Lörscher, *Translation Performance, Translation Process, and Translation Strategies: A Psycholinguistic Investigation* (Tübingen: Gunter Narr, 1991).

²¹ Vegeu W. Lörscher, *Linguistische Beschreibung und Analyse von Fremdsprachenunterricht als Diskurs* (Tübingen: Gunter Narr, 1983).

propòsit explícit de l'autor és de determinar les estratègies dels traductors en la resolució de problemes. En un altre lloc discutirem la seva noció de problema i d'estratègia,²² per tant aquí ens fixarem només en alguns paràmetres de l'estudi i en les seves conclusions. Un dels aspectes que ens semblen més discutibles de cara a la validesa pedagògica de l'estudi és que, pel fet que els seus subjectes són, en el millor dels casos, traductors en formació (en la seva majoria són estudiants de filologia), esbrina els problemes que efectivament detecten traductors inexperts i les estratègies que efectivament apliquen, no els problemes que necessàriament es plantegen ni les estratègies que necessàriament s'han d'aplicar. D'altra banda, atès que per als seus subjectes els problemes són de caire lèxico-sintàctic, les estratègies globals que defineix l'autor, <CHECK>, <MONITORING> i <REPHRASING>, s'apliquen únicament a la traducció de segments lèxico-sintàctics. D'aquesta manera, els seus resultats, si bé confirmen de manera experimental les intuïcions dels professors de traducció, no per això deixen de ser decebedors: els problemes que detecten els traductors inexperts s'agrupen en tres categories: lèxics, sintàctics i lèxico-sintàctics. L'autor informa en una nota a peu de pàgina que només un subjecte es planteja un problema de caire estilístic, la

²² Vegeu més avall, capítol VI.

repetició d'un verb.²³ Pel que fa a la bondat de les estratègies aplicades, l'autor remarca que:

«(...)the observation on the success of translation strategies which will be made in the following section are based on a concept of success which is oriented towards what the *subjects* consider success. Thus, translation strategies are successful to the extent to which the subjects succeed in bringing about *what to them* are partial, preliminary or final solutions to translation problems.»²⁴

No cal dir que, portat a un extrem, aquest punt de vista invalidaria qualsevol intent d'avaluació i crítica externes d'una traducció.

P. Kußmaul²⁵ informa d'una variant del mètode de la verbalització que és recollir en els protocols la discussió de dos subjectes. D'aquest mètode l'autor diu que reflecteix una situació més natural que la de «parlar sol». El més destacable del treball de Kußmaul ens sembla, però l'objecte: el paper de la creativitat en el procés de traducció. Estem convençuts que aquest estudi pot obrir una via més fructífera per a la pedagogia de la traducció que no pas l'estudi d'estratègies, tot i la dificultat evident que es planteja el mateix autor a les conclusions del seu article: com s'ensenya la creativitat?

²³ Vegeu W. Lörcher, *Translation Performance*, 202.

²⁴ *Ibid.*, 229. Cursives de l'autor.

²⁵ P. Kußmaul, «Creativity in the Translation Process: Empirical Approaches». A: *Translation Studies: The State of the Art. Proceedings of the first James S Holmes Symposium on Translation Studies*, ed. per K. M. van Leuven-Zwart i T. Naaijken (Amsterdam, Atlanta: Rodopi, 1991. P. 91-101).

Interessant també des del punt de vista de la seva concepció ens sembla el treball de J. Dancette²⁶ que a través de quatre tests, comprensió d'un text, traducció d'un fragment, competència lingüística i coneixement de la matèria, tracta d'esbrinar el paper de la comprensió en el procés de la traducció. L'autora destaca en les seves conclusions que una millor comprensió del TO comporta una millor traducció, que la traducció s'aprèn a través de mètodes d'anàlisi rigorosos i mostra que en gran part la traducció consisteix a activar i reorganitzar coneixements lingüístics i no lingüístics i a crear-ne de nous.²⁷ Potser d'abast més limitat donat el petit nombre de subjectes són els de S. Tirkkonen-Condit i S. Condit²⁸ i de C. Séguinot.²⁹ El darrer estudi experimental del qual tenim notícia és el de D. C. Kiraly³⁰ que recull l'actuació de sis traductors professionals i de sis principiants en un procés de traducció inversa. Els seus resultats poden considerar-se si

²⁶ J. Dancette, *Parcours de traduction: Étude expérimentale du processus de compréhension* (Lille: Presses Universitaires de Lille, 1994).

²⁷ *Ibid.*, 211.

²⁸ S. Tirkkonen-Condit i S. Condit, eds., *Empirical Studies in Translation and Linguistics* (Joensuu: Joensu yliopiston monistuskeskus 17, 1989).

²⁹ C. Séguinot, ed., *The Translation Process* (Toronto: H. G. Publications, School of Translation, York University, 1989), així com de la mateixa autora, «Interpreting Errors in Translation». *Meta* 1 (1990): 68-73.

³⁰ D. C. Kiraly, *Pathways to Translation: Pedagogy and Process* (Kent, Londres: The Kent State University Press, 1995).

més no sorprenents: a través del seu mètode no detecta diferències entre professionals i principiants, ni pel que fa al mètode de treball ni pel que fa a la consciència dels subjectes de la necessitat de crear un text,³¹ la qual cosa no faria sinó confirmar les reserves que hem expressat més amunt sobre aquest mètode d'estudi del procés traductor.

Amb tot, cal apuntar com aspecte positiu d'aquests treballs la seva aproximació a la realitat traductora i el fet que han posat de manifest els comportaments efectius dels traductors principiants, per la qual cosa estem d'acord amb Lörscher que els seus resultats s'hauran d'aplicar d'alguna manera a l'ensenyament de la traducció:

«The *empirical* investigation of the translation process seems to be especially important for three reasons:

1. »As far as the psycholinguistic investigation of translation is concerned, it can be expected that only on the basis of empirical studies of translation performance using a process-analytical approach can hypotheses on what goes on in the translator's head be formed. Thus, light could be shed on translation as a psychological process which is still largely unknown and uninvestigated.

2. »As far as psycholinguistic investigation in general is concerned, it can be expected that empirical studies of translation performance will yield general insights into language processing, about aspects of the mental processes of speech reception and speech production and about the mental strategies employed by the language user.

3. »As far as the teaching of translation is concerned, it should be possible to make use of knowledge of the translation process for teaching translation. If certain translation strategies

³¹ D. C. Kiraly, *Pathways to Translation: Pedagogy and Process* (Kent, Londres: The Kent State University Press, 1995) 95.

turn out to be successful, it might be worth considering teaching these strategies in one way or other.»³²

Del que hem dit fins aquí es desprèn que el problema a resoldre pels mètodes experimentals ens sembla que és encara l'adequació del mètode als resultats que es pretén d'obtenir o a les hipòtesis que es pretén de validar. No es pot ignorar, però, que aquests treballs obren noves i interessants perspectives que fan pensar que l'estudi d'un fenomen tan complex com és la traducció requereix aproximacions interdisciplinàries, i que ni la teoria ni la pedagogia de la traducció poden prescindir actualment de les aportacions de disciplines com la psicolingüística, la neurolingüística o la ciència cognitiva. Cal remarcar que de fet aquests treballs apunten a un canvi en l'orientació dels estudis de la traducció que ja advertia Wilss quan deia que les teories lingüístiques havien fet creure que eren capaces no només de recollir les regularitats dels fenòmens lingüístics, sinó que eren capaces de preveure el desenvolupament d'aquests fenòmens:

«Dort [en la lingüística moderna] war in den 60er Jahren und Anfang der 70er Jahre, vornehmlich unter dem Einfluß der generativen Hypothese, man habe 'in der abstrakten Ordnung der Sprache die Evidenz für ein inneres mentales System' zu sehen, der Theoriebegriff so stark aufgewertet worden, daß man hätte meinen können, nur die Theoriebildung sei sprachwissenschaftlich von Belang. Man glaubte allen Ernstes, ein umfassendes Theoriegebäude würde nicht nur das Gesetzmäßige in allen beobachteten Erscheinungen erfassen, sondern

³² W. Lörcher, «Investigating the translation process». *Meta* 37 (1992): 426-7. Cursives de l'autor.

könne womöglich auch noch dazu taugen, sprachliche
Entwicklungen vorauszusagen.»³³

2. Enfocament metodològic del present treball

Vistos els dubtes que suscita l'aplicació dels mètodes experimentals a l'estudi del procés de la traducció tal com ocorre realment en el cervell dels traductors i dels diversos aspectes que s'hi relacionen, a l'hora d'analitzar els problemes de la traducció ens hem inclinat per un estudi descriptiu d'aquest procés. És clar, però, que un estudi d'aquesta mena ha d'estar sustentat per una base teòrica, que en el nostre cas és doble. D'una banda tenim el nostre model del procés de traducció tal com l'exposem en el capítol III. En segon lloc, i atès que en la nostra hipòtesi el procés de traducció és un procés textual i que per tant els problemes de traducció poden ser descrits com problemes textuais, el nostre segon model teòric a l'hora de classificar els problemes de traducció és el de la lingüística del text i els factors de la textualitat definits en el marc d'aquesta disciplina.

El nostre model teòric de la traducció és un model comunicatiu que parteix de considerar el procés de la traducció com un procés de comunicació bilingüe, que es pot descriure, doncs, a partir dels models de la comunicació.

³³ W. Wilss, «Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft: Versuch einer Abgrenzung». *Lebende Sprachen* 1 (1994): 14. Cometes de l'autor.

Ara bé, atès que no podem oblidar que és un procés mental, hem tractat d'incorporar en aquest model aportacions de diverses ciències altres que la lingüística, com són la psicolingüística, la ciència cognitiva o la filosofia del coneixement. Pel que fa a la primera, pensem que la reflexió sobre el procés de la traducció no pot prescindir dels estudis sobre bilingüisme ni de conceptes com ara els d'interferència o canvi de codi. Pel que fa a la ciència cognitiva, considerem interessants els models de conceptualització i de producció i recepció de textos, que hem integrat en el nostre model. Per últim, hem pres de la filosofia del coneixement els conceptes de coneixement epistèmic i coneixement operatiu.

Per a les categories dels problemes de traducció que exposem en el capítol IV hem utilitzat com a paràmetres els factors textuais tal com els descriuen R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler³⁴ perquè adopten un punt de vista marcat per la psicolingüística, en el qual el text és el resultat d'unes operacions comunicatives que realitzen els interlocutors. Aquest és un model que s'adiu, doncs, amb el nostre concepte de la traducció com a procés de la comunicació. Ara bé, en la traducció l'aproximació als factors del text ha de ser sempre en termes duals: els factors del sistema actual del TO i els del sistema actual del TT que s'ha de produir mitjançant els recursos de la LT.

³⁴ R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik* (Tübingen: Niemeyer, 1981. Konzepte der Sprach- und Literaturwissenschaft, 28).

Si ens hem decidit per aquest marc teòric és perquè: (i) ja hem apuntat que els models que estratifiquen el text en nivells de complexitat (lèxic, sintàctic, estilístic, pragmàtic) a penes concedeixen atenció a la interrelació entre aquests nivells; (ii) com a conseqüència d'això ignoren el caràcter holístic o global dels processos textuals, sobretot del procés de producció de la traducció, així com el caràcter global dels mateixos textos. En el nostre segon model teòric tenim, doncs, els factors de la textualitat de caràcter relacional, ja que serveixen per a descriure tant les relacions que s'estableixen entre els elements del text (relacions intratextuals) com les relacions entre textos (relacions intertextuals), i les relacions que s'estableixen amb el context de la comunicació (relacions para o extratextuals). Aquestes relacions consisteixen en: dependències de caràcter gramatical en la superfície del text (cohesió), dependències conceptuals en el món del text (coherència), en l'actitud enfront del text (intenció i acceptació), integració d'allò que és nou i inesperat en allò que és conegut i esperat (informació), context extralingüístic (situació) i interrelació entre textos (intertextualitat). Aquests requeriments poden ser de caràcter social o comunicatiu i es manifesten en la superfície del text. Per tant, des del punt de vista del traductor, la textualitat és d'una banda allò que reconeix en el TO i d'altra banda allò que ha de crear en el TT. Com assenyalen A. Neubert i G. M. Shreve, «the textual

perspective reminds us that the daily practice of translation is text-centered. The translator takes knowledge from texts and puts knowledge into texts.»³⁵

Hem d'advertir que la lingüística del text no es planteja, més que tangencialment, el problema de la traducció i el de la comparació de textos, i per tant encara no ha posat a punt els paràmetres corresponents.³⁶ Per això pensem que aquest treball pot aportar també una nova aplicació dels paràmetres de la lingüística del text a la traducció.

La nostra base empírica està constituïda per l'estudi comparatiu d'un original amb la seva traducció. Aquí ens interessa destacar, però, que aquesta part, que hem

³⁵ A. Neubert i G. M. Shreve, *Translation as Text* (Kent, Londres: The Kent State University Press, 1992) viii.

³⁶ D'una part hi ha referències, relativament vagues, dels lingüistes del text a la teoria de la traducció; vegeu, per exemple, R.-A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 226 segs.; W. U. Dressler, «Der Beitrag der Textlinguistik zur Übersetzungswissenschaft». A: *Übersetzer und Dolmetscher: Theoretische Grundlagen, Ausbildung, Berufspraxis*, ed. per V. Kapp (Heidelberg: Quelle & Meyer, 1974. P. 61-71). D'altra part hi ha teòrics de la traducció que assumeixen alguns aspectes parcials de la lingüística del text: R. Harweg, *Pronomina und Textkonstitution* (Múnic: Fink, 1968) que s'ocupa de la connexió en relació amb l'anàfora; E. Gülich i W. Raible, *Linguistische Textmodelle: Grundlagen und Möglichkeiten* (Múnic: Fink, 1977. UTB, 130) s'interessen per la coherència de determinats tipus de textos, p.e. jurídics; sobretot K. Reiß, *Texttyp und Übersetzungsmethode: Der operative Text* (2a ed. Heidelberg: Kronberg, 1984) relaciona criteris de traducció amb el tipus de text. No podem oblidar els enfocaments pedagògics d'A. Neubert i G. M. Shreve, *Translation as Text*, ni els de J. Delisle, *L'analyse du discours comme méthode de traduction* (Ottawa: Presses de l'Université d'Ottawa, 1980) i de B. Hatim i I. Mason, *Discourse and the Translator* (Londres, Nova York: Longman, 1990).

denominat empírica en el sentit de Holmes, no l'hem concebuda com pròpiament experimental, sinó únicament com a font d'exemples als quals no gosariem donar de moment un caràcter de validesa general. La raó fonamental per la qual ens hem decantat per un estudi de caràcter descriptiu és que ens interessava tant estudiar el resultat final del procés de la traducció com les seves fases prèvies. D'altra banda, donat que volíem estudiar els problemes de la traducció a partir de la seva definició teòrica i que volíem veure com són resolts aquests problemes per traductors competents, hauria calgut dissenyar un experiment amb traductors professionals com a subjectes, amb les dificultats que això comporta. D'aquí que ens haguem plantejat aquest treball com un estudi prospectiu del model que després podria ser aplicat en experiments amb grups de subjectes més amplis, traductors en formació i/o traductors formats.

Una altre qüestió problemàtica ha estat la selecció del material objecte d'estudi. Descartat l'estudi de traduccions produïdes per traductors no formats, on els resultats haurien pogut quedar desdibuixats per la manca de competència traductora, s'imposava la necessitat d'extreure els exemples del treball d'un traductor competent. Per tal com no es volia ignorar el caràcter processual de la traducció, és va pensar, doncs, en la possibilitat d'estudiar el resultat, el text traduït, en versions successives, cada vegada més acostades a la definitiva.

El text seleccionat, *Wie tragbar ist dein Museum?*, forma part d'un cicle de conferències que es van celebrar a la Fundació Antoni Tàpies sobre «Els límits del Museu» i la traducció va ser encarregada a l'autora d'aquest treball. Com a circumstància extraordinària, que va influir de manera considerable en la nostra decisió, cal dir que el text havia de ser sotmès a una doble avaluació: la dels experts de la Fundació Antoni Tàpies i la de l'autor de l'original, que entèn el català però no el pot escriure.³⁷ Una altra raó que ens va fer decidir per aquest text va ser la seva llargària (22 pàgines) que el feia més «abastable» a una anàlisi del tipus que pretenem fer.

Un altre tema que ens hem plantejat a l'hora d'establir la nostra metodologia és el del procediment: en l'anàlisi de les categories textuais, ¿cal procedir de la microestructura a la macroestructura o vice-versa? Podem dir que en la literatura hi ha tants exemples d'un procediment com de l'altre. En aquest cas, el nostre criteri de decisió es basa, igualment, en el nostre model del procés de la traducció. En la nostra hipòtesi, a partir del moment que el traductor estableix el seu projecte de TT³⁸ té constituïda la macroestructura del T0, és a dir, que el procés de

³⁷ Vegeu als annexos 1, 2 i 3, el text original amb una breu presentació i les corresponents referències bibliogràfiques, les versions successives, els textos corregits i les comparacions entre les versions.

³⁸ Vegeu més avall, en el capítol III, el lloc que el projecte de TT ocupa en el nostre model del procés de traducció.

producció del TT seria també en darrer terme un procés de concreció de la macroestructura. D'aquí la conveniència d'una anàlisi dels problemes des de la macroestructura del text a la seva microestructura.

Hi ha un darrer aspecte que ens sembla interessant d'adduir en favor de la nostra decisió: el treball de traducció ha estat realitzat paral·lelament al treball de concreció definitiva del nostre model del procés de traducció, de manera que un i altre poden considerar-se producte de la interacció entre la teoria i la pràctica per la qual hem abogat en la introducció d'aquest treball.

II. Problema de traducció i unitat de traducció en la teoria

1. El concepte de problema de traducció

1.1. La traducció com a problema teòric

No es pot parlar de problemes de la traducció sense referir-se a l'obra, des de molts punts de vista capdavantera, de G. Mounin, *Les problèmes théoriques de la traduction*,¹ tot i que el tema es planteja des d'una òptica teòrica, no pràctica, i tot i que es planteja sobretot com una defensa de la possibilitat teòrica de la traducció precisament a partir de les teories lingüístiques del moment, no tant com una descripció de problemes de la traducció. En aquest marc, doncs, el problema és la possibilitat mateixa de la traducció que es desglossa en altres subproblemes com la traducció del significat o de les experiències humanes, a pesar de l'evidència que les diverses llengües segmenten la realitat de maneres diferents, i a pesar de les diferències culturals que impregnen la connotació de les unitats lingüístiques. Finalment l'autor arriba a la conclusió que la traducció és possible a través dels universals del llenguatge. Per això, diu Mounin, els estudis etnogràfics, en tant que estudis de

¹ G. Mounin, *Les Problèmes théoriques de la traduction* (París: Gallimard, 1963). Per a aquest treball ens basem en la versió espanyola *Los problemas teóricos de la traducción* (Madrid: Gredos, 1971).

les civilitzacions, i els estudis filològics, en tant que estudis sobre la tradició escrita dels pobles, poden ser d'ajut per a la traducció. Primer, però, cal entendre la traducció com:

«(...)una serie de operaciones cuyos materiales iniciales y productos finales son las significaciones (...) finalmente siempre tiene que (...) asignar valores semánticos concretos a las fórmulas vacías, tiene que volver al mundo de las significaciones.»²

En el pla sintàctic els problemes de traducció es resolen amb l'ajut del concepte de situació:

«La medida común de toda lengua en toda lengua, y la única segura -la única invariante- es la *situación* a la que se refiere el mensaje en la lengua de partida y el mensaje en la lengua de llegada.»³

Amb tot, accepta que «pensem un univers que el nostre llenguatge ha modelat prèviament»,⁴ per la qual cosa, diu l'autor:

«(...)los *fenómenos públicamente observables*, la *situación* común, aparentemente semejantes en dos lenguas, designados por dos enunciados lingüísticos, no pueden servir de medida común *inmediata* para esos dos enunciados: el hablante mongol y el hablante japonés que hablan de un *pozo*, de una *mesa*, de la acción de *poner*, no contemplan en las situaciones correspondientes los mismos rasgos distintivos, no caracterizan esas situaciones con los mismos rasgos pertinentes.»⁵

² G. Mounin, *Los problemas teóricos de la traducción*, 267.

³ *Ibid.*, 300. Cursives de l'autor.

⁴ Traduïm de: *Ibid.*, 310.

⁵ *Ibid.* Cursives de l'autor.

Al capdavant, però, la comunicació és possible gràcies a la referència a situacions compartides pels interlocutors.

Si ens hem detingut en l'obra de Mounin és perquè ens sembla que dibuixa des d'un punt de vista teòric dos dels problemes bàsics de la teoria i de la pràctica de la traducció i que han estat constantment reformulats, tant des de la teoria com des de la pràctica: la traducció del significat, sentit, missatge o contingut informatiu del text original i la traducció de la forma o estil, que normalment es presenten per part de la teoria com una situació alternativa, en la qual el traductor ha d'optar per l'un o l'altre. Ara bé, la pràctica mostra que per norma general el traductor arriba a una solució de compromís en el marc del seu text, és a dir en el marc de la interrelació dels factors textuais.

1.2. La traducció com a problema pedagògic

1.2.1. Problemes de traducció i estilística comparada

Hem apuntat en la introducció que el concepte de problema de traducció es troba prou sovint relacionat amb la pràctica i amb la pedagogia de la traducció, i que per norma general s'identifica implícitament amb les discrepàncies lèxico-semàntiques, sintàctiques i pragmàtiques del parell de llengües en contacte, sense que es vegi la necessitat

d'una definició més precisa. Així per exemple, F. Grellet té en el seu mètode de traducció un apartat titulat «*Traduire des passages contenant des structures difficiles ou un problème de traduction*»,⁶ on es presenten diversos exemples (extrets de textos literaris) d'un cas concret de dificultat: les estructures resultatives angleses en la traducció anglès-francès. En la presentació dels exercicis no s'explica per què aquestes estructures són difícils o per què i per a qui constitueixen un problema; es dona per suposat que una discrepància lingüística dona lloc a un problema de traducció. Després d'uns exemples introductoris es proposen possibles tècniques de solució del problema en francès, i a continuació es proporcionen unes quantes oracions que contenen estructures resultatives perquè els estudiants les tradueixin.

Si esmentem aquesta obra és perquè ens sembla representativa de tot un corrent de la pedagogia de la traducció que arrenca amb la ja famosa obra de J.-P. Vinay i J. Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, la primera edició de la qual es remunta a 1958, i que, ultra ser considerada com una obra pionera en la didàctica de la traducció, va donar peu a tot un seguit de mètodes o manuals de traducció basats en estudis contrastius, al mateix temps que donava nom al corrent teòric. Tornant a l'obra de Grellet, és també

⁶ F. Grellet, *Apprendre à traduire: Typologie d'exercices de traduction* (Nancy: Presses Universitaires de Nancy, 1991. Outils et méthodes) 170-2.

significatiu el fet que l'autora vacil·la entre presentar-la com a exercicis estructurats de traducció per a la classe de llengua estrangera o com a exercicis d'introducció a la traducció. Aquesta vacil·lació o doble objectiu es fa plenament patent també al pròleg d'A. Malblanc a l'obra ja esmentada de Vinay i Darbelnet:

«Les élèves de l'enseignement secondaire qui entrent en propédeutique avec une connaissance généralement satisfaisante d'une langue étrangère, trouveront (...) une comparaison systématique de la langue maternelle et de la langue étudiée; (...). Par delà le vocabulaire et la grammaire, déjà assimilés, l'étude stylistique qui leur est proposé permet justement de pénétrer plus avant dans le génie de la langue étrangère et par voie de conséquence dans le génie de la langue maternelle. (...)

»Les apprentis traducteurs pourront, de leur côté, constater que la stylistique comparée offre une technique nouvelle pour aborder les problèmes de la traduction, quelles que soient les langues considérées; il ne s'agit pas de recettes à appliquer automatiquement, mais bien de principes fondamentaux grâce auxquels peut être dressée la carte des cheminements qui permettent de faire passer tous les éléments d'un texte dans une autre langue.»¹

Cal dir que la *stylistique comparée*, amb la seva aspiració de trobar tècniques de caràcter universal, la seva voluntat descriptiva i el seu mètode classificatori o taxonòmic s'insereix plenament en el corrent de la lingüística estructural. Així, partint de la definició de la llengua com un sistema de signes que tenen dues cares, significant i significat, es pot arribar a la conclusió que, en principi, la traducció és possible a través del

¹ J.-P. Vinay i J. Darbelnet, *Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de traduction* (Paris: Didier, 1977) 1.

significat, que funcionaria com a paràmetre d'equivalència entre els significants del parell de llengües.

Una altra font de la *stylistique comparée* és, sens dubte, l'aproximació contrastiva, una font que en aquell moment (la dècada dels anys cinquanta) compartia amb la didàctica de les llengües estrangeres.⁸ És cert que les descripcions contrastives de la *stylistique comparée* aporten coneixements sobre les divergències entre les llengües i que els procediments de traducció que classifica (traducció literal, calc, manlleu, transposició, modulació, equivalència i adaptació) poden aplicar-se, en principi, a la traducció entre qualsevol parell de llengües. També és cert, però, que no sempre les divergències entre les llengües (en el pla de la *langue* saussuriana), donen lloc a problemes de traducció (en el pla de la *parole*), ni tan sols en traductors principiants, com ho posa de manifest la pràctica pedagògica. D'altra banda, difícilment les solucions que s'ofereixen en el nivell de la *langue* són solucions en el nivell de la *parole*, de la realització de la llengua, o més concretament, en l'actualització del text a traduir.

Això s'adverteix en el següent exemple extret d'un text proposat a alumnes de primer curs de traducció. Fins els traductors principiants de l'alemany saben que per regla general l'adjectiu no ocupa el mateix lloc en el sintagma

⁸ D'aquí també el doble objectiu pedagògic que hem assenyalat més amunt en aquests manuals.

nominal en alemany i en castellà i de bon començament fan la transformació quan és necessari:

(1a) Er ist einer von über 400 000 Gastarbeitern der ersten Generation, die aus einem armen Land kamen (...).⁹

(1b) Es uno de los 400 000 trabajadores extranjeros de la primera generación que vinieron de países pobres (...).

Ara bé, existeix el perill que no s'adonin que quan l'adjectiu alemany té una funció explicativa no es distingeix de l'adjectiu amb funció especificativa, mentre que en castellà sí:

(2a) Addiert man dazu die Kosten für den Zubringerzug aus Frankfurt (232,80 DM) oder Hamburg (323,60 DM), werden aus Deutschland wohl nur Einwohner des tunnelnahen Nordrhein-Westfalens als Eurostar-Kunden in Frage kommen - alle anderen Englandreisenden dürften sich für das Auto oder das billigere Flugzeug entscheiden.¹⁰

Inadvertidament el traductor pot transformar un adjectiu en grau comparatiu en un grau superlatiu i un fals sentit:

(2b) Si a esto se suman los gastos del tren de enlace desde Frankfurt (232,80 DM) o Hamburgo (323,60 DM)

⁹ Vegeu a l'apèndix el text complet: *Sie sind Fremde, überall.*

¹⁰ Vegeu a l'apèndix el text complet: *Keine Tickets für den Eurostar.*

en Alemanya sólo se encontrarán como clientes del Eurostar los habitantes de Renania del Norte-Westfalia por su cercanía a la red Eurostar; los demás que viajen a Inglaterra tendrán que decidirse por el coche o *el avión más barato.

En la nostra experiència, un parlant competent de la LO arriba sense dificultats a solucions com:

(2c) tendrán que decidirse por el coche o el avión, que resulta más barato.

(2d) tendrán que decidirse por el coche o el avión, más barato.

sobretot perquè el mateix traductor de (2b), de manera intuïtiva, ha trobat una solució força acceptable per al primer adjectiu. Per a nosaltres, aquest exemple evidencia que no n'hi prou que el traductor sàpiga aplicar unes tècniques, si no sap quan o per què les ha d'aplicar, o no és capaç d'aplicar-les de manera conseqüent, deixant de banda que mai no trobaríem un manual de traducció prou exhaustiu com per a preveure totes les possibles correspondències entre un parell de llengües.

Aquest fet s'explica, doncs, sens dubte perquè la traducció no opera en el pla de la *langue*, la traducció no es redueix a una operació de resolució de discrepàncies interlinguals, a través de l'intercanvi de significants, tot fent abstracció que la llengua és un vehicle de

comunicació.¹¹ En aquesta direcció apunta la crítica de M. P. Frota a les concepcions lingüístiques que es basen en la *langue* per comptes de la *parole* i en la *competence* per comptes de la *performance* perquè tracten d'assolir valors absoluts:

«It seems to me that such conceptions have to do with the prevailing view of *science*, which privileges *formalism* and *homogeneity* and treats languages as closed, abstract systems. In contrast to what is "systematic" and "rational", and thus liable to "scientific" analysis, speech and performance are associated not only with freedom and spontaneity, which preclude all rules, but with chaos itself. In order to escape this "danger", and in accordance with the fundamental dichotomy between the natural sciences and the humanities, these proposals treat as dogmas dichotomies that do not leave room for language usage. But language use is by no means chaotic or idiosyncratic; it is ruled by history and social conventions, psychological, political and ideological values.»¹²

Que nosaltres sapiguem, un dels primers a adonar-se dels problemes que comportava l'excés d'abstracció en la lingüística aplicada (tant a l'ensenyament de llengües com a la traducció) va ser E. Coseriu, que va tractar de resoldre la qüestió del desfasament entre el sistema (general) i el seu ús (particular) amb el concepte de norma lligat al concepte de situació:

¹¹ Una abstracció que en aquell moment es feia palesa també en l'ensenyament de llengües estrangeres amb el mètode anomenat de *pattern drill* que consistia en la repetició per part de l'alumne d'estructures, que se suposaven difícils, descontextualitzades de qualsevol situació comunicativa.

¹² M. P. Frota, «Linguistics and Translation: A Paradoxical Relationship». *Koinè. Annali della Scuola Superiore per Interpreti e Traduttori «San Pellegrino»* 1-2 (1992): 55. Cursives i cometes de l'autora.

«Es genügt also nicht zu wissen, was man in einer Sprache sagen könnte, man muß auch wissen, was normalerweise in bestimmten Situationen gesagt wird. Mit anderen Worten: Um das in einer Sprache Mögliche zu schaffen und zu verstehen, muß man das entsprechende Sprachsystem kennen; um eine Sprache wirklich wie die Einheimischen zu sprechen, muß man auch die entsprechende Sprachnorm bzw. die entsprechenden Sprachnormen kennen.»¹³

Aquest concepte de norma d'ús de la llengua introduït per Coseriu¹⁴ trenca les clàssiques dicotomies *langue/parole*, *competence/performance*, significat/significat, ja que la norma funciona com a pla intermediari i intersubjectiu que se situa entre el pla objectiu del sistema i el subjectiu de la parla.

D'altra banda, i això ens sembla més important encara, el concepte de norma de Coseriu va obrir noves perspectives en vincular la noció d'ús de la llengua a la noció de significat, un concepte crucial per a la teoria de la traducció i del qual ens ocuparem en el capítol III, en relació amb la conceptualització.

En aquesta línia d'aproximació als factors extralingüístics per part de la lingüística aplicada, especialment en els camps de la traducció i de l'ensenyament de llengües estrangeres, Wilss distingeix també en un article recent entre la competència lingüística i la

¹³ E. Coseriu, «Über Leistung und Grenzen der kontrastiven Grammatik». A: *Reader zur kontrastiven Linguistik*, ed. per G. Nickel (Frankfurt: Fischer, 1972. Fischer Athäneum Taschenbücher, 2010) 56. Negretes nostres.

¹⁴ Vegeu E. Coseriu, «Sistema, norma y habla». A: *Teoría del lenguaje y lingüística general: Cinco estudios* (Madrid: Gredos, 1973. Biblioteca Románica Hispánica II: Estudios y ensayos, 61) especialment p. 101 segs.

competència comunicativa, que estaria marcada per les regles situacionals:

«In beiden Fällen [comunicació en llengua estrangera i traducció] beruhen die kommunikativen Fertigkeiten auf sprachlichen Fertigkeiten. Nur ist der Regelapparat der kommunikativen Fertigkeiten viel umfassender als der Regelapparat der sprachlichen Fertigkeiten, sonst gäbe es keinen Grund, zwischen sprachlicher und kommunikativer Kompetenz zu unterscheiden. In der Sprachverwendung gibt es nicht nur lexikalische, morphologische, idiomatische und syntaktische, sondern auch situative Regeln.»¹⁵

Wilss al·ludeix aquí al concepte de «context situacional» desenvolupat sobretot per B. Malinowski,¹⁶ i que ha estat assumit per les teories de la traducció sota les nocions de context, context comunicacional, ús, etc., ja que semblava resoldre la qüestió dels significats del text.

Amb això arribem a un dels aspectes que ens semblen més problemàtics d'una aproximació estructuralista al fenomen de la traducció com és la *stylistique comparée*: la qüestió del significat. En efecte, es pot dir que aquest corrent obvia aquesta qüestió ja que implícitament parteix d'un doble supòsit: (i) el significat dels elements lingüístics és una dada objectiva i absoluta; (ii) el significat del text es desprèn simplement de la suma de significats de les seves

¹⁵ W. Wilss, «Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft», 16.

¹⁶ B. Malinowski, «The Problem of Meaning in Primitive Languages». A: *The Meaning of Meaning: a Study of the Influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism*, ed. per Ch. K. Ogden i I. A. Richards (San Diego: Harcourt Jovanovich, 1989).

unitats.¹⁷ Ara bé, com han posat de manifest els treballs del mateix Malinowski i, entre d'altres, de D. Sperber i D. Wilson¹⁸ a l'hora de comprendre un text, aquest ha de ser examinat a la llum del context en el qual es produeix, de la relació entre els interlocutors, del marc social i espacial en el qual es troben, de la informació extratextual, etc. En relació amb aquesta qüestió diu també Frota:

«The problem of the constitution of meaning, which is central to the discussion of the act of translating, has been avoided or kept in the background by so-called traditional linguistics. As these theories focus on language as an *autonomous* entity and avoid the *heterogeneous*, the *relative*, and the *transitory*, which are incompatible with their paradigm of science, they shirk studying natural languages as a dimension in deep and constant relation with other dimensions of human life. But in so doing they necessarily avoid studying processes of meaning, for these can be understood only in relation to the contexts in which they are produced.»¹⁹

Certament, és un tret comú a les aproximacions lingüístiques a la traducció el partir de la idea que cada segment del text té un sol significat possible que el traductor ha de desvelar, la qual cosa té conseqüències a l'hora d'abordar el fenomen de la traducció: la tasca del teòric esdevé prescriptiva més que no pas descriptiva, i com assenyala, una vegada més, Frota, la tasca del traductor és més mecànica que no pas creativa:

¹⁷ Tornarem a aquesta qüestió en aquest mateix capítol quan abordem el tema de la unitat de traducció.

¹⁸ Vegeu D. Sperber i D. Wilson, *Relevance, Communication and Cognition* (Oxford: Basil Blackwell, 1986).

¹⁹ M. P. Frota, «Linguistics and Translation», 55. Cursives de l'autora.

«If linguists insist on sticking to the views I have tried to discuss, and if we insist on applying such views to translation studies, our activity will continue to be seen as a badly made copy of an "unattainable original", thus as illegitimate and impossible; or, still, as a mechanical practice, instead of as a necessarily creative and very complex intellectual activity.»²⁰

Certament, si s'extreuen les darreres conseqüències dels postulats de la *stylistique comparée*, la traducció es redueix a una sèrie d'operacions mecàniques d'intercanvi de codis en el curs de les quals necessàriament es perd una part del contingut de l'original.

Una altra limitació de la *stylistique comparée*, aquesta de caire més aviat pedagògic, és que, en moltes ocasions, els problemes descrits, i per tant les tècniques proposades per a un parell de llengües, només es poden aplicar en una direcció de traducció. D'altra banda, un mètode de traducció que es vulgui complet hauria de prestar atenció també als elements no divergents entre els parells de llengües que, en teoria, haurien de facilitar la tasca del traductor així com l'ensenyament de la traducció.

Del que hem exposat fins aquí es desprèn que la noció de problema de traducció amb la qual treballa la *stylistique comparée* ens sembla limitada per tal com aquesta noció és associada de manera gairebé automàtica amb la de divergència interlingual, quan en la pràctica hi ha divergències que fins i tot un principiant resol correctament des d'estadis

²⁰ M. P. Frota, «Linguistics and Translation», 57. Cometes de l'autora.

inicials del seu aprenentatge, però també hi ha aparents coincidències que poden constituir fonts d'errors fins i tot en traductors amb certa experiència, com és el cas dels «falsos amics». D'altra banda, en considerar fonamentalment el pla del sistema, o per dir-ho amb altres paraules, en prendre com a paràmetre d'equivalència entre el TO i el TT el significat dels segments, ignora els factors que incideixen en el pla de l'actualització i per tant en la constitució del sentit del text, i en l'elaboració mateixa del text. Cal destacar, però, que aquest corrent, amb les seves classificacions, va posar de manifest que els problemes de traducció poden sistematitzar-se d'alguna manera, la qual cosa posava la traducció en situació de convertir-se en una matèria didactitzable.

1.2.2. Problemes de traducció i teoria comunicativa

La teoria de la comunicació no podia passar desapercebuda per a la lingüística aplicada i així en la dècada dels anys setanta s'obre pas una visió diferent del fenomen de la traducció, una visió iniciada principalment per l'anomenada escola de Leipzig i pels teòrics russos, i que marcarà profundament la traductologia alemanya.²¹ Aquest

²¹ No es pot oblidar en aquest canvi de paradigma la influència de J. Levý amb la doble asseveració que la traducció és a l'ensem un procés de comunicació i un procés de presa de decisions, ni la de D. Stein, que parteix de la idea que el text és un conjunt d'instruccions. Vegeu J. Levý, «Translation as a Decision Process». A: *To Honor Roman Jakobson: Essays on the Occasion of his Seventieth Birthday*

corrent, ultra assimilar la terminologia i els conceptes corresponents (emissor, receptor, codi, etc.), aplica a l'anàlisi del missatge original el paradigma de Lasswell: qui diu què a qui amb quins mitjans, en quina situació espai-temps i amb quins efectes.²² En aquest marc la traducció es defineix en un principi com una operació de canvi de codi (LO a LT) tot conservant el contingut informatiu del TO, ja que es dóna prioritat al missatge.

En els seus inicis es planteja el problema de l'equivalència en el pla dels codis, és a dir, de la *langue*. El pas següent serà entendre la traducció com a procés i situar-la en el pla de la *parole*, és a dir, en el pla del text (en el benentès que el text encara no serà un «individu», com ho serà per a la lingüística del text, sinó que serà un «exemplar» d'una classe de textos). A partir d'aquí es busquen els procediments que assegurin la transferència dels trets semàntics, estilístics i pragmàtics essencials del text, tot continuant en l'òrbita de Lasswell, si bé ara l'objectiu de la traducció es planteja també en termes d'evitar la interferència dels trets del TO sobre el TT (la traducció s'hauria de llegir com un original). La principal innovació, en aquest marc, és que es desplaça el

(Vol II. La Haia, París: Mouton, 1967. P. 1171-82) i D. Stein, *Theoretische Grundlagen der Übersetzungswissenschaft* (Tübingen: Gunter Narr, 1980).

²² Un paradigma que ve a ser una paràfrasi dels *loci* que ja apareixien a l'*Ars versificatoria* de Matthieu de Vendôme (1175): *quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*. Citat per K. Spang, *Fundamentos de retórica* (Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra, 1979) 66.

paràmetre d'equivalència; atès que es contempla la possibilitat que la funció del TT sigui diferent de la funció del TO, és la funció del TT la que determina les decisions del traductor perquè sobretot es busca una traducció «comunicativa»:

«Heute dagegen gilt eher das Ideal des "kommunikativen" Übersetzens (d.h. Information über ein Informationsangebot mit Imitation des Informationsangebots aus einem Ausgangstext mit den Mitteln der Zielsprache), eine Übersetzung, der man zumindest sprachlich nicht die Übersetzung ansieht; eine Übersetzung, die in der Zielkultur bei gleicher Funktion unmittelbar der alltäglichen, literarischen oder künstlerisch-ästhetischen Kommunikation dienen kann und dabei dem Original (möglichst) in allen seinen Dimensionen (syntaktisch, semantisch, und pragmtisch) gleichwertig, äquivalent ist.»²³

Cal dir que la teoria funcional alemanya té com una de les seves fonts principals la teoria de la recepció que posa l'èmfasi en el paper del lector i de les seves expectatives, en la funció del text i en el fet que el text es constitueix en l'acte de la lectura:

«Textstruktur und Aktstruktur bilden folglich die Komplemente der Kommunikationssituation, die sich in dem Maße erfüllt, in dem der Text als Bewußtseinskorrelat im Leser erscheint. Dieser Transfer des Textes in das Bewußtsein des Lesers wird häufig so verstanden, als ob er ausschließlich vom Text besorgt würde. Gewiß initiiert der Text seinen Transfer; doch dieser vermag nur zu gelingen, insofern durch ihn Dispositionen des Bewußtseins -solche des Erfassens wie solche des Verarbeitens - in Anspruch genommen werden. Indem sich der Text auf diese Gegebenheiten bezieht, zu denen ohne Zweifel auch das soziale Verhaltensrepertoire seiner möglichen Leser gehört, vermag er die Akte

²³ K. Reiß i H. J. Vermeer, *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* (Tübingen: Niemeyer, 1984. Linguistische Arbeiten, 147) 135.

auszulösen, die zu seiner Auffassung führen. Vollendet sich der Text in der vom Leser zu vollziehenden Sinnkonstitution, dann funktioniert er primär als Anweisung auf das, was es vorzubringen gilt, und kann daher selbst noch nicht das Hervorgebrachte sein. Diese Tatsache gilt es deshalb zu unterstreichen, weil eine Reihe gegenwärtiger Texttheorien vielfach den Eindruck vermitteln, als ob sich ein Text dem Bewußtsein seiner Leser gleichsam von selbst 'einbilden' würde."²⁴

Si el vessant teòric d'aquest corrent estaria representat principalment per O. Kade, J. Albrecht, A. Neubert, H.-J. Vermeer i K. Reiß i els russos V. Komissarov, A. Schweizer i Z. Lvóvskaia entre d'altres, el vessant pedagògic estaria representat sobretot per H. G. Hömig, P. Kußmaul i Ch. Nord.

Tant Hömig i Kußmaul com Nord es refereixen als problemes de traducció en els seus llibres. Com els teòrics de la *stylistique comparée*, Hömig i Kußmaul identifiquen també els problemes de traducció amb les discrepàncies lingüístiques, especialment discrepàncies lèxiques i sintàctiques. Així per exemple,²⁵ els autors qualifiquen com problemes de traducció els mots que podríem anomenar falsos amics parcials; com en el cas dels falsos amics, tenen una semblança formal en les dues llengües, però els seus significats divergeixen només parcialment. Aquest seria el

²⁴ W. Iser, *Der Akt des Lesens: Theorie ästhetischer Wirkung* (Munic: Wilhelm Fink, 1984. UTB, 636) 175. Cometes de l'autor.

²⁵ Vegeu H. Hömig i P. Kußmaul, *Strategie der Übersetzung* (Tübingen: Gunter Narr, 1982) 89.

cas de l'anglès *civilized*, que correspondria a l'alemany *zivilisiert* (civilitzat) i *wohlerzogen* (ben educat).

El mateix cas es planteja, per exemple, entre l'alemany i l'espanyol amb el mot alemany *Kommune*,²⁶ en aquest text que es refereix als treballadors immigrants a la R.F.A.:

(3a) Für ihre Integration in diese Gesellschaft hat niemand was getan. Sie galten als Arbeitsmaschinen, die zu verschwinden hatten, wenn sie nicht mehr gebraucht wurden. Weder die Betriebe noch die Kommunen boten irgendeine Art von Deutschunterricht.²⁷

La següent traducció d'un alumne principiant, certament, posa de manifest el desconeixement de la polisèmia, o del conjunt de dominis amb els quals es relaciona el mot *Kommune* en alemany, que només coincideixen en part amb els de «comuna»:

(3b) Ni las empresas ni las *comunas ofrecieron ningún tipo de enseñanza de la lengua alemana.

Des del nostre punta de vista, però, això no implica que poguem dir que aquest, o qualsevol altre mot polisèmic, constitueixi *per se* un problema de traducció. En aquest cas,

²⁶ Traduïm del diccionari *Duden: Deutsches Universalwörterbuch* les accepcions del mot: 1. (llenguatge de l'administració) *institució política (poble, ciutat, etc. en tant que institució administrativa del nivell més inferior)*; l'accepció 2. es refereix específicament a la Comuna de París; 3. *forma d'habitatge col·lectiu que rebutja els plantejaments burgesos sobre la propietat, el rendiment, la competitivitat, la moral, etc.*

²⁷ Vegeu a l'apèndix el text complet: *Sie sind Fremde, überall.*

també, nosaltres ens inclinariem a pensar que es tractaria per al traductor d'un error causat per la manca de domini de la llengua original, combinada amb una manca de competència traductora, com ho prova el recurs a un calc indegut.

Convé que ens detinguem en el concepte de problema de traducció de Nord, en primer lloc perquè l'autora s'ocupa de definir el concepte expressament i en segon lloc perquè la seva definició s'insereix en un propòsit didàctic.²⁸ Així, de cara a la didàctica de la traducció distingeix entre problema y dificultat. Els «problemes» tenen un caràcter objectiu, són independents de la capacitat del traductor i de les seves circumstàncies de treball, i es deriven de les característiques del text original, de la relació del receptor de la traducció amb el contingut explícit o implícit del text, de la distància entre les cultures del TO i del TT, així com de divergències estructurals entre el parell de llengües. Per la seva banda, les «dificultats» tindrien un caràcter subjectiu (sic)²⁹ i estarien en relació amb els coneixements del traductor i amb les seves circumstàncies de treball:

«Ein Übersetzungsproblem, das für einen Anfänger eine nicht zu bewältigende Schwierigkeit darstellt, bleibt ein Übersetzungsproblem, auch wenn der Translator längst gelernt hat, mit ihm fertig zu werden. Es kann aber durchaus für ihn

²⁸ Vegeu Ch. Nord, *Textanalyse und Übersetzen: Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse* (Heidelberg: Julius Groos, 1988) especialment p. 177-83.

²⁹ En aquest cas potser semblaria més adequat parlar de caràcter «individual».

wieder eine Übersetzungsschwierigkeit bedeuten, wenn er die für die Lösung des Problems benötigten Hilfsmittel nicht zur Verfügung hat.»³⁰

Una distinció d'aquesta mena té, certament, una utilitat (per bé que limitada) en el marc de la pedagogia de la traducció i de cara a la valoració de les competències intermèdies individuals dels alumnes. En efecte, es podria pensar en un barem d'aquestes dificultats i en una progressió d'aprenentatge. Ara bé, des del punt de vista de la teoria de la traducció, la distinció entre problemes i dificultats esdevé difusa quan la classificació d'un entrebanc com problema o com dificultat depèn del fet que el traductor o traductora trobi una solució de manera immediata, o dels mitjans externs de què disposa, segons que es desprèn de la cita anterior i de l'exemple de la mateixa autora: un joc de paraules pot ser un problema específic del text de partida en el moment en què el traductor es pregunta quin paper compleix aquest element estilístic en el seu context; pot ser un problema cultural si el traductor ho considera des del punt de vista de la funció que tenen els jocs de paraules en la cultura del T0 i en el tipus de text específic, etc.³¹ En tots els casos, el criteri de solució és la funció del TT, cosa que, d'altra banda, sembla una simplificació excessiva.

Una altra aplicació pedagògica d'aquesta distinció és la determinació del grau de dificultat d'un text de classe,

³⁰ Ch. Nord, *Textanalyse und Übersetzen*, 178.

³¹ *Ibid.*, 178-9.

per a la qual l'autora aplica quatre paràmetres: (i) dificultats derivades del text, és a dir, dificultats relacionades amb el grau d'intel·legibilitat d'aquest text i que es detecten mitjançant la seva anàlisi; (ii) dificultats derivades del traductor, que l'autora identifica amb les competències lingüístiques del traductor; (iii) dificultats derivades del tipus d'encàrrec, que l'autora no defineix, si bé adverteix que poden ser obviades a través del que anomena «encàrrec didàctic»; (iv) dificultats derivades de les circumstàncies de treball, que defineix indirectament com derivades de les convencions textuais que constreixen l'activitat del traductor. Cal advertir que en aquest punt l'autora incorre en una confusió terminològica entre problema i dificultat, ja que segons la seva mateixa definició, les dificultats del primer grup no serien tals dificultats sinó problemes. D'altra banda remarquem una vegada més que ens resistim a considerar com problemes de traducció els problemes de comprensió del TO.

De tot això concloem que no sembla que la qüestió dels problemes de traducció es pugui abordar en termes d'alternatives (un problema podria ser específic del text de partida o bé relacionat amb la cultura de partida, per exemple), sinó que de fet un problema es dona sempre en textos originals concrets, a causa de distàncies culturals i discrepàncies lingüístiques i el traductor, a l'hora d'aplicar una solució, sempre hauria de tenir en compte la funció del text terminal, sense oblidar però altres factors

de caràcter textual com són els elements de cohesió i de coherència.

D'altra banda, tant per a Hönig i Kußmaul com per a Nord, i com en el cas de la *stylistique comparée*, també la tasca del traductor se centra en la determinació d'unitats de traducció i la seva transferència a unitats de la llengua terminal, si bé en aquest cas, en relació amb la funció del text traduït més la situació terminal (*skopos*):

«Der Vorgang beginnt bei der Festlegung des Skopos (Z-Situation und Zieltextfunktion) durch den Initiator, eventuell unterstützt vom Translator, und der Analyse der betreffenden Angaben, die möglichst detailliert sein sollen, durch den Translator. Danach analysiert der Translator den AT-in-Situation in bezug auf das darin enthaltene Translationsmaterial. Er isoliert die Übersetzungsrelevanten AT-Elemente, transferiert sie gemäß dem Skopos in die Z-Kultur und produziert einen ZT, der in der Z-Situation den Zieltextvorgaben entspricht und damit funktionsgerecht ist.

»Dieser zirkelförmige Ablauf des gesamten Übersetzungsprozesses enthält in sich weitere rekursive Kreisbewegungen im kleinen: zwischen AS-Situation und AT bzw. ZS-Situation und ZT, zwischen den einzelnen Analyseschritten und zwischen AT-Analyse und ZT-Synthese.»³²

A diferència de la *stylistique comparée*, en aquest cas la determinació de les unitats de traducció constitueix un procés que l'autora descriu com recursiu, entre l'anàlisi del text original i la síntesi del text terminal, en sintonia amb allò que Wilss denomina procés interactiu entre el TO i el TT.³³

³² Ch. Nord, *Textanalyse und Übersetzen*, 38-40.

³³ W. Wilss, *Übersetzungsfertigkeit*, 58.

Cal constatar que, si bé la teoria funcional alemanya centra la seva atenció en el traductor i en el missatge, cau en el mateix parany que la teoria estructuralista: la necessitat de trobar un paràmetre d'equivalència «objectiu», que en aquest cas serà la funció del TT. En el seu vessant pedagògic, s'identifiquen les discrepàncies interlinguals de caràcter lèxico-sintàctic com fonts d'errors i per tant com a problemes de traducció. Ara bé, posat que en darrera instància, el fet que hi hagi o no hi hagi un problema depèn dels coneixements o de les condicions de treball del traductor, el problema de traducció deixa de ser una instància objectiva per esdevenir quelcom individual i aleatori.

1.2.3. Problemes de traducció i aproximació psicolingüística

Com Wilss posava de manifest ja fa un temps, tot i que la teoria parla sovint del «procés» de la traducció, les definicions i models gràfics tenen un caràcter abstracte, la qual cosa els proporciona validesa general però els resta valor empíric:

«Alle bisher vorgeführten Schemata sind idealtypisch, zweckfrei, unter Verzicht auf übersetzungsprozessuale Randbedingungen konzipiert. Sie dienen dazu, das Wesen des Übersetzungsvorgangs aus seinen eigenen, systemimmanenten Bedingungen zu verstehen und theoretisch zu fundieren. Sie stellen irreduzible, in sich geschlossene, zweckneutrale übersetzungstheoretische Aussagenkomplexe dar, die begriffliche Einsichten in die Struktur des

Übersetzungsprozesses vermitteln und damit eine Basis für empirische Fragestellungen schaffen. Sie liefern intersubjektiv gültige, hochgradig abstrakte, korpusunabhängige Grundorientierungen, die nicht auf die Befriedigung unmittelbar empirischer Bedürfnisse, sondern auf die überprüfbare Lösung von Systemproblemen abzielen. Sie sind als Übersetzungswissenschaftliche Allaussagen zu betrachten und schaffen die Grundlage für eine vertiefte, linguistisch, psycholinguistisch und soziolinguistisch fundierte differenzierte Erkenntnis des Übersetzungswissenschaftlichen Objektbereiches.»³⁴

El mateix Wilss fa notar, com a conclusió, que aquestes aproximacions deductives al fenomen de la traducció no són capaces d'abastar-lo en tota la seva complexitat i a més han portat a una mena de saturació de la teoria, la qual cosa fa que, moltes vegades, allò que semblen noves aportacions no siguin sinó reformulacions de teories ja existents amb nova terminologia.

Cal recordar un cop més que l'aproximació deductiva al fenomen de la traducció és relativament jove, i que l'estudi de la traducció s'ha fet gairebé sempre des d'una òptica inductiva, ja que des de temps remots els traductors s'han dedicat a recollir³⁵ i sistematitzar d'alguna manera allò que consideraven problemes relacionats amb la seva tasca. També

³⁴ W. Wilss, *Übersetzungswissenschaft: Probleme und Methoden* (Stuttgart: Olms, 1977) 98.

³⁵ Aquesta és, si més no, la conclusió que es desprèn dels estudis històrics sobre la traducció. No podem esmentar aquí tots aquests estudis, però remetem per exemple a M. Ballard, *De Cicerón a Benjamin: Traducteurs, traductions, réflexions* (Lille: Presses Universitaires de Lille, 1992); J. C. Santoyo, *Traducción, traducciones, traductores: ensayo de bibliografía española* (León: Universidad de León, 1987); M. A. Vega, ed., *Textos clásicos de teoría de la traducción* (Madrid: Cátedra, 1994).

darrerament trobem en un volum titulat *Problemas de la traducción*³⁶ els següents capítols: *Nombres propios, Calcos y préstamos* i *Voz pasiva* on es constaten les dificultats lligades amb aquests aspectes de la traducció i la necessitat d'evitar «transgressions de la norma lingüística que creen efectes no desitjables en la traducció».³⁷ Per la seva banda, en un altre volum titulat igualment *Problemas de traducción*³⁸ diversos autors examinen críticament els resultats de traduccions literàries. Sense voler negar el valor exemplar d'aquestes aproximacions pràctiques, hem de dir que totes parteixen implícitament de la noció col·loquial de problema, és a dir, no es detenen a definir què és un problema de la traducció, i que hi trobem a faltar tant una definició del concepte de problema de traducció amb una base teòrica, com una sistematització. D'altra banda pensem que tant els problemes en la seva definició i sistematització com les estratègies de solució han d'integrar-se en el marc més ampli del procés de la traducció i per tant de la competència traductora, per tal d'evitar la temptació de caure en l'anècdota i proporcionar solucions purament *ad hoc*.

³⁶ *Problemas de la traducción*, ed. per Fundación Alfonso X el Sabio. Madrid, 1988.

³⁷ Traduïm de *Problemas de la traducción*, del capítol titulat *Conclusiones y recomendaciones*, p. 127-129.

³⁸ *Problemas de traducción. Problems in Translation*. Ed. per Universidad de Puerto Rico. Puerto Rico, 1982.

En part per tal d'evitar caure en l'anècdota, però sobretot amb la finalitat de contrarrestar l'excés de teoria, Krings³⁹ estudia els processos mentals que tenen lloc en el cervell dels traductors amb l'objectiu últim d'aportar dades empíriques al coneixement del fenomen, dades que haurien d'obligar la teoria a replantejar certs aspectes.

L'autor parteix en part de la hipòtesi del «traductor natural» proposada per B. Harris,⁴⁰ les tesis del qual es resumeixen en els següents punts:

1. «All bilinguals can translate. In addition to some competence in two languages, L_i and L_j , they all possess a third competence, that of *translating* from L_i to L_j and vice versa. Bilingualism is therefore a triple, not a double, competence; and the third competence is bi-directional.
2. »Translatologists should first study *natural* translation, which may be defined as the translation done by bilinguals in everyday circumstances and without special training for it.
3. »In natural translation, transmission of information is the prime aim and criterion of success: linguistic expression is relatively unimportant so long as it does not interfere with information.»⁴¹

³⁹ H. P. Krings, *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht: Eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern* (Tübingen: Gunter Narr, 1986. Tübinger Beiträge zur Linguistik, 291).

⁴⁰ Vegeu però la polèmica entre Harris i Krings a propòsit d'aquesta hipòtesi: B. Harris, «Natural Translation: A Reply to Hans P. Krings». *Target* 4:1 (1992) 97-103; i H. P. Krings, «Bilingualismus und Übersetzen: Eine Antwort an Brian Harris». *Target* 4:1 (1992): 105-110.

⁴¹ B. Harris, «The Importance of Natural Translation» (*Working Papers on Bilingualism* 12 (1977) 96, 99, 105. Citat per H. P. Krings, *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht*,

L'objectiu del treball de Krings és d'il·luminar l'estructura psicolingüística de la traducció amb la finalitat última d'aplicar els resultats obtinguts a la pràctica pedagògica:

«Die Aufgabe einer empirischen, originär übersetzungsprozessualen Forschung besteht also darin, die psycholinguistische Struktur des Übersetzungsprozesses zu durchleuchten und eine Theoriebildung darüber einzuleiten, wie diese Struktur des Übersetzungsprozesses variiert in Abhängigkeit von Merkmalen des Übersetzers (z. B. Grad der Übersetzungskompetenz), Merkmalen des Textes (z. B. Texttyp) und der beteiligten Sprachen (z. B. nah verwandte vs. typologisch weit auseinanderliegende Sprachen).»⁴²

El mètode emprat per a la recopilació de dades empíriques és el de la verbalització dels continguts mentals per part dels subjectes i la recollida de les seves manifestacions en protocols.⁴³

En la posterior anàlisi de les dades, l'autor arriba a la necessitat d'establir el concepte de «problema de traducció» com a categoria bàsica per tres raons: perquè (i) les dades presenten una clara estructura binària en el sentit que les manifestacions dels subjectes es poden classificar com referents a problemes i no referents a problemes; (ii) fins i tot manifestacions aparentment trivials o fora de lloc indiquen la presència d'un passatge

19. Cursives de l'autor.

⁴² H. P. Krings, *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht*, 24.

⁴³ Ja hem apuntat més amunt, al capítol I, les nostres reserves a aquest mètode. Aquí ens interessa la noció de problema de traducció que Krings extrau de les seves dades.

1

problemàtic (si per exemple el subjecte declara la seva intenció d'encendre una cigarreta, indica que ha trobat un problema i es pren un temps per a reflexionar); (iii) el concepte sembla especialment interessant des del punt de vista de la didàctica, ja que una de les qüestions més importants és la d'esbrinar quins problemes tenen els alumnes i com es poden resoldre des de la pedagogia.

Així doncs, la presència d'un problema es desprèn de les manifestacions, directes o indirectes, dels mateixos subjectes, de manera que s'obtenen dos tipus d'indicadors: primaris i secundaris. Els indicadors de problemes classificats com primaris per l'autor són: la declaració explícita del subjecte, el recurs al diccionari i les omissions en el text terminal. Són indicadors secundaris, per exemple, la presència de diverses temptatives per part del subjecte, correccions en el manuscrit, marques en el text original, etc. Els problemes en sí poden classificar-se, segons l'autor, en problemes relacionats amb la recepció (cal observar que el treball es basa sobretot en l'observació de processos de traducció directa), és a dir, en el fons amb la competència lingüística en la segona llengua del traductor, i problemes relacionats amb la producció, si bé l'autor acaba relacionant-los també amb dèficits de domini de la llengua estrangera dels subjectes.⁴⁴

⁴⁴ Recordem que, com es desprèn del mateix títol del treball, l'estudi es va realitzar amb estudiants de filologia francesa.

Com a conclusions del seu estudi l'autor en destaca algunes que poden ser rellevants per a l'ensenyament de traductors principiants, com ara la seva escassa consciència del que anomena «problemes propis de la traducció», que l'autor no es deté a definir o explicar, i la interferència de la llengua del text original, fins i tot en la traducció directa. També destaca que els problemes lèxico-semàntics són els que més preocupen els estudiants-traductors. Des del punt de vista de la teoria de la traducció, però, i pel que fa a la definició de problema de traducció, el resultat és més aviat decebedor ja que l'autor arriba a la conclusió que els problemes que un traductor concret trobarà en un text concret no són previsibles:

«Die vorliegende Arbeit hat mit ihrer Aufarbeitung des problemhaften Teils des Übersetzens den prinzipiellen Nachweis erbracht, daß weder aus einer prospektiv ausgerichteten linguistischen Analyse des Ausgangstextes noch durch eine retrospektiv ausgerichtete Fehleranalyse des Übersetzungsproduktes sicher auf die konkreten Übersetzungsprobleme eines konkreten Lernalters/Übersetzers bei der Übersetzung eines konkreten Textes geschlossen werden kann.»⁴⁵

D'aquestes frases es desprèn, des del nostre punt de vista, la necessitat de reprendre la distinció de Nord entre problemes de traducció, amb validesa general i que podrien constituir l'objecte de la teoria i de la pedagogia, i dificultats dels traductors, de caràcter individual i amb un interès més limitat al camp de la pedagogia, ja que sembla que Krings es refereix clarament a dificultats de

⁴⁵ H. P. Krings, *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht*, 513.

traductors. El fet mateix d'haver realitzat l'estudi sobre subjectes que no eren traductors i que, a més a més, tenien insuficiències lingüístiques, d'una banda distorsiona el mateix concepte de traducció (ja hem observat que el mateix autor fa notar l'absència d'una vertadera consciència dels objectius de la traducció en els subjectes), la qual cosa fa que, una vegada més, problema de traducció es confongui amb problema lingüístic, i de l'altra banda no permet destriar clarament el que serien problemes de traducció del que serien, per exemple, problemes pedagògics.

Lörscher⁴⁶ discuteix la doble classificació de Krings i descarta el paràmetre del procés (problemes de recepció, problemes de producció, problemes de recepció i producció) amb el següent argument:

«However, the question of whether the distinction between the three kinds of problems described above is in fact of importance for the *psycholinguistic* analysis of the translation process can only be answered after the data have been analyzed qualitatively and quantitatively. Only when it becomes apparent that, in order to solve the different kinds of problems, the subjects employ strategies which differ from one another with respect to their quality, their quantity and their distribution, will a distinction between reception-, production-, and combined reception-production problems be justified.»⁴⁷

D'aquesta manera, els problemes que resulten de l'anàlisi de les dades obtingudes dels seus subjectes el porten a contemplar tres tipus de problemes: lèxics,

⁴⁶ W. Lörscher, *Translation Performance*, 95 segs.

⁴⁷ *Ibid.*, 96. Cursives de l'autor.

sintàctics i lèxico-sintàctics. No cal dir que si bé la tria es justifica en el marc del treball i de les dades que vol obtenir el seu autor, pensem que és dubtós que aquesta classificació dels problemes de la traducció pugui ser d'utilitat per a la teoria o per a la didàctica de la traducció, per les raons que hem exposat més amunt, en el sentit que la traducció no consisteix únicament en l'intercanvi de les unitats lèxico-sintàctiques d'una llengua per les d'una altra.

Ja hem destacat del treball de Krings que va ser l'inciador d'una nova perspectiva en l'estudi de la traducció, una perspectiva orientada ja no a l'anàlisi de l'objecte, el text original, ni al producte, el text traduït, ni al procés entès com entitat teòrica, sinó al procés de la traducció tal com ocorre en el cervell dels traductors.⁴⁸

Del que hem dit fins aquí volem retenir dues idees. La primera és que pensem que cal trencar la seqüència teòrica segons la qual les discrepàncies lèxico-semàntiques interlinguals causen els problemes de traducció que, al seu torn, causen els errors de traducció. Tal com tractarem de mostrar en el capítol V d'aquest treball, des del nostre

⁴⁸ No ens podem estar de remarcar una vegada més la relació entre la didàctica de la llengua i la traducció: és significatiu el fet que aquesta línia d'aproximació a la psicolingüística va ser inciativa de fet en el camp de l'ensenyament de llengües estrangeres, i precisament pel mateix Lörcher, entre d'altres. Vegeu W. Lörcher, *Linguistische Beschreibung und Analyse von Fremdsprachenunterricht als Diskurs* (Tübingen: Gunter Narr, 1983).

punt de vista, els errors de traducció són fenòmens aleatoris i individuals mentre que els problemes de traducció haurien de ser considerats com fenòmens objectivables i generalitzables, per tal que puguin ser didactitzables. La segona idea és que, en darrera instància l'objecte de l'activitat del traductor és el text, per la qual cosa el fixar-se únicament en els seus segments (en les unitats lèxico-semàntiques) no pot donar compte del tipus de problemes que realment ha de resoldre el traductor. Per això a continuació discutirem les conseqüències que es deriven de les opcions de considerar com a unitat de traducció segments del text o el text com a globalitat.

2. El concepte d'unitat de traducció

2.1. El text com a suma de segments

Ja hem dit en la introducció d'aquest treball que la unitat de traducció és una de les qüestions crucials de la teoria de la traducció, però sobretot de la didàctica. Podem afirmar que és precisament al si de la unitat de traducció on el traductor defineix i resol els problemes, de manera que, en bona mesura, de la unitat de traducció que s'estableixi depèn el resultat de l'activitat traductora.

Els corrents teòrics que hem repassat més amunt tenen en comú que, tot i parlar de la traducció de textos, fan

èmfasi sobretot en la traducció d'elements o segments que es consideren, de fet, les unitats de traducció i, implícitament o explícita, les unitats de sentit. Recordem allò que diuen Vinay i Darbelnet a propòsit, precisament, de la unitat de traducció:

«Le traducteur, répétons-le, part du sens et effectue toutes ses opérations de transfert à l'intérieur du domaine sémantique. Il lui faut donc une unité qui ne soit pas exclusivement formelle [com seria el cas del mot], puisqu'il ne travaille sur la forme qu'aux deux extrémités de son raisonnement. Dans ces conditions, l'unité à dégager est l'unité de pensée, conformément au principe que le traducteur doit traduire des idées et des sentiments et non des mots.

»Nous considérons comme équivalents les termes: unité de pensée, unité lexicologique et unité de traduction. Pour nous ces termes expriment la même réalité considérée d'un point de vue différent. Nos unités de traduction sont des unités lexicologiques dans lesquelles les éléments du lexique concourent à l'expression d'un seul élément de pensée. On pourrait encore dire que l'unité de traduction est le plus petit segment de l'énoncé dont la cohésion des signes est telle qu'ils ne doivent pas être traduits séparément.»⁴⁹

És cert que aquestes unitats s'ordenen en el pla morfo-sintàctic i en el pla que els autors anomenen del missatge,⁵⁰ i que defineixen, de manera bastant imprecisa, com el conjunt de significacions de l'enunciat.⁵¹ Per això, si bé podem estar d'acord amb el plantejament que el traductor tradueix idees i sentiments i no paraules, ens

⁴⁹ J.-P. Vinay i P. Darbelnet, *Stylistique comparée*, 37. Negretes dels autors.

⁵⁰ *Ibid.*, 43-5.

⁵¹ Vegeu *Ibid.*, 4-16, per a aquesta i altres definicions dels autors.

sembla més discutible l'afirmació que unitat de pensament, unitat lèxica i unitat de traducció són la mateixa cosa. En efecte, aquí ens preguntariem amb Ballard⁵² si és que no hi ha unitat de pensament en una unitat gramatical, per exemple, si les unitats lexicològiques són les úniques unitats a traduir, o fins i tot si no hi ha unitat de pensament en la relació interproposicional. La resposta de Vinay i Darbelnet, des de la lingüística estructural és clara:

«(...) s'il est exact qu'on ne doit pas traduire des mots, il ne s'ensuit pas que le découpage de l'énoncé doive coïncider avec les phrases. La phrase est un message qui a besoin d'être analysé, sauf dans les cas exceptionnels où le message est traduit globalement. Nous avons essayé de mettre au point une unité de traduction qui résulte d'une analyse méthodique du message. On a vu que très souvent elle ne se réduit pas à un mot, mais, sauf, exception, elle n'atteint guère l'ampleur d'une phrase entière.»⁵³

D. Séleskovitch i M. Lederer, que basen la seva teoria en la desverbalització i entenen la traducció com una «exegesi i una interpretació»,⁵⁴ defineixen les unitats de traducció com:

⁵² M. Ballard, «L'unité de traduction: Essai de redéfinition d'un concept». A: *La traduction à l'université: Recherches et propositions didactiques*, ed. per M. Ballard (Lille: Presses Universitaires de Lille, 1993) 225. Vegeu aquest article per a una discussió àmplia del concepte d'unitat de traducció funcional en Vinay i Darbelnet, Ladmiral i Newmark.

⁵³ J.-P. Vinay i P. Darbelnet, *Stylistique comparée*, 268.

⁵⁴ D. Séleskovitch, *L'interprète dans les conférences internationales* (París: Minard, 1968) 34.

«Les unités de traduction ne sont (...) ni le mot pris isolément ni la phrase définie grammaticalement comme sujet-prédicat, mais l'unité de sens, c'est-à-dire le segment de discours dont l'avancée à un moment donné fait prendre conscience à l'auditeur ou au lecteur du vouloir dire, désigné par la formulation linguistique.»⁵⁵

Aquest punt de vista ens sembla tan problemàtic aplicat a la interpretació com a la traducció escrita, perquè de fet el procés de comprensió del traductor s'inicia en les unitats discretes de la llengua, és a dir parteix de la «formulació lingüística» i el seu procés de formulació acaba també, necessàriament, en l'expressió verbal; sembla doncs que la teoria de la traducció no hauria de fer abstracció precisament dels elements verbals ni de la seva organització en el discurs.

Prenent al peu de la lletra l'expressió unitat de «traducció» M. Ballard⁵⁶ diu que aquestes unitats no es troben en el TO que és la unitat que ha de ser traduïda, ni en el TT, que és la unitat ja traduïda, sinó que les unitats es troben precisament en el procés, i l'autor les anomena unitats de treball:

«L'objet étant le texte, il y a constitution d'une unité de travail en traduction lorsque le traducteur met en rapport une unité constituante du texte de départ avec le système de la langue d'arrivée en vue de reproduire un texte dont l'équivalence par rapport au texte de départ doit

⁵⁵ D. Séleskovitch i M. Lederer, *Interpréter pour traduire* (París: Didier, 1984. Collection Traductologie, 1) 268.

⁵⁶ M. Ballard, «L'unité de traduction», 250.

s'accomoder d'ajustements internes dictés par sa cohérence et sa lisibilité.»⁵⁷

En el fons, però la unitat de treball parteix d'un «element constituent» del text original i desemboca en un element constituent del text terminal entre els quals s'estableix una relació d'equivalència, en part subjectiva i en part objectiva, que pot respondre a diversos tipus: equivalència directa, indirecta, idiomàtica, cultural i funcional. L'ús d'aquestes equivalències estarà caracteritzat pels principis de dominància o alternància segons el tipus de text i l'opció de traducció que s'adopti. Tot i que estariem d'acord amb Ballard en assenyalar la importància d'obtenir una unitat de traducció constituïda per la relació entre la unitat original i la unitat terminal, de nou ens trobem que la unitat de traducció és un element del text i que el TT es constituirà per la suma de segments equivalents als segments del TO.

D'aquest breu repàs concloem que pel que fa a la unitat de traducció s'ha produït en la teoria una identificació de l'objecte de la traducció amb el mètode de treball del traductor, ja que aquest, en efecte, segmenta el text necessàriament: posat que opera en el temps, produeix el seu text linealment. Dit d'una altra manera, des del nostre punt de vista s'ha elevat a la categoria d'unitat teòrica de la traducció allò que és la seva unitat funcional.

⁵⁷ M. Ballard, «L'unité de traduction», 251.

Ara bé, ja el 1976 Coseriu postulava una visió més àmplia també, com Vinay i Darbelnet, des del paradigma de la lingüística formal:

«Como en el caso del hablar en general, también en el caso del traducir - que no es sino una forma particular de hablar -, todo está relacionado con todo, de tal modo que cualquier formulación de un principio equivale a una parcialización. Y en cuanto al estado de la investigación, la tarea no es fácil porque la teoría de la traducción debería, en rigor, ser una sección de la lingüística del texto y ésta, a pesar de los progresos de los últimos años,⁵⁸ se encuentra todavía en sus comienzos; (...)».

Argumentant en el mateix pla que Mounin i que la *stylistique comparée*, raona que allò que es considera un problema des d'un enfocament semàntic és que les llengües segmenten la realitat de manera diferent cadascuna, la qual cosa dóna lloc a discrepàncies lèxico-semàntiques, circumstància per la qual es postula la traducció de significats. Ara bé, diu Coseriu, no és cert tampoc que el problema es resolgui en el pla del significat:

«No se trata, pues, simplemente de que no se traducen 'palabras'. Antes bien, hay que decir que no se traducen los 'significados', los contenidos de lengua como tales; más aún: que la traducción no atañe siquiera al plano de las lenguas, sino al plano de los textos (también Guten Tag es un 'texto'). Sólo se traducen textos; y los textos no se elaboran sólo con medios lingüísticos, sino también - y en diversa medida según los casos - con la ayuda de medios extralingüísticos.»⁵⁹

⁵⁸ E. Coseriu, «Lo erróneo y lo acertado en la teoría de la traducción». A: *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística* (Madrid: Gredos, 1977. Biblioteca Románica Hispánica II: Estudios y Ensayos, 272) 215. Subratllat i cometes de l'autor.

⁵⁹ *Ibid.*, 220. Subratllat i cometes de l'autor.

Seguint el raonament, distingeix entre significat (*Bedeutung*), que seria el contingut que la llengua dóna al mot o expressió, denotació (*Bezeichnung*) o la referència a un fet extralingüístic, i sentit (*Sinn*), que seria el contingut particular d'un text, i que no coincideix necessàriament ni amb el significat ni amb la denotació. Per tant, en els textos només hi ha sentit. D'aquí es desprèn que, des d'un punt de vista lingüístic, la finalitat de la traducció és de re-produir sentits i no significats, i les transformacions que el traductor opera sobre el text original es donen en el pla de la designació o referència. Tot i que parla de la necessitat de tenir en compte tant el «significat» com «l'ús del significat», de fet Coseriu no s'ocupa de la pragmàtica, si més no en relació amb la traducció, i no sobrepassa els límits de la lingüística funcional, en el sentit que no assumeix la dimensió de la llengua com instrument d'interacció social amb una funció primària que és la comunicació.

El mateix any 1976 Holmes,⁶⁰ partint de l'experiència traductora observava en relació amb les teories que analitzen el text en una cadena d'unitats:

⁶⁰ En una comunicació titulada «Describing Literary Translations: Models and Methods» que va presentar a l'«International Colloquium on Literature and Translation» celebrat a Lovaina del 27 al 29 d'abril de 1976, si bé no es va publicar fins dos anys més tard a: J. S. Holmes, J. Lambert i R. van den Broeck, eds., *Literature and Translation: New Perspectives in Literary Studies* (Lovaina: Acco, 1978) 69-82. Hem consultat aquest article a: J. S. Holmes, *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies* (2a. ed. Amsterdam: Rodopi, 1994. *Approaches to Translation Studies*, 7).

«A fundamental fact about texts, however, is that they are both serial and structural - that after one has read a text in time, retains an array of data about it in instantaneous form.»⁶¹

També G. Toury, insisteix que l'activitat del traductor opera sobre textos,

«(...) it is exerted on texts and produces texts; in other words, it is *intertextual* rather than interlingual, involving pairs of texts, and only by implication - pairs of languages (...).»⁶²

Seguint aquest breu repàs de la transició de la unitat lèxica a la unitat textual de la traducció, R. de Beaugrande i M. Hu⁶³ faran notar als partidaris de restringir la unitat de traducció a la unitat lèxica que, precisament, és en els plans «inferiors», com ara el fonològic i el lèxic, que les llengües presenten més discrepàncies que dificulten la traducció, a part que és només en aquests nivells on es pot plantejar el debat sobre traducció literal *versus* traducció lliure:

«The traditional controversy over 'literal' versus 'free' translation can be viewed as an exaggerated polarization of context. Ostensibly, the 'literal' approach strives to work within minimal contexts, whereas the 'free' approach strives to work within

⁶¹ J. S. Holmes, «Describing Literary Translations: Models and Methods», 82.

⁶² G. Toury, «Contrastive Linguistics and Translation Studies: Towards a Tripartite Model». A: *Kontrastive Linguistik und Übersetzungswissenschaft: Akten des Internationalen Kolloquiums Trier/Saarbrücken 25. - 30.9.1978*, ed. per P. Kühlwein, G. Thome i W. Wilss (Munic: Fink, 1981) 253.

⁶³ R. de Beaugrande i M. Hu, «Interference at the Discourse Level: Definiteness and Topicality in English and Chinese». A: *Interferenz in der Translation*, ed. per H. Schmidt (Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1989. P. 45-5. *Übersetzungswissenschaftliche Beiträge*, 12).

maximal contexts. Arguing that we must do only the one and not the other has engendered a long tradition of dogmatic, peremptory disputes, many of which have scant relevance for the practice of ordinary translators, who must after all work within fluctuating contexts, depending on what seems relevant to the discourse at hand.»⁶⁴

Aquesta observació parteix d'una concepció del text que supera la de la suma de frases. Tal com ha posat de manifest la lingüística del text o anàlisi del discurs,⁶⁵ hem de dir que, en efecte, els patrons de cohesió i de coherència per exemple, superen per definició el marc de l'oració. Igualment, factors com la intenció de l'autor es manifesten en diversos elements del text, però sobretot no es poden considerar aïllats del context de la comunicació:

«For conventional linguistics, the natural tendency was simply to see the text or discourse as another 'level' 'above' or 'beyond' the sentence. For a time, linguists hoped that the methods developed for the 'lower' levels could be extended to this new 'higher' level. Yet it soon became clear that the text or discourse was a very different entity. The major difference was that the text or discourse must always be seen in respect to a context of use (Beaugrande 1980, 1984; Graustein/Thiele 1987). This fact does not

⁶⁴ R. de Beaugrande i M. Hu, «Interference at the Discourse Level», 45. Cometes i negretes dels autors.

⁶⁵ Escapa a l'objectiu d'aquest treball entrar en la distinció conceptual entre text i discurs, que alguns autors com D. Séleskovitch empen com sinònims; vegeu D. Séleskovitch, «De la pratique a la théorie». A: *Wissenschaftliche Grundlagen der Sprachmittlung: Berliner Beiträge zur Übersetzungswissenschaft*, ed. per H. Salewsky (Frankfurt, etc.: Lang, 1992. P. 38-57) *passim*, mentre que per a altres, com Hatim i Mason per exemple, *discourse* representa una categoria superior a text i el defineixen com: «Modes of speaking and writing which involve participants in adopting a particular attitude towards areas of socio-cultural activity (e.g. racist discourse, officialese, etc.)». Vegeu B. Hatim i I. Mason, *Discourse and the Translator* (Londres, Nova York: Longman, 1990) 240.

mean that we must now discard the familiar levels and units of descriptive linguistics, but rather that we must focus on the question of how they relate to the contexts of discourse. That is, we must attempt to contextualize the elements of language, so that we inquire how this process is managed during real discourse and how it may be reversed during linguistic analysis and description (Beaugrande 1987b).»⁶⁶

Aquestes consideracions aporten noves perspectives a l'estudi del fenomen de la traducció, concretament la possibilitat d'abordar la traducció com un procés *sui generis* de comprensió i producció de textos, un procés en el qual el traductor ha de resoldre problemes específics, no directament relacionats amb el coneixement de les llengües, sinó més aviat amb els procediments de constitució de textos.⁶⁷

Així doncs, a continuació ens ocuparem de descriure el text en tant que unitat comunicativa en relació amb els factors de la traducció, tot allunyant-nos del concepte del text com a entitat estàtica o producte acabat, per a caracteritzar-lo com una entitat dinàmica que es constitueix en les operacions de producció i recepció per la interacció de productor i receptor en el procés de la comunicació.

⁶⁶ R. de Beaugrande i M. Hu, «Interference at the Discourse Level», 46.

⁶⁷ Volem fer avinent en aquest punt que sota el concepte de «constitució» del text hi englobem tant la comprensió o recepció com la producció.

2.2. El text com a unitat comunicativa

En la següent definició d'E. Bernárdez queda recollida la idea que la unitat de comunicació és el text i no l'oració i que aquesta unitat té unes propietats específiques diferents de les purament sintàctiques i semàntiques que puguin caracteritzar l'oració:

«'Texto' es la unidad lingüística comunicativa fundamental, producto de la actividad humana, que posee siempre carácter social; está caracterizado por su cierre semántico y comunicativo, así como por su coherencia profunda y superficial, debido a la intención (comunicativa) del hablante de crear un texto íntegro, y a su estructuración mediante dos conjuntos de reglas: las propias del nivel textual y las del sistema de lengua.»⁶⁸

T. A. van Dijk posa també l'accent en el caràcter global del significat del text quan diu que només es pot donar el nom de text a les seqüències d'oracions que posseeixin una macroestructura, de les quals diu que:

«Hemos supuesto que las macroestructuras de los textos son semánticas; así pues nos aportan una idea de la coherencia global y del significado del texto que se asienta en un nivel superior que el de las proposiciones por separado.»⁶⁹

De Beaugrande i Dressler defineixen el text com «una ocurrència comunicativa que compleix els set criteris de la

⁶⁸ E. Bernárdez, *Introducción a la Lingüística del Texto* (Madrid: Espasa-Calpe, 1982) 85. Cometes de l'autor. Negretes nostres.

⁶⁹ T. A. van Dijk, *La ciencia del texto: Un enfoque interdisciplinario* (Barcelona, Buenos Aires, Mèxic: Paidós, 1992. Paidós Comunicación, 5) 55.

textualitat».⁷⁰ Aquests criteris són intertextualitat, situacionalitat, intencionalitat, acceptabilitat, informativitat, coherència i cohesió. Si no es compleix un d'aquests criteris cal considerar, en principi, el text com no comunicatiu. Així, els dos autors coincideixen amb Bernárdez en definir el text com unitat comunicativa que ha de complir unes regles determinades per a realitzar la seva funció. Per tant, cal estudiar els principis que constitueixen i regulen la comunicació mitjançant textos. D'aquí es desprèn que un text no pot ser descrit únicament com a construcció de morfemes i oracions, sinó que els morfemes i les oracions són unitats operacionals que tenen la funció d'assenyalar significats i intencions en el curs de la comunicació. La manera com els parlants se serveixen d'aquestes unitats operacionals hauria de ser, doncs, matèria d'investigació i no un punt de partida apriorístic.

En un altre lloc defineixen el text com un sistema, com un conjunt d'elements amb una funció global.⁷¹ Aquesta funció global també és posada de relleu per Hatim i Mason que defineixen el text com «A set of mutually relevant communicative functions, structured in such ways as to achieve an overall rhetorical purpose».⁷²

⁷⁰ Traduïm de R.-A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 3.

⁷¹ R.-A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 34.

⁷² B. Hatim i I. Mason, *Discourse and the Translator*, 243.

Des d'un altre punt de vista, un text és per a De Beaugrande i Dressler un sistema cibernètic, en el sentit que els parlants regulen constantment el seu funcionament:

«Wann immer ein Vorkommensfall aus den Wissenssystemen der Kommunikationsteilnehmer über die Sprache, den Inhalt und die Absicht herausfällt, ist die STABILITÄT des Textsystems gestört und muß durch REGULATIVE INTEGRIERUNG dieses Vorkommensfalls wiederhergestellt werden, z. B. mittels Hinzufügungen oder Umänderungen im Wissensspeicher.»⁷³

En termes semblants s'expressen Hatim i Mason quan diuen que el fet de considerar el text escrit com un acte comunicatiu, fruit de la negociació entre productor i receptor, deixa la via oberta a considerar-lo més com a procés que no pas com a producte.⁷⁴

No citarem aquí altres possibles definicions de text, només direm que coincideixen bàsicament en atribuir-li els següents trets específics: (i) unitat comunicativa, (ii) producte de l'activitat lingüística, (iii) relacionat amb la situació de producció, (iv) determinat per regles de coherència, (v) determinat també pels procediments de l'emissor i del receptor.

Ultra definir què és el text, s'ha tractat de descriure també quins són els factors de la textualitat. Tampoc en aquest camp no hi ha unanimitat, però a grans trets podem

⁷³ R.-A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 38. Majúscules dels autors.

⁷⁴ B. Hatim i I. Mason, *Discourse and the Translator*, 80.

dir, seguint J. M. Castellà,⁷⁵ que hi ha coincidència en assenyalar com propietats del text l'adequació al context comunicatiu (emissor, receptor, funció, etc), la coherència, per la qual el text s'articula en unitats informatives i la cohesió que és tant la relació que s'estableix entre les unitats informatives com a l'interior d'aquestes unitats. En aquest treball ens atindrem als set criteris de De Beaugrande i Dressler, perquè ens ofereixen un marc adequat a l'anàlisi dels problemes de traducció des de la lingüística del text, sense contradir frontalment altres punts de vista. En efecte, els factors de la coherència i la cohesió poden considerar-se com els factors de la superfície o microestructura del text, la intertextualitat com el factor semiòtic del text, mentre que els restants factors, informativitat, situacionalitat, acceptabilitat i intencionalitat constituïrien els factors pragmàtics o paratextuals, és a dir, la macroestructura del text.

Mentre que la llengua constitueix un sistema virtual de possibilitats de selecció, el text representa un sistema actualitzat en el qual les possibilitats han estat realitzades per a constituir una estructura, una relació entre elements. La constitució d'aquesta estructura té lloc mitjançant procediments d'actualització. Això, però, no implica que l'objecte de la lingüística del text sigui l'actuació en el sentit de Chomsky o la *parole* en el sentit

⁷⁵ J. M Castellà, *De la frase al text: Teories de l'ús lingüístic* (Barcelona: Empúries, 1992. Biblioteca Universal Empúries, 58) 57 segs.

de Saussure; no es tracta tant dels processos específics de producció i comprensió d'un text actual, com dels principis generals que regeixen aquests processos, és a dir, es tracta de l'«actualització de la competència d'actuació».⁷⁶

Si diem que la comunicació monolingüe es realitza mitjançant textos, haurem de concloure que la comunicació bilingüe, la traducció, també es realitza mitjançant textos. També haurem de concloure que de la mateixa manera que un text original no s'escriu posant simplement una frase darrere l'altra, o menys encara, encadenant elements per a constituir oracions, ni es pot desvincular del context de la comunicació, tampoc el text traduït s'obtindrà per un simple encadenament d'elements traduïts ni fent abstracció del nou context comunicatiu. Si traslladem al marc de la traducció allò que hem dit del text, conclourem que el text traduït és una unitat comunicativa, que es produeix en una situació específica (la mediació) i que està determinat per regles de coherència i de cohesió pròpies, així com pels procediments de l'emissor (el traductor) i del receptor (del TT), per la qual cosa la seva producció estarà sotmesa a regles pròpies d'adequació al context comunicatiu. És cert que el traductor realitza una segmentació circumstancial del seu text, el procés de traducció es realitza en el temps, però no pot perdre de vista el seu objectiu, constituir un text amb tot el que això implica. Per això, si bé podem admetre que el

⁷⁶ Com destaquen R.-A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 38.

traductor treballa amb «unitats funcionals», no podem estar d'acord a conferir a aquestes unitats un caràcter linial, seqüencial o successiu en el text, ni un caràcter determinant a l'hora d'establir els paràmetres d'equivalència o les característiques dels problemes de traducció. Tal com ho expressa J. S Holmes,

«I have suggested that actually the translation process is a multi-level process; while we are translating sentences, we have a map of the original text in our minds and at the same time a map of the kind of text we want to produce in the target language. Even as we translate serially, we have this structural concept so that each sentence in our translation is determined not only by the sentence in the original but by the two maps of the original text and of the translated text which we are carrying along as we translate.»¹⁷

Podem assentir amb Neubert quan diu que la fixació en els nivells «inferiors» de la llengua, fonologia, sintaxi i semàntica, ha condicionat decisivament els objectius de la traducció; el fet de considerar que la capacitat de reestructurar el material gramatical i lèxic és la condició per a obtenir una bona traducció, i el fet que aquestes operacions de reestructuració no depassin normalment el límit de l'oració, fan que difícilment s'obtingui un text entès com a globalitat. Si bé és cert que quan aquesta reestructuració falla, les interferències gramaticals o lèxiques de la llengua original són més fàcils de detectar

¹⁷ J. S Holmes, «Translation Theory, Translation Theories, Translation Studies, and the Translator». A: *Translated! Papers on Literary Translation Studies* (2a ed. Amsterdam: Rodopi, 1988. *Approaches to Translation Studies*, 7) 96. Considerem aquesta idea de les dues imatges mentals de Holmes paral·lela del nostre projecte de text terminal. Vegeu el capítol III d'aquest treball.

que altres tipus d'interferències textuais, més difícils de definir, aquestes interferències textuais fan també que el text no «soni bé» en la llengua terminal.⁷⁸ A través dels dos exemples següents podem veure algunes discrepàncies en l'organització del discurs entre l'alemany i el català. Sense que poguem dir que el text (4b) està «mal traduït» des d'un punt de vista lèxic o sintàctic, efectivament, «no sona bé» en català.

(4a) Studentische Wohnungsnot

Die Wohnungssituation der Studenten wird immer dramatischer. Nur jeder zehnte Hochschüler findet Platz in einem Studentenwohnheim. Dies ist das Ergebnis der jüngsten «Wohnraumstatistik» des deutschen Studentenwerks. Gut ein Viertel aller Studierenden wohnt danach weiterhin bei den Eltern, fast zwei Drittel jedoch sind auf den freien Wohnungsmarkt angewiesen, wo für ein Zimmer bis zu 600 Mark im Monat zu zahlen sind. Ein Zimmer im Studentenwohnheim kostet dagegen in den alten Bundesländern durchschnittlich nur 238 Mark, in den neuen sogar nur 116 Mark.⁷⁹

(4b) Manca de vivendes per a estudiants

La situació dels estudiants pel que fa a l'habitatge és cada vegada més (?)dramàtica. Només

⁷⁸ Vegeu A. Neubert, «Interference between Languages», 60

⁷⁹ Vegeu a l'apèndix la referència completa del text: *Studentische Wohnungsnot*.

un de cada deu universitaris troba plaça en una residència d'estudiants. Aquest és el resultat de la darrera «estadística sobre l'habitatge» de l'associació dels estudiants alemanys. Segons l'estadística, *un quart dels estudiants viu encara amb els pares, però *dos terços han de recórrer al mercat lliure de l'habitatge, on per una habitació s'han de arribar a pagar uns 600 DM al mes.

En aquest exemple ens hem fixat sobretot en problemes que tenen a veure amb la coherència i amb la cohesió. Pel que fa a la coherència, qualificaríem la situació dels estudiants de dramàtica o simplement de «problemàtica» o «difícil»? Referint-nos a grups de persones no diríem «un quart» o «un terç», sinó «un 25%, un 30%». Pel que fa a la cohesió, evitaríem la reiteració dels mots «estudiant» i «habitatge» sense que per això el text deixés de ser informatiu per al lector del TT.

És un fet, doncs, que també en l'organització del discurs hi ha discrepàncies entre les diferents comunitats comunicatives: els productors i receptors de textos, en tant que usuaris de la llengua (oral i escrita), adquireixen determinats hàbits o tradicions. Des d'aquest punt de vista el domini de la llengua (materna) no es redueix al coneixement del sistema, sinó que comprèn la competència en determinats «estils», «gèneres» o seleccions

característiques dels recursos de la llengua segons determinades circumstàncies.⁸⁰

«The options selected are the outcome of a highly complex network or reservoir of 'frames' available to the members of a communicative community. In fact, the 'framings' which are binding for the text producers (and expected by the text receivers) supply a subtle 'anchoring of (linguistic) activity' (Goffman 1974) assuring the smooth flow of intended and needed information along goal-oriented social channels.»⁸¹

Per això es pot dir que, de fet, el coneixement de la llengua és el coneixement de textos i que la competència comunicativa es limita, així, als àmbits en els quals són competents els parlants. Aquests àmbits, però, es poden ampliar a mesura que els parlants amplien els seus coneixements, de manera que, en última instància, el coneixement textual està en funció del coneixement del món.

Si assumim que el text traduït s'ha de conformar als models de discurs que la comunitat comunicativa receptora assigna als exemplars de la seva classe, hem de concloure que si un vessant de la competència textual del traductor és la d'entendre textos pertanyents a diferents àmbits de la comunicació, l'altre vessant és produir-los. Ara bé, Van Dijk⁸² destaca el caràcter teòric o abstracte de les estructures textuais, ja que es basen en categories i regles de tipus general i convencional que els parlants coneixen de

⁸⁰ Recordem també que Bernárdez, en la seva definició de text que hem citat més amunt, parla de dos conjunts de regles: les del text i les del sistema de la llengua

⁸¹ A. Neubert, «Interference between Languages», 58.

⁸² T. A. van Dijk, *La ciencia del texto*, 55.

manera implícita. D'altra banda destaca també que a l'hora de constituir textos els parlants poden desviar-se de les normes conscientment (p. e. en la lírica) o no tant conscientment (per exemple en una conversa informal). El problema, tal com observa Neubert és doncs, que si bé en el marc de l'oració el material lingüístic és més «manejable», en el cas dels models textuais la qüestió esdevé més difusa, perquè els models poden ser identificats, però no creats seguint un conjunt de regles:

«If we had only textual prototypes, e.g. a prototypical business letter (...) we could substitute the L1 text by its L2 prototypical equivalent. But these are rare cases, except in highly formulaic discourse. They reduce textual interference to zero. But in the overwhelming majority of cases translators sacrifice full-fledged L2 textuality for sentence by sentence, that is, below-textual equivalence precisely because they see no way to reconstruct transphrastic, higher-level, macro-structural textuality.»⁸³

Aquest sacrifici de la textualitat al qual es refereix Neubert té importants conseqüències, ja que implica no només el sacrifici de factors tan importants com el de la coherència o la cohesió textuais, sinó també, en conseqüència, el sacrifici d'un aspecte crucial com és el del sentit global del text. Així doncs, el traductor no només ha de proporcionar al seu text els trets que el facin reconeixible com a tal per part dels parlants de la cultura terminal, sinó que a més a més no pot oblidar que la seva mediació proporciona al lector del TT accés al contingut

⁸³ A. Neubert, «Interference between Languages», 63.

cognoscitiu del TO, que la traducció té per objecte transmetre i activar coneixements; per això, en tant que receptor ha de tenir en compte com està codificada la informació en el TO (amb els recursos de la LO) i en tant que autor ha de tenir en compte com es governa la recuperació de la informació continguda en el TT (amb els recursos de la LT).

Tot això no ha de fer oblidar al traductor que el seu TT ha de respondre a uns paràmetres semiòtics i paratextuals que ell mateix haurà d'haver determinat sobre la base dels paràmetres corresponents del TO.

Des d'aquest punt de vista cobra tot el seu significat la idea que la traducció és bàsicament un procés de recepció i producció d'un text realitzat per un individu, a través d'una sèrie d'operacions mentals, i és per això que la teoria de la traducció no pot ignorar les aportacions de la psicolingüística, la ciència cognitiva i la semàntica, en tot allò que fa a l'estudi dels processos de generació i comprensió de missatges.

Seguint el que a grans trets és el procés de la traducció (recepció-producció de textos), en el proper capítol ens fixarem sumàriament en les operacions mentals necessàries per a dur a terme aquest procés.

III. Processos mentals i procés de traducció

Quan hom tracta d'estudiar les operacions mentals que realitza el traductor es troba davant d'un camp encara molt poc investigat. Els models teòrics de la traducció que han estat desenvolupats fins ara poden classificar-se en dos grans grups. D'una banda trobem els models que anomenariem d'orientació lingüística i de l'altra els que anomenariem d'orientació psicològica. Els primers tenen en compte els factors de la comunicació en diversos graus de complexitat, i en darrer terme s'interessen per la cadena comunicacional que s'estableix entre el productor del text original i el receptor del text terminal.¹ Els segons descriuen la traducció en termes processuals i utilitzen termes com anàlisi, transferència i síntesi,² o intenció i estratègia.³ Ara bé, de fet aquests models no entren a descriure què passa en realitat a l'interior de la famosa «caixa negra» amb què se sol al·ludir a la ment del traductor. Tal com

¹ Vegeu els models dels següents teòrics: O. Kade, «Kommunikationswissenschaftliche Probleme der Translation». *Beihefte zur Zeitschrift 'Fremdsprachen' II* (Leipzig: VEB Enzyklopädie, 1968) 7; H. J. Diller i J. Kornelius, *Linguistische Probleme der Übersetzung* (Tübingen: Max Niemeyer, 1978) 16; K. Reiß i H. J. Vermeer, *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* (Tübingen: Niemeyer, 1984. *Linguistische Arbeiten*, 147).

² Vegeu el model d'E. Nida, a: «Science of Translation». *Language* 45 (1969): 484.

³ Ens referim a: H. G. Hönl i P. Kußmaul, *Strategie der Übersetzung*.

remarca Lörcher,⁴ les aproximacions a la traducció són o bé prescriptives o bé una instantània del procés, però seguim sense conèixer què passa en el cap del traductor quan trasllada un text original a un text terminal.

És clar que, com sempre que es tracta d'estudiar els processos mentals, podríem trobar unanimitat en la idea que aquests han de ser investigats empíricament, però no hi ha unanimitat pel que fa a objectius i característiques d'aquests estudis. Des del nostre punt de vista una possible via per a abordar el contingut de l'esmentada «caixa negra» és la de tractar d'aïllar les operacions mentals que constitueixen de fet el procés de la traducció i estudiar-les, en primer lloc, per separat. Aquí caben, naturalment, múltiples hipòtesis. Partint de la idea de la traducció com a procés de recepció i producció de textos, nosaltres hem determinat com a operacions més significatives la conceptualització, les mateixes operacions de recepció i producció de textos i el canvi de codi o transferència. En aquest capítol tractarem d'explicar aquestes operacions a partir de les aportacions de ciències com la psicolingüística o la ciència cognitiva, però sempre a la llum del procés de la traducció.

⁴ W. Lörcher, «Models of the Translation Process», 64.

1. Conceptualització i traducció

Un aspecte fonamental de l'abstracció és l'organització del coneixement. Les entitats en les quals s'estructura el coneixement en la ment reben diversos noms en la bibliografia i presenten matisos diferencials segons cada teoria cognoscitiva: així es parla d'esquemes, marcs, plans, guions, etc., que des del punt de vista de la traducció poden considerar-se com sinònims.⁵ La psicolingüística i la ciència cognitiva atribueixen a aquestes entitats, que d'ara endavant i per simplificar anomenarem esquemes, una importància decisiva no només en l'estructuració del coneixement, sinó també en tots els ordres de l'actuació humana ja que tenen un paper fonamental en la resolució de problemes amb un mínim d'esforç. Això vol dir que en qualsevol actuació els esquemes constitueixen no només reserves de coneixements, sinó també rutines ja internalitzades o estructurades en la memòria, conseqüència d'un procés d'aprenentatge, i que permeten prendre la via menys complicada en la resolució d'un problema. Sense els esquemes hauríem de començar sempre de nou en qualsevol activitat, fos manual o intel·lectual.

També podem dir que l'estructura semàntica de les paraules s'organitza en esquemes. Les unitats lingüístiques

⁵ Vegeu R. Muñoz Martín, «El significado en las teorías lingüísticas de la traducción: hacia una aproximación cognitiva». *Sendebarr* 5 (1994): 79.

connecten una representació mental, fonològica o gràfica, amb una representació mental del significat:

«(...) processing a linguistic input by the listener consists (...) of localizing the nodes which correspond to the words heard and of discovering the path between the nodes that represents the kind of relation between the concepts that is expressed in the sentence.»⁶

Així per exemple, el concepte [ORENETA] s'associa amb nocions de caràcter descriptiu com ara classe i grandària: au de mida petita; color: negre amb el pit blanc; forma: cua forcada característica; moviment: de vol ràpid; costums: a l'hivern emigra a països càlids, etc. Però també, i aquest és un aspecte molt important, especialment des del punt de vista de la traducció, el concepte entra en altres tipus d'associacions. Sense anar més lluny, a Catalunya, com en altres països de clima temperat, l'arribada de les orenetes s'associa amb el final de l'hivern i l'arribada del bon temps; el refranyer alemany, al seu torn, caracteritza un fet excepcional amb l'expressió *eine Schwalbe macht noch keinen Sommer* (una oreneta no fa estiu); no cal dir que la xarxa d'associacions de l'ornitòleg serà molt més extensa que la del parlant «no expert». El significat no és, doncs, un concepte fix, sinó que, com hem vist en l'exemple anterior, és un conjunt de dominis més les seves relacions.

⁶ H. Hörmann, *Meaning and Context: An Introduction to the Psychology of Language*. Edició i introducció a cura de R. E. Innis (Nova York, Londres: Plenum Press, 1986) 148-9. Cal recordar que la psicolingüística treballa amb diversos models, a més d'aquest de xarxes semàntiques, com ara el de trets semàntics, el de prototips, etc., si bé com apunta el mateix Hörmann no s'exclouen radicalment.

Uns dominis i relacions que, recordem-ho una vegada més, són específics de cada comunitat lingüística, però en última instància també, de cada parlant: per exemple, algú pot associar les orenetes amb els estius de la seva infantesa, o algú altre pot confondre les orenetes i els falciots. Semblantment, direm que els mots polisèmics entren en més d'una xarxa d'aquestes relacions.⁷

Cal remarcar que aquesta teoria de les xarxes semàntiques discrepa de manera fonamental de les teories lingüístiques que postulen un significat fix i que hem comentat en el capítol anterior; si s'accepta la teoria dels esquemes, el significat, o l'estructura semàntica d'una paraula, no té un caràcter objectiu, ja que cada parlant posseeix diferents graus de coneixement, diferents esquemes; però tampoc, com hem vist en l'exemple de l'oreneta, no tenen un caràcter purament subjectiu o individual, sinó també social. Cal concloure que el significat és una instància intersubjectiva, en el sentit que hi ha un mínim de relacions que comparteixen tots els parlants d'una mateixa llengua per raó de la seva socialització, altrament no seria possible la comunicació.⁸ Això vol dir també que

⁷ És per això que en el capítol II, en comentar els errors lligats a la traducció de mots polisèmics, hem apuntat que cal considerar-los més aviat deguts a la manca de coneixements de la llengua de partida (si ho plantegem en termes d'esquemes, diríem que el traductor no té l'esquema corresponent complet) que no pas pròpiament com problemes de traducció *per se*.

⁸ Vegeu per exemple R. Jackendoff, *Consciousness and the Computational Mind* (Cambridge MA, Londres: The MIT Press, 1987) 126 seg.

necessàriament amb l'adquisició de cada nova llengua s'adquireixen noves xarxes semàntiques i que de fet es pot entendre tot aprenentatge d'una nova llengua com un procés de socialització o aculturació.⁹

Hi ha un altre aspecte important relacionat amb el contingut dels esquemes: aquest contingut varia segons allò que hi és assimilat de nou. Les informacions noves són processades i interpretades de tal manera que el receptor construeix expectatives sobre la base dels seus coneixements previs, però també estableix connexions no explícites o inferències entre les parts del discurs. Per això moltes vegades en tant que oients o receptors no som capaços de distingir entre allò que ens acaben de dir o hem llegit i allò que hem inferit sobre la base del nostre esquema previ.¹⁰

Aplicant aquests conceptes al processament de la informació codificada en textos, podem dir que el text proporciona indicacions per a la recuperació de la informació en el sentit que va oferint pistes sobre els tipus de coneixements previs o associacions que cal activar.¹¹ Un exemple ben evident d'això que diem el

⁹ Queda encara el tema de l'organització d'aquestes xarxes semàntiques en la ment del traductor; una qüestió que considerem crucial i de la qual ens ocuparem més avall, en aquest mateix capítol.

¹⁰ Vegeu H. Hörmann, *Meaning and Context*, 265.

¹¹ Pel fet que en aquest treball ens interessen fonamentalment els processos mentals del traductor fem abstracció de les aportacions de l'hermenèutica, tot i que entenem que conceptes com *Vorurteil* de G. Gadamer o

constitueixen els títols dels textos: de manera immediata ens podem adonar que un hipotètic text titulat *Estudi de la migració de les orenetes* ha d'activar associacions diferents que la rima becqueriana *Volverán las oscuras golondrinas...* on l'oreneteta s'ha convertit en metàfora de l'amor perdut. Això és així perquè a part de les pistes intratextuals o lingüístiques hi ha també les indicaciones extratextuals, com ara autor, mitjà, etc. i indicacions intertextuals que proporcionen altres tipus de referències que el lector competent sap aplicar a la seva comprensió del text.¹²

De cara a la traducció podem extreure dues conclusions importants del paper dels esquemes: (i) el component subjectiu del significat, que d'alguna manera seria complementari del seu component objectiu, explica que hi hagi tantes possibles lectures d'un text com lectors, i per consegüent tantes possibles traduccions com traductors; (ii) el paràmetre d'equivalència entre el TO i el TT ja no és el significat «objectiu» de les paraules, o la funció del TT, sinó precisament la lectura que el traductor fa del TO. Això no vol dir però, que substituïm un paràmetre objectiu per un

d'*Erwartungshorizont* de H. R. Jauß són complementaris o paral·lels del que hem anomenat esquemes. Vegeu per a una exposició sintètica, per exemple, P. Rusterholz, «Hermeneutik». A: *Grundzüge der Literatur- und Sprachwissenschaft: Band 1, Literaturwissenschaft*, ed per H. L. Arnold i V. Sinemus. (Munic: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1973. P. 89-105. Wissenschaftliche Reihe, 4226). Més extensament, R. Warning, ed., *Estética de la recepción* (Madrid: Visor, 1989. La balsa de Medusa, 31).

¹² Ens fixarem més extensament en aquests temes en el capítol IV, en relació amb l'estudi dels problemes de traducció.

paràmetre subjectiu o arbitrari, sinó que diem que el paràmetre d'equivalència és intersubjectiu i, com veurem més avall, el traductor l'estableix en el seu procés de comprensió del TO.

2. Els processos de producció i recepció de textos

A l'hora d'abordar els processos de producció i recepció de textos ens fixarem en dos punts de vista en certa manera antagònics i en certa manera complementaris, que són els dels estudis psicolingüístics i els de la lingüística del text. Com veurem més avall, mentre que per a la lingüística del text, que treballa amb els models abstractes de la ciència cognitiva, es tracta de dos processos pràcticament reversibles, per a la psicolingüística es tracta de dos processos completament diferents per les següents raons, entre d'altres: (i) en l'infant la capacitat de comprensió precedeix la d'expressió; (ii) la producció està més condicionada per l'entorn social que la recepció; (iii) mentre que amb freqüència el missatge pot ser ambigu per al receptor, per a l'emissor no ho és pràcticament mai.¹³ D'altra banda, i a grans trets, potser podríem dir que si la lingüística del text fa abstracció de l'individu que realitza els processos, la psicolingüística fa abstracció del missatge en sí:

¹³ Vegeu H. Hörmann, *Meaning and Context*, 204.

normalment els estudis psicolingüístics treballen en el pla de l'oració, no del text.

Per a la psicolingüística i pel que fa a la producció de missatges, l'emissor es basa en pressuposicions, és a dir en certes assumpcions sobre les expectatives i els coneixements del receptor. Aquestes expectatives determinaran en bona part no només el contingut del missatge, sinó també la seva forma. D'altra banda, sembla que l'organització del missatge està condicionada també per les pautes de la percepció en general. Per exemple, pel que fa a les coordenades espacio-temporals,¹⁴ però molt especialment per la percepció d'allò que «destaca», que al seu torn condiona l'organització de la cognició. Així per exemple, C. E. Osgood¹⁵ observa que prima allò que es mou sobre el que està immòbil, el gran sobre el petit, l'animat sobre l'inanimat, etc. i afirma que com més important sigui un element per a l'emissor més aviat s'expressa en la proposició. Aquí, certament, cabria preguntar-se, en relació amb la traducció, si aquestes pautes de la percepció no varien segons les èpoques i, sobretot, segons les cultures. Buscant exemples en la història de l'art trobem un pas constant des de visions més «estàtiques» a visions més

¹⁴ Recordem en aquest context l'interessant experiment de Linde i Labov sobre com les persones descriuen els seus apartaments. Vegeu l'extens comentari a: H. Hörmann, *Meaning and Context*, 177 segs.

¹⁵ C. E. Osgood, *Lectures on Language Performance* (Nova York: Springer, 1980).

«dinàmiques» on s'intenta de representar el moviment: de l'art grec arcaic al clàssic, del romànic al gòtic, del renaixentista al barroc, i per fi de la fotografia al cinema. També ens preguntariem si en èpoques o cultures que mostren especial interès per la miniatura i el detall, com les cultures xinesa i japonesa o bé l'època medieval (i ara pensem en la il·luminació de manuscrits) no regeixen pautes diferents de les occidentals actuals. D'aquí deduïm, doncs, que també caldria esbrinar fins a quin punt aquestes pautes són culturals i fins a quin punt són individuals.

Els models psicolingüístics, com els lingüístics, tracten d'explicar com es passa, en la producció de missatges, dels continguts cognitius als continguts lèxics. Aquí, la major part dels models lingüístics¹⁶ assumeixen implícitament que totes les proposicions es produeixen per dir-ho d'alguna manera *ex novo* i després d'una planificació. H. Hörmann, però, es planteja aquest problema i afirma que:

«Whole sentences and still more frequently parts of sentences are pronounced which are *not* planned, constructed, and assembled anew but are taken as a whole from some kind of store. What kind of store is this? It is certainly not what we have called the 'lexicon' of the language user. How is it organized? What are the retrieval principles according to which it works?»¹⁷

Des del nostre punt de vista, la percepció, o si es pot dir així, les pautes de percepció del traductor tenen un

¹⁶ Per als diferents models de producció vegeu H. Hörmann, *Meaning and Context*, 203-237.

¹⁷ H. Hörmann, *Meaning and Context*, 236. Cometes i cursives de l'autor.

paper molt important en la presa de decisions sobre l'organització del missatge que és la traducció, com igualment important és el paper d'allò que, seguint la idea de Hörmann, podríem anomenar «segments prefabricats»,¹⁸ per la qual cosa tornarem sobre aquests temes, especialment en l'anàlisi dels nostres exemples.

Pel que fa a la comprensió, la psicolingüística l'entén com un procés que realitza el receptor pel fet que està predisposat a considerar un missatge com a comprensible; en certa manera es pot dir que «vol entendre aquest missatge»:

«When understanding is 'making sense (of something) by placing it in a context,' it acquires a constructive aspect: it is more than mere reception. The listener construes a sensible context from what the utterance stimulates and makes possible, from his knowledge of the situation, from his knowledge of the world, and from his motivation. Having established this kind of context, he fits it in with the subjective feeling 'now I have understood it' and with the conviction coupled to this that one could act adequately (within the context) if this were necessary.»¹⁹

Això vol dir, segons el mateix H. Hörmann, que: (i) sembla que el receptor capta més aviat l'«esperit» que no pas la «llettra» dels missatges; (ii) el receptor integra informació de diferents fonts, com ara els codis lèxic, sintàctic i prosòdic, la situació, etc. Des d'aquest punt de vista, en la recepció, la informació es construeix o es crea per la suma del contingut del missatge més les inferències

¹⁸ Recordem en aquesta mateixa línia que J. Kristeva parla del text com d'un «teixit d'altres textos».

¹⁹ H. Hörmann, *Meaning and Context*, 262-3. Cometes de l'autor.

del receptor. La ciència cognitiva ha desenvolupat models que no difereixen gaire d'aquests.²⁰

Per a la semàntica, la constitució del sentit del text, la comprensió, consisteix bàsicament a establir connexions entre les seves proposicions.²¹ Hi ha dues classes de condicions que determinen aquesta connexió: en part es basen en el significat de les frases i en part en la referència de les frases, entenent per significat l'estructura conceptual i per referència la remissió a la realitat, tant la realitat actual o «real» com les que poden anomenar-se realitats alternatives. No ens extendrem aquí en la caracterització d'aquests mons, només assenyalarem que la constitució del sentit no afecta només a les connexions entre parells d'oracions consecutives, sinó també a les connexions entre els seus elements, entre sèries d'oracions, etc. D'altra banda, l'autor remarca també que en la constitució del sentit hi tenen a veure tant les informacions explícites com les implícites; de fet, la reconstrucció de la informació implícita es basa en la informació explícita.²²

No podem oblidar tampoc el paper de la memòria en el processament de la informació, un cop que la informació sensorial, prèviament filtrada ha estat emmagatzemada en el cervell: la memòria a curt termini descomposa la informació

²⁰ Vegeu per exemple R. Jackendoff, *Consciousness and the Computational Mind*, 91-128.

²¹ Vegeu T. A. van Dijk, *La ciencia del texto*, 38 segs.

²² *Ibid.*, 46-7.

en els seus trets constituents i la reestructura per tal de fer-la significativa, mentre que la memòria a llarg termini constitueix la reserva de les informacions significatives.²³

Ja hem advertit més amunt que la lingüística del text treballa amb models de processament de textos que difereixen dels de la psicolingüística. Un dels més acceptats per la lingüística del text és el de Flower i Hayes, extensament comentat per De Beaugrande i Dressler.²⁴ Molt sintèticament podem dir que segons aquest model la producció de textos, tant la producció oral com la producció escrita, comprèn les següents fases o operacions: (i) planificació: l'emissor pretén assolir un objectiu mitjançant un text, per exemple saludar algú o obtenir ajut per a fer alguna cosa; per a això, després d'analitzar la relació entre fi i mitjans determinarà quin és el tipus de text més adequat per a assolir el seu fi; en el cas que això sigui difícil de determinar, pot provar de presentar al seu interlocutor un seguit de textos en l'esperança que un d'ells serveixi al seu objectiu; (ii) ideació: segueix a la fase anterior immediatament, moltes vegades confonent-s'hi o sobreposant-s'hi; aquí la idea fa referència a l'organització del contingut mental a través de la selecció de conceptes clau; (iii) a la ideació segueix una fase de desenvolupament en la qual els conceptes o idees clau són desenvolupats,

²³ Vegeu P. H. Lindsay i D. A. Norman, *Introducción a la psicología cognitiva* (Madrid: Tecnos, 1986) 192-5.

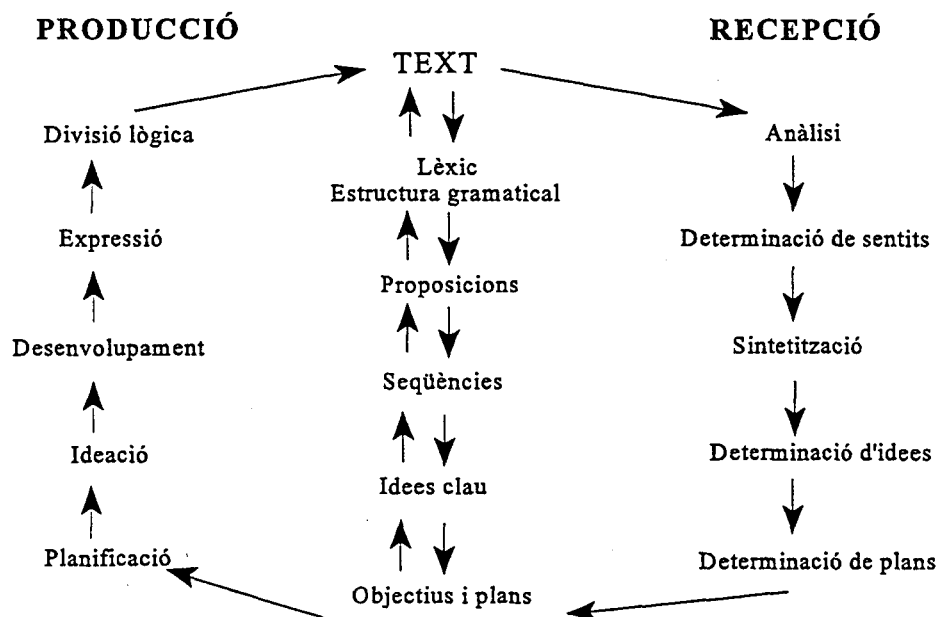
²⁴ Vegeu R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 42 segs.

especificats, y relacionats entre ells. En altres termes diríem que en aquestes tres fases s'estableixen els trets d'intencionalitat, acceptabilitat, situacionalitat, informativitat i intertextualitat. Cal dir també que els resultats de les fases d'ideació i desenvolupament no han d'estar necessàriament lligats a expressions d'una llengua natural; (iv) expressió verbal: l'emissor materialitza el procés textual; aquesta materialització és la busca dels recursos verbals que han de vehicular tot allò que ha estat previst en les fases anteriors; en altres termes, aquesta seria la fase de la coherència; en aquest cas es pot suposar que determinats continguts mentals activen determinats continguts lèxics que hi estan associats i que funcionarien com a «preferències»;²⁵ (v) divisió lògica: en aquesta fase l'emissor ha de segmentar allò que vol expressar en unitats discretes; és la fase de la síntesi gramatical i de l'ordenació linial del material lingüístic, en altres termes, sobretot la fase de la cohesió. Aquestes fases o operacions, igual que els trets de la textualitat, no són clarament separables unes de les altres, ni s'ordenen seqüencialment en el temps sinó recursivament. Igualment és clar que el productor del missatge o text ajusta successivament les decisions que pren en una fase als resultats de la fase anterior, però si els resultats d'una

²⁵ R.-A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 43. Recordem que també H. Hörmann parla de la recuperació de proposicions senceres o de parts de proposicions.

fase no són satisfactoris, normalment tornarà a una fase anterior per a fer els reajustaments necessaris.²⁶

Com ja hem advertit més amunt, per a la ciència cognitiva el camí que recorre l'emissor és l'invers del que recorre el receptor, ja que aquest ha d'arribar des de les unitats discretes fins a determinar el contingut informatiu, la configuració i el desenvolupament d'aquesta informació, i, en suma, el pla global de l'emissor del text. Aquests processos es poden representar en el següent esquema:

Esquema 1. Comunicació monolingüe: producció i recepció de textos

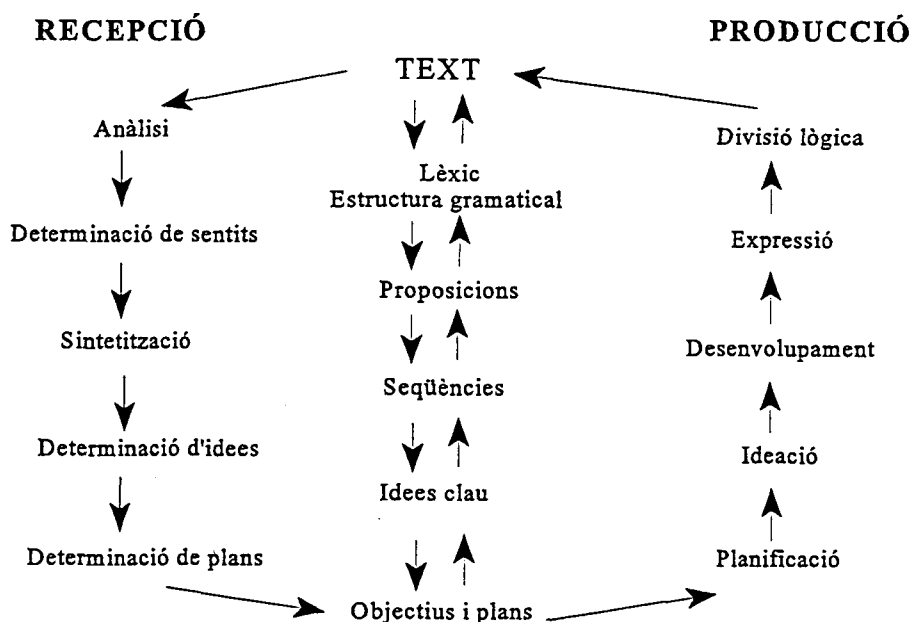
²⁶ Aquí s'imposa de nou el paral·lelisme amb un camp dels estudis literaris com és la retòrica, i especialment amb els conceptes d'*inventio*, *dispositio* i *elocutio*, sense oblidar la *imitatio* en relació amb el que hem dit més amunt sobre els «segments prefabricats». Vegeu per exemple K. Spang, *Fundamentos de retòrica* (Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra, 1979).

Aquestes operacions, que es realitzen utilitzant els recursos de la llengua corresponent, tenen per tant un caràcter intralingual i intrasemiòtic (pel fet que es posen en joc els recursos d'una sola llengua), però tal com hem remarcat més amunt, es caracteritzen també pels seus trets intertextuals (regles de constitució del text dintre del seu gènere o «discurs») i intersubjectius (el seu ús és compartit per la comunitat lingüística corresponent), a part que el productor o emissor ha de tenir en compte els factors situacionals; altrament no es produïria la comunicació.

3. Processos textuais i traducció

En el cas de la traducció el procés de comunicació recorre el sentit invers, ja que s'inicia amb les operacions de recepció per part del traductor. Aquest procedeix des de les unitats discretes del text, de les quals extrau la informació verbal, les idees clau, dades sobre els altres factors com situacionalitat, informativitat, etc., fins a arribar al pla global de l'emissor. En aquest punt, i en la teoria, hauria d'establir el seu propi pla (equivalent del pla del T0) i desenvolupar els seus conceptes; a partir d'aquests hauria d'iniciar la busca dels elements verbals que necessita i per últim hauria d'organitzar aquests elements en unitats discretes. En una aplicació conseqüent

d'aquesta hipòtesi teòrica,²⁷ en el procés de recepció hauria d'intervenir exclusivament la LO, mentre que en el procés de producció hauria de posar-se en joc únicament la LT, i el traductor hauria de recórrer totes les fases, aproximadament com en el següent esquema, que necessàriament hem de marcar amb un interrogant:

Esquema 2. Comunicació bilingüe: simple procés de producció i recepció de textos?

²⁷ Vegeu per exemple l'esquema de R. T. Bell a R. T. Bell, *Translation and Translating: Theory and Practice* (Londres, Nova York: Longman, 1991) 58.

Que el procés de la traducció no respon exactament a aquest esquema es posa de manifest si pensem que com a resultat de la intervenció d'una segona llengua es dupliquen els factors intralinguals, intrasemiòtics, intersubjectius i intertextuals, però a més s'hi afegixen els factors interlinguals, intersemiòtics, inter-intertextuals i inter-intersubjectius si tenim en compte la relació entre les dues llengües implicades en el procés de la traducció.

Per això estem convençuts que un model teòric com el que hem presentat a l'esquema 2 no es dona en la pràctica per diverses raons: (i) en el procés de recepció el traductor hi integra ja la producció del TO; per tant hi ha una distància entre el receptor originari o virtual del TO i el traductor com a receptor; (ii) el traductor realitza un seguit d'operacions de comparació a partir de les quals detecta i integra altres distàncies; aquests dos darrers procediments donen lloc a la constitució del projecte de TT; (iii) en el procés de producció hi integra el seu procés de recepció a través del projecte de TT; (iv) en el mateix procés hi integra una sèrie de criteris de resolució de problemes específics de la traducció, més les operacions de canvi de codi lingüístic, però també d'adaptació cultural i semiòtica, per exemple. Tenint en compte la complexitat d'aquestes operacions ens semblen, doncs, excessivament abstractes esquemes com el de J. Delisle,²⁸ o el de R. Bell

²⁸ Vegeu J. Delisle, *L'analyse du discours comme méthode de traduction* (Ottawa: Presses de l'Université d'Ottawa, 1980) 85.

esmentat més amunt. La interrelació que acabem de descriure en els processos de recepció i producció constitueix per a nosaltres allò que distingeix el traductor format del traductor natural i per tant és un dels aspectes de la competència traductora que tractarem de definir més avall en el capítol VII d'aquest treball. A continuació tractarem de concretar aquests processos en relació amb la traducció.

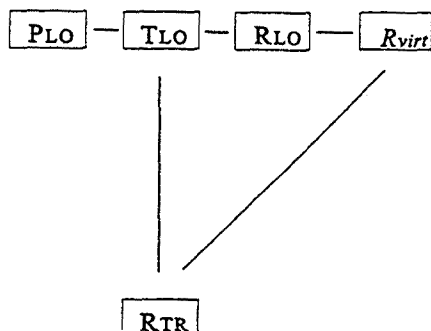
3.1. Recepció

Com recorda Hörmann,²⁹ el procés de comprensió té sempre una finalitat bàsica que, naturalment, no és aliena al procés de la traducció: donar un sentit al text. Ara bé, pel que fa al procés de recepció en traducció, en un treball anterior³⁰ ja féiem notar que el traductor es diferencia del receptor originari o «normal» del TO per dos motius: en primer lloc integra en el seu procés de comprensió el fet que haurà de traduir: el traductor, doncs, comprèn per a traduir, és a dir, per a convertir-se en emissor d'un missatge equivalent. En segon lloc, el traductor no pertany, per norma general, a la comunitat lingüística dels receptors del TO. Per això remarcàvem especialment que en la recepció d'un text original (T_{L0}) produït per un autor (P_{L0}), el traductor (R_{TR}) intenta reduir la seva distància respecte del

²⁹ H. Hörmann, *Meaning and Context*, 261.

³⁰ W. Neunzig i M. Presas, «Der Übersetzer in der Zwickmühle: Überlegungen zur Rolle des Übersetzers in der zweisprachigen Kommunikation». *TextconText* 9 (1994): 79-94.

grup dels receptors originals (RLO), i al mateix temps la distància respecte del receptor virtual o ideal (Rvirt) al qual es dirigia l'autor original, la qual cosa marca una distància respecte del receptor real:

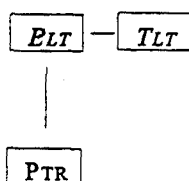
Esquema 3a. Les distàncies en la recepció (1)

A través d'aquesta reducció de distàncies el traductor determina els factors del text original que són més directament condicionats per la relació entre el productor i el receptor originals com són la situacionalitat, la informativitat, l'acceptabilitat i la intencionalitat.

3.2. Les operacions de comparació prèvies a la traducció

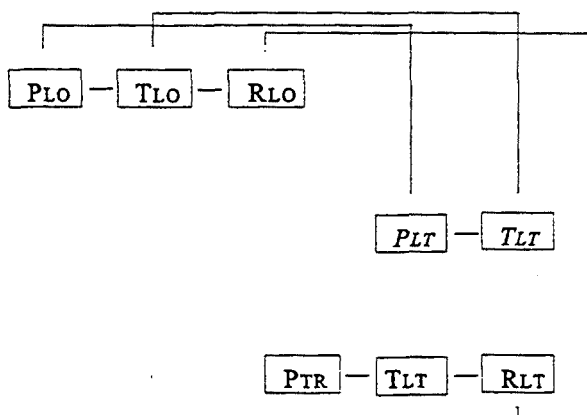
També remarcàvem en l'esmentat treball que prèviament a les operacions de producció textual el traductor realitza una sèrie d'operacions de comparació a través de les quals detecta les distàncies que el separen d'un productor «normal» en la llengua terminal (PLT) que produïria un

hipotètic text equiparable a l'original (*TLT*) en el sentit que ha d'emular una «competència professional», sigui literària, sigui en algun camp del saber, ja que el traductor no és un especialista que escriu sobre el seu tema, no és necessàriament un autor literari, encara que segons la modalitat de traducció ha de posar en joc competències equiparables. D'aquesta manera ens trobem de nou amb una distància que el traductor ha de reduir, en aquest cas en relació amb la intertextualitat. En la reducció d'aquesta distància té un paper molt important una competència que se sol obviar en la bibliografia, però que des del nostre punt de vista té una importància cabdal: la documentació. El traductor, per a realitzar la seva tasca ha de recórrer a diverses fonts de consulta, les més obvies els diccionaris monolingües i bilingües. Però és evident que si tradueix una obra literària ha d'informar-se el més àmpliament possible sobre l'autor i la seva obra, o que si tradueix alguna matèria especialitzada haurà d'adquirir la terminologia específica i algun coneixement sobre el camp corresponent, etc. Tot això l'obliga a seleccionar amb cura les seves fonts documentals.

Esquema 3b. Les distàncies en la recepció (2)

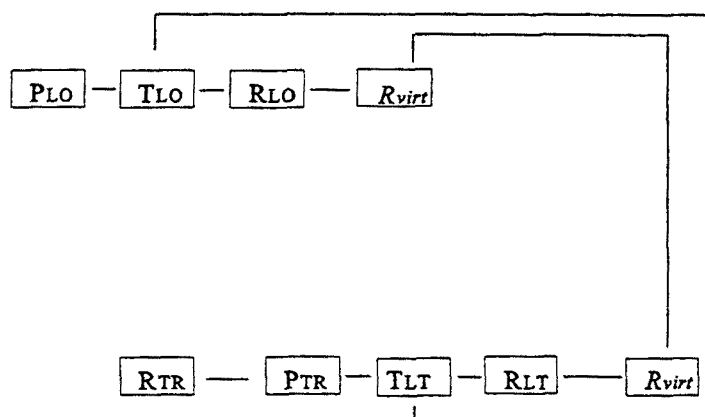
Pel que fa a les altres distàncies, aquestes són les que separen el productor original d'un hipotètic productor en la llengua terminal, així com les que separen els receptors original i terminal (Rlt); aquestes distàncies es relacionen amb els factors d'acceptabilitat, informativitat, situacionalitat i intertextualitat del text terminal:

Esquema 3c. Les distàncies en la recepció (3)

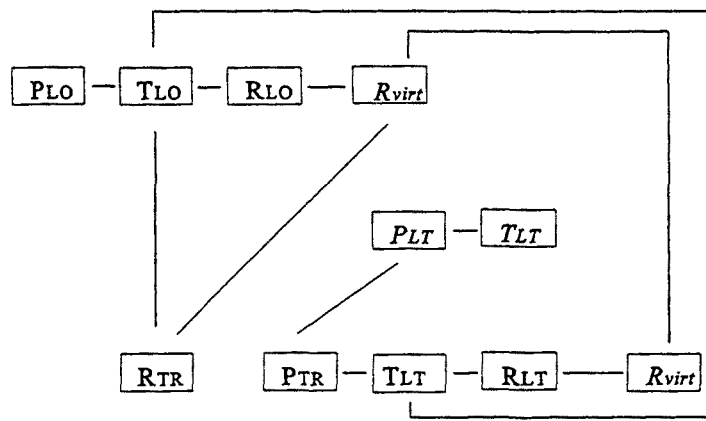
Hi ha encara una última distància entre el traductor com a productor d'un text i qualsevol altre productor: el traductor sol treballar per encàrrec, és a dir, normalment tenim un impulsor de la traducció que pot determinar en diferent mesura la tasca del traductor, especialment pel que fa a la intencionalitat i la situacionalitat de la

traducció, ja que identifiquem aquest «client» com el receptor virtual (Rvirt) de la traducció:

Esquema 3d. Les distàncies en la recepció (4)

Totes aquestes distàncies proporcionen el següent esquema de l'entorn de la comunicació bilingüe:

Esquema 3e. Factors de la comunicació bilingüe

3.3. Equivalència entre TO i TT: el projecte de TT

Abans d'exposar el nostre concepte de projecte de TT (PTT) hem de fer un breu excurs per fixar-nos en un dels aspectes més controvertits de la història de la traducció: la relació entre el TO i el TT. En efecte, quan diem que un text és l'original de... o d'un altre que és la traducció de... estem dient que hi ha una relació entre dos textos, però de fet no diem res sobre aquesta relació mateixa.

Tradicionalment, aquesta relació s'ha denominat amb el terme de «fidelitat», potser per influència de l'expressió irònica d'Horaci *fidus interpres*³¹. Per fidelitat³² s'entén per norma general la invariabilitat del factor «contingut informatiu» del text original en el text terminal, tot conferint a aquest contingut informatiu un caràcter

³¹ (...) *nec verbum verbo curabis reddere fidus interpres*, (...). Quint Horaci Flac, *Epistula ad Pisones. De arte poetica*. Hem consultat: Q. Horatius Flaccus, *Briefe*. Ed. a cura d'A. Kiessling i de R. Heinze. 10a. ed. S. l.: Weidmann, 1977. També la versió al català de J. M. Llovera, *Versions de l'obra completa d'Horaci i de Quinze rapsòdies de la Iliada d'Homer: Traducció directa en els metres originals*. Vol. I. Sabadell: Acadèmia Catòlica, 1975.

³² Observem de passada que aquest és un terme carregat de connotacions morals i socials, ja que parlem de fidel espòs o esposa, però també de fidel servidor; aquestes connotacions s'han incorporat l'avaluació del traductor, que ha de ser «honrat» i posar-se «al servei» de l'original. També des d'aquest punt de vista s'ha pogut parlar en la història de la traducció de *belles infidèles*, en una expressió que parla per ella sola, per a caracteritzar una manera d'entendre el fet traductor. Vegeu G. Mounin, *Les belles infidèles* (París: Cahiers du Sud, 1955).

absolut.³³ La disparitat de criteris comença però quan es tracta de caracteritzar aquesta fidelitat: els camps s'han dividit entre els qui pensaven que calia recórrer exclusivament als recursos verbals de la LT i organitzar-los segons les regles de la LT, o traducció «lliure» (*ut orator*), i els qui pensaven que s'havien de «traslladar» també els recursos verbals de la LO, o traducció «literal» (*ut interpres*).³⁴

En la teoria actual el terme fidelitat ha estat substituït per altres; de vegades aquesta substitució ha anat acompanyada de la introducció de matisos en el concepte. Un dels termes més emprats és el d'«equivalència», amb el qual s'entén per regla general igualment la invariabilitat del contingut informatiu, si bé en els casos de Nida i Taber, o de Jäger, inclou la dimensió pragmàtica del text. Així per exemple, trobem referències com *equivalent textual material*³⁵, *the closest natural*

³³ Vegeu per exemple l'esquema de J. Delisle, a: J. Delisle, *L'analyse du discours*, 38, on es passa dels significants del TO als conceptes que han de ser reexpressats per una fase de desverbalització; dels conceptes es passa als significants del TT per una fase de reverbilització. Vegeu d'altra banda l'estudi en profunditat d'aquest tema a: A. Hurtado Albir, *La notion de fidélité en traduction* (París: Didier, 1990).

³⁴ En expressió de M. T. Ciceró, *De optimo genere oratorum*. Remetem a la traducció al castellà de M. A. Vega, a: M. A. Vega, ed., *Textos clásicos de teoría de la traducción* (Madrid: Cátedra, 1994) 77.

³⁵ J. C. Catford, *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics* (Oxford: Oxford University Press, 1965) 20.

equivalent,³⁶ möglichst äquivalenter zielsprachlicher Text³⁷ o kommunikativ äquivalent³⁸. Com a síntesi d'aquests conceptes d'equivalència podem citar la definició de Reiß, de la qual destacaríem el concepte d'equivalència entès en el seu sentit etimològic d'«igualtat de valor» en els àmbits lingüístic i situacional, estilístic, intencional, etc.:

«"Äquivalenz ist nicht nur "Entsprechung", auch nicht Kopie der ausgangsprachlichen Einheit. Äquivalenz ist, was ihr Name besagt: Gleichwertigkeit, d. h. die zielsprachliche "Entsprechung" ist als optimal äquivalent zu betrachten, wenn sie nach Maßgabe des sprachlichen und situationellen Kontextes, der Sprach- und Stilebene, der Intention des Autors etc. ausgewählt ist und im Sprachsystem der Zielsprache die gleiche "Wertigkeit" besitzt wie die ausgangsprachliche Einheit in der Ausgangssprache.»³⁹

Ja ens hem referit més amunt al fet que l'escola teòrica que se sol englobar sota el denominador de *translation studies* defineix la relació entre TO i TT en termes d'«acceptabilitat» (orientació al TT) i «adequació» (orientació al TO), tot advertint que aquesta relació s'ha d'entendre en termes de «normes dominants»⁴⁰. Partint de la

³⁶ E. A. Nida i Ch. R. Taber, *The Theory and Practice of Translation* (Leyden: Brill, 1969) 20.

³⁷ W. Wilss, *Übersetzungswissenschaft*, 72.

³⁸ G. Jäger, *Translation und Translationslinguistik* (Halle: VEB Enzyklopädie, 1975. Linguistische Studien) 36.

³⁹ K. Reiß, *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen* (Munic: Hueber, 1971) 11. Cometes de l'autora.

⁴⁰ Vegeu J. Lambert i H. van Gorp, «On Describing Translations». A: *The Manipulation of Literature*, ed. per T. Hermans (Londres: Croom Helm, 1985) 45-46.

idea que el receptor de la traducció no és capaç de comprovar si realment el text traduït s'ajusta a les seves expectatives, Nord introdueix un altre concepte moral, una altra virtut del traductor: la «lleialtat». Aquest concepte, que s'ha d'englobar en la teoria del *skopos*, que prima sobretot una traducció comunicativa i contempla la variació de la intenció de la traducció respecte del text original, és definit per l'autora d'aquesta manera:

«The translator is committed bilaterally to the source and the target situations and is responsible to both the ST sender (or the initiator, if he is the one who takes the sender's part) and the TT recipient. This responsibility is what I call loyalty. Loyalty is a *moral* principle indispensable in the relationships between human beings who are partners in a communication process».⁴¹

De Beaugrande⁴² prefereix parlar de «coincidència» entre l'original i la traducció. La coincidència és, en aquest cas, la relació que ha de generar el traductor i és descrita en termes de compromís entre els factors del TO i del TT.

Les concepcions que acabem de caracteritzar molt sintèticament tenen, tot i les seves discrepàncies, un aspecte comú: el punt de vista normatiu, ja que en qualsevol cas, l'equivalència, la lleialtat o la coincidència són objectivables a través de la referència al text original.

⁴¹ Ch. Nord, «Scopos, Loyalty, and Translational Conventions». *Target* 3:1 (1991): 94. Cursives de l'autora.

⁴² R. de Beaugrande, «Coincidence in Translation: Glory and Misery Again». *Target* 3:1 (1991): 17-53.

Segons aquestes concepcions l'equivalència seria un *a priori* que el traductor ha de descobrir en la seva tasca.

Sempre és arriscat tractar de donar en un breu espai la pròpia definició d'un concepte tan contorvertit com és el de la relació entre el TO i el TT perquè toca el nucli del fet traductor, però cal delimitar aquest concepte en el marc de la pròpia teoria. En primer lloc direm que per a designar aquesta relació preferim el terme equivalència per tal com aquest terme suggereix «igualtat de valor» però també, i segons la definició d'«equivalència gramatical» del *Diccionari de la llengua catalana*, «relació d'igualtat funcional entre dos o més elements (oracionals) que es poden permutar en un context determinat, tot i que es poden produir diferències estilístiques o semàntiques». Fent les degudes extrapolacions, ja que en el nostre concepte no traduïm oracions sinó textos, destacariem dues idees d'aquesta definició. La primera és la relació de dependència que s'estableix entre el context i la igualtat funcional de dos elements: que dos elements siguin o no equivalents depèn del context. La segona idea és l'assumpció que el nou element pot contenir diferències respecte de l'anterior, és a dir, equivalència entre dos elements no implica necessàriament que aquests elements siguin idèntics.

En segon lloc direm que l'equivalència és tant l'objectiu al qual tendeix el traductor, com la relació que finalment estableix entre tots els factors del TO i del TT. En la nostra concepció l'objectiu de la traducció bascula

entre dos pols: l'assimilació del TT a la cultura receptora i el seu estranyament d'aquesta cultura. Aquests dos pols no s'han d'entendre en termes alternatius o excloents, sinó graduals i, com veurem en parlar de la intertextualitat del text traduït, tenen a veure amb les normes que regeixen la traducció en cada època i en cada cultura. Al seu torn, l'objectiu determina l'estratègia a través de la qual el traductor estableix l'equivalència. En el capítol V precisarem el nostre concepte d'estratègia, però en aquest punt volem advertir que l'entenem en el sentit en què defineix el terme el *Diccionari de la llengua catalana*, com a «art de coordinar les accions i de maniobrar per tal d'aconseguir una finalitat». Aplicant aquestes idees a la traducció, direm que en el cas que l'objectiu a assolir sigui l'assimilació del TT a la cultura receptora, el traductor haurà d'aplicar una estratègia inventiva; en el cas que l'objectiu sigui l'estranyament del TT, haurà d'aplicar una estratègia imitativa. Tal com veurem en el capítol IV, la definició de l'estratègia per part del traductor és primordial a l'hora d'aplicar els criteris de solució de problemes.

D'acord amb el nostre concepte d'intersubjectivitat, que apliquem tant al procés de recepció com al de producció del text, no hi ha una única equivalència possible entre el TO i el TT, sinó que aquesta depèn dels factors que el traductor haurà determinat com específics del TO en el seu

procés de recepció tal com l'hem descrit més amunt, però també de l'objectiu de la traducció.

Aquest aspecte intersubjectiu de l'equivalència és destacat també per Ballard, quan en relació amb la unitat de traducció, però limitant l'equivalència al sentit, adverteix:

«L'unité de traduction apparaît comme un ensemble dont les extrémités sont formalisés et placés en relation d'équivalence par un jugement à la fois subjectif et objectif: subjectif, dans la mesure où cette caractéristique fait partie de l'humain; objectif, dans la mesure où l'individu négocie un sens et sa représentation en vue de la rendre acceptable pour une communauté régie par un code. Il est évident que la part du subjectif tend à échapper à la théorisation même si celle-ci doit s'efforcer d'en tenir compte.»⁴³

En aquest punt, i en relació amb el concepte d'equivalència, hem d'introduir el nostre concepte de projecte de TT (PTT) que resulta de les distàncies i factors que hem descrit en l'apartat anterior. En la nostra hipòtesi, el PTT té un doble caràcter: retrospectiu i prospectiu.⁴⁴ Retrospectiu perquè conté els factors del T0 que el traductor ha decidit de traslladar al TT; prospectiu perquè a aquests factors se sumen com a propis i específics els factors representats per les «transformacions», «innovacions» o «adaptacions» que ha d'operar el traductor i que ha determinat a partir de les distàncies detectades:

⁴³ M. Ballard, «L'unité de traduction», 251-252.

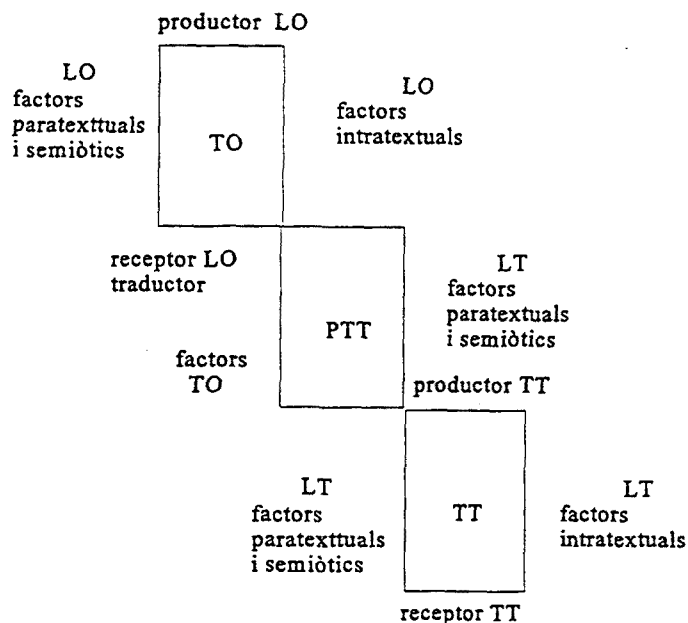
⁴⁴ Podem considerar el PTT, en tant que entitat abstracta, com figura paragonable amb el concepte de *map* de Holmes. Vegeu J. S. Holmes, «Describing Literary Translations», 83 segs.

en suma, els factors amb els quals establirà l'equivalència entre el TO i el TT. D'acord amb aquesta idea, el projecte de TT conté ja els factors d'intencionalitat, informativitat, situacionalitat, acceptabilitat i intertextualitat que hauran de constituir efectivament la macroestructura del TT. Posat que, en bona part, tota traducció ve a ser un compromís entre allò que vol dir i allò que pot dir efectivament amb els recursos de la LT, el traductor ha d'incorporar al PTT el seu objectiu i la seva estratègia, en el sentit que molt probablement es veurà obligat a primar alguns factors en detriment d'altres. D'altra banda, com tantes vegades en la pràctica de la traducció, la noció d'estratègia o el seu manteniment no pot formular-se en termes alternatius, com ara «es manté-no es manté», sinó en termes graduals, «es manté més o menys». Molt probablement el PTT conté també, si bé de manera fragmentària, elements de coherència i de cohesió que el traductor pensa traslladar del TO o introduir de nou en el TT.

Un aspecte cabdal del nostre concepte de PTT és que de fet aquest es converteix en paràmetre d'equivalència entre el TO i el TT. En efecte, un cop que el traductor ha establert el seu PTT inicia, sempre en la nostra hipòtesi, un seguit de comparacions en els plans de la cohesió i de la coherència textuals. Hem vist en el capítol anterior que, en contra de la hipòtesi de la *stylistique comparée*, pensem que el traductor no ha de comparar les estructures de dos

sistemes lingüístics (LO i LT): el traductor no fa gramàtica o lingüística comparada; en el millor dels casos aprofitarà els treballs de la lingüística comparada o contrastiva. Tampoc no compara un TO amb un TT, per la senzilla raó que el TT encara no existeix sinó que és l'objectiu al qual tendeix. És a dir, el traductor, de fet, no compara entitats o sistemes del mateix rang. En la nostra hipòtesi, allò que en realitat fa el traductor és una comparació que podríem anomenar múltiple perquè primer compara un sistema actual, el TO, amb les coordenades (és a dir, convencions textuais, regles, sistemes de coneixement, etc.) de la pròpia LO, a continuació ha de comparar-lo amb les coordenades de la LT per tal de trobar-hi els recursos que li permetin d'assolir el seu objectiu, el seu TT, de la manera més adequada possible, i després encara ha de comparar els recursos i regles de constitució de textos de la LT amb el seu PTT.

Un altre aspecte del nostre concepte de projecte de TT és que aquest no és una entitat estàtica i tancada, sinó dinàmica i oberta: de fet es va modificant en el curs de les successives operacions de comparació, de les quals és en bona part resultat.

Esquema 4. El projecte de TT en el procés de la traducció

Avançarem aquí que, segurament, un cop que el traductor ha establert el seu PTT realitza les operacions de comparació en el nivell de les unitats discretes per tal de trobar solucions pròximes i immediates, és a dir unitats de la LT que corresponguin a les de la LO amb un mínim d'arranjaments, i que només recorre a les dades dels nivells superiors quan no troba solucions satisfactòries, en operacions en les quals, com veurem més avall en parlar de la competència traductora, posa en joc tant la seva experiència com la seva creativitat. Així, el traductor competent o format arriba a desenvolupar rutines de comprensió en LO i de producció en LT que agilitzen la seva tasca, de la mateixa manera que un receptor expert en una matèria no posa en joc les mateixes rutines per a la

comprensió d'un text especialitzat que un receptor no expert en la matèria. Els dos exemples següents ens ajudaran a aclarir això que estem dient.

Segurament que hom pot traduir correctament i sense gaire dificultat un fragment com aquest:

(5a) Pedro Huarte ist Spanier, 73 Jahre alt und seit 35 Jahren in Deutschland.

(5b) Pedro Huarte es español, tiene 73 años y desde hace 35 vive en Alemania.

Insistim, però, en el fet que prèviament el traductor ha establert el seu projecte de text en el nivell més superior d'abstracció, altrament no hauria pogut produir un segment segons els patrons de cohesió i coherència de la llengua terminal (no és possible en aquest cas reproduir en el TT el patró d'el·lipsis del TO, però se'n pot crear un d'equivalent).

És diferent el cas si ens plantegem de traduir el següent títol d'un article sobre dret administratiu per a una publicació especialitzada:

(6a) Die Stärkung der Gesetzgebungskompetenzen der Länder durch die Grundgesetzreform von 1994
on el traductor s'ha de plantejar, entre d'altres les següents qüestions, sempre des del seu projecte de TT: (i) problemes de terminologia, que tenen a veure d'una banda amb la coherència del text però també amb la intertextualitat, la informativitat i la situacionalitat: *Grundgesetz* és definit com: *verfassungsrechtlich bes. bedeutsames, für die*

*Entwicklung einer Verfassung ausschlaggebendes Gesetz, i com für die Bundesrepublik geltende Verfassung;*⁴⁵ el diccionari bilingüe diu que *Grundgesetz* vol dir: «llei fonamental» i «constitució»; al seu torn, el *Diccionari de la llengua catalana* ens informa que una constitució és, entre d'altres coses, «llei fonamental d'un estat que estableix i garanteix els drets i els deures dels ciutadans (...)» i que una llei fonamental és «llei que definiex, regula l'activitat, l'organització i les institucions polítiques d'un estat». De tot això es desprèn que els conceptes [CONSTITUCIÓ] i [LLEI FONAMENTAL], [GRUNDGESETZ] i [VERFASSUNG] no són equivalents o permutables en tots els contextos. El traductor, doncs, ha de conèixer la diferència entre els conceptes de [VERFASSUNG] i [GRUNDGESETZ]; ha de saber que precisament la República Federal d'Alemanya no té *Verfassung*, sinó *Grundgesetz* del 23-5-1949, per a remarcar el seu caràcter transitori fins que no es pogués reunificar el país (coneixement de la matèria), i per últim ha de saber que normalment es designa en català com «llei fonamental», no com «constitució» (intertextualitat); segurament, com que el text apareixerà en una publicació especialitzada no haurà d'explicar la seva decisió (informativitat i situacionalitat); (ii) problemes de coherència i d'acceptabilitat: traduirà *Grundgesetzreform* per «reforma de

⁴⁵ Traduïm de: Duden, *Deutsches Universalwörterbuch*, accepcions 2a) i 2b): «dret constitucional, llei a partir de la qual es desenvolupa una constitució» i «constitució vigent de la República Federal d'Alemanya»

la llei fonamental» o per «reforma constitucional»; en el primer cas obté un títol *El reforçament de les competències legislatives dels Länder a través de la reforma de la llei fonamental de 1994* que en una primera lectura pot resultar ambigu (l'any 1994 s'aprova la reforma o la llei fonamental?) i que contravé un dels patrons de coherència de la LT que diu que cal procurar no acumular la mateixa preposició, en aquest cas «de»; (iii) en el cas de *Länder* es troba igualment un problema (partint del supòsit que el traductor no té problemes per a determinar el sentit del mot en aquest context, competència lingüística i cultural): com anomenar en català els components de la República Federal d'Alemanya: el traductor pot optar per «estats federats», un terme doble que pot ser difícil d'encaixar en certs contextos, sobretot la repetició del qual pot fer el text pesat; simplement per «estats», molt general i que pot induir a confusió en altres contextos, sobretot perquè el mateix text es refereix a *Staat* que el traductor haurà de traduir per «estat» necessàriament; recórrer a la transposició conceptual de «comunitats autònomes» amb el problema que els «estats federats» de la realitat alemanya i les «comunitats autònomes» de la realitat espanyola no són políticament equiparables; introduir en el sistema de LT una nova designació per a un concepte estrany i deixar *länder* amb el perill que els seus receptors no l'entenguin o els sembli «estrany» (informativitat, acceptabilitat). Després

de totes aquestes consideracions el traductor pot arribar a la següent solució:

(6b) El reforçament de la competència legislativa dels *länder* a través de la reforma constitucional de 1994.

A través d'aquests exemples hem tractat, una vegada més, de mostrar que l'equivalència en la traducció és un concepte difús, que depèn bàsicament del context i que el traductor, fins i tot moltes vegades intuïtivament, determina els seus paràmetres d'equivalència en el seu PTT o a partir d'aquest.

3.4. Producció

Del que hem dit fins aquí podem concloure que la producció textual del traductor és, probablement, el procés més pròpiament diferencial,⁴⁶ ja que es caracteritza per la integració d'un procés previ de recepció que cristal·litza en un PTT com a paràmetre d'equivalència i per tant com a

⁴⁶ Hem trobat aquesta hipòtesi corroborada per H. Baetens Beardsmore, *Bilingualism: Basic Principles* (Clevedon: Tieto, 1982) 119, que citant Albert i Obler diu: «(...) language production and language perception systems are to some extent independent of each other. If this is the case it goes part of the way to accounting for the greater facility in acquiring comprehension and reading abilities in two languages. The case of the professional interpreter who needs to be trained in the specific skill of producing material in a different language from that in which he is receiving it tends to corroborate the supposition that a different process is involved.» Hem de dir que és la única referència a la traducció que hem trobat en els llibres sobre psicolingüística que hem consultat.

entitat de la qual es deriven els criteris de decisió. En aquest procés és, d'altra banda, on es fan paleses precisament les dificultats de reexpressió que volem caracteritzar com problemes, que provenen precisament de la manca d'equivalències directes entre les llengües i les cultures i que han servit de base a les negacions teòriques de la traducció o també, paradoxalment, per a destacar-ne el caràcter de creació:

«Für den Übersetzer bedeutet das: Er kann in der Zielsprache keinen Text produzieren, der dem Ausgangstext gleich wäre. Jede Übersetzung ist eine Neuproduktion, für die den Ausgangstext nur die Anregung liefern kann. Wer sich dieser Aufgabe stellt, muß in den Kreisen beider Sprachen zuhause sein: Was im Ausgangstext und seiner Sprache verstanden und interpretiert worden ist, muß für den Zieltext und seine Sprache neu geschaffen, neu versprachlicht werden.»⁴⁷

Però hi ha encara dos factors que contribueixen a caracteritzar aquest procés. L'un és la integració de criteris o de procediments de detecció i resolució de problemes específics, i l'altre són les operacions de canvi de codi lingüístic, de les quals podem dir sense por d'exagerar que són encara les grans desconegudes dels estudis relacionats amb la traducció.

En relació amb aquest darrer problema es planteja una qüestió tan important com l'organització del cervell del traductor. Per expressar-ho d'una manera elemental, el

⁴⁷ B. Weisgerber, «Was heißt 'übersetzen'? Sprachtheoretische Aspekte der Übertragung von Texten». *Sprache im technischen Zeitalter (Übersetzung, Forschung, Vermarktung, Rezeption: II. Europäische Übersetzerkonferenz)* 130 (1994): 191.

traductor té els codis «junts o separats»? Fins a quin punt té emmagatzemades equivalències «estàndard», i si en té, com s'adona que ha de buscar equivalències no estàndard? Quins mecanismes mentals governen el pas d'un codi a l'altre? Quins mecanismes posa en joc per a evitar interferències? Quins mecanismes governen l'aprenentatge de les equivalències?

3.4.1. Canvi de codi, interferència i transferència.

Per tal de trobar respostes a les preguntes sobre l'organització del cervell del traductor plantejades en l'apartat anterior convé repassar molt breument els resultats a què ha arribat la psicolingüística en els estudis sobre la memòria del bilingüe. En primer lloc, i tal com remarca Ch. Hoffmann,⁴⁸ tot i que sembla que tant els profans com els especialistes tenen una noció clara del que és una persona bilingüe, a l'hora de definir el concepte de bilingüisme ens movem en un terreny bastant vague. De fet en la definició que recollim a continuació es fa notar aquest aspecte:

«It seems obvious that if we are to study the phenomenon of bilingualism we are forced to consider it as something entirely relative. We must moreover include the use not only of two languages, but of any number of languages. We shall therefore consider bilingualism as the

⁴⁸ Ch. Hoffmann, *An Introduction to Bilingualism* (Londres, Nova York: Longman, 1991) 15.

alternate use of two or more languages by the same individual.»⁴⁹

Podem dir que aquesta definició és vague perquè, tal com mostra la mateixa Hoffmann⁵⁰ convé a un gran nombre de situacions individuals que van des del fill d'una parella mixta, que aprèn les dues llengües simultàniament en la infantesa, a l'especialista capaç de llegir bibliografia de la seva matèria en una altra llengua en la qual és incapaç d'expressar-se, passant, és clar, pel traductor, que ha desenvolupat el seu bilingüisme fins a fer-ne una professió.

D'altra banda, quan s'estudien individus bilingües es prenen en consideració factors molt diversos, com ara edat d'adquisició de cadascuna de les llengües, el context en el qual s'ha produït aquesta adquisició o, i aquest és l'aspecte que ens sembla més interessant des del punt de vista de la traducció, l'estructura de la memòria del bilingüe. Recordem que la psicolingüística treballa actualment amb dues hipòtesis: la hipòtesi de les memòries independents i la hipòtesi de les memòries interdependents per a cadascuna de les llengües, que responen a les alternatives del «bilingüe coordinat» i del «bilingüe compost» respectivament, en la terminologia de S. Ervin i C.

⁴⁹ W. F. Mackey, «The description of bilingualism». A: *Readings in the Sociology of Language*, ed. per J. Fishman (La Haia: Mouton, 1970) 555. Citat per Ch. Hoffmann, *An Introduction to Bilingualism*, 16.

⁵⁰ Ch. Hoffmann, *An Introduction to Bilingualism*, 16-17.

Osgood.⁵¹ No cal remarcar que aquests són estats purs que segurament no es donen en la realitat. El que ens interessa destacar aquí és que la psicolingüística s'ha ocupat dels bilingües «en tant que parlants», no «en tant que traductors». Segurament per això se sol considerar que el bilingüisme compost (un sol contingut cognoscitiu per a diferents elements formals) és l'estat ideal al qual tendeixen els bilingües coordinats (continguts cognoscitius diferents per a elements formals de cadascuna de les llengües).⁵² Nosaltres donaríem més crèdit a la hipòtesi que el traductor hauria de ser el contrari: el bilingüisme coordinat seria l'estat ideal que permetria avaluar adequadament la funció dels elements lingüístics i conceptuals en el seu sistema respectiu.

Hi ha encara dos conceptes de la psicolingüística que necessàriament han de tenir significats diferents si els referim al bilingüisme o a la traducció: es tracta dels conceptes d'interferència i de canvi de codi.⁵³ En efecte, per a la psicolingüística, la interferència és per norma general un fenomen que es valora negativament ja que s'entén com la desviació de les normes d'una llengua per influència d'una altra. Cal destacar que els estudis sobre la

⁵¹ S. Ervin i C. Osgood, «Second language learning and bilingualism». *Journal of Abnormal and Social Psychology* 49 (1954): 139-46.

⁵² Vegeu per exemple A. López García, *Psicolingüística* (Madrid: Síntesis, 1991. Textos de apoyo, 19) 94.

⁵³ Vegeu-ne una síntesi a Ch. Hoffmann, *An Introduction to Bilingualism*, especialment 94-117.

interferència s'ocupen del fenomen en el pla de la producció lingüística (i en els nivells fonològic, gramatical, lèxic, ortografia, etc.) ignorant la interferència en la recepció, que és un fenomen real en l'aprenentatge de llengües estrangeres i en l'aprenentatge de la traducció, tal com hem assenyalat en els exemples (2b), per a la interferència intralingual, i (3b) per a la interferència interlingual, un tema en el qual aprofundirem en el capítol V, en relació amb els errors de traducció.

Per canvi de codi s'entén l'ús alternatiu de dues llengües en la mateixa proposició o en el curs d'una mateixa conversa. Aquest concepte també queda marcat negativament per a alguns autors, ja que, com la interferència, confirmaria el tòpic que els bilingües són incapaçs d'aprendre correctament cadascuna de les llengües i de mantenir memòries separades per a cadascuna.

Baetens Beardsmore⁵⁴ adverteix de la dificultat de traçar una divisòria clara entre interferència i canvi de codi, però en termes generals estableix aquesta diferència en el mecanisme que desencadena un i altre fenomen. Mentre que la interferència seria inadvertida del parlant i succeïria en el pla del subconscient, el canvi de codi seria voluntari i operaria més a prop de la superfície de la consciència i en situacions on seria rellevant per al parlant i el seu interlocutor. Tot i que la psicolingüística

⁵⁴ H. Baetens Beardsmore, *Bilingualism: Basic Principles*, 110-1.

s'ha ocupat d'aquest fenomen tractant d'esbrinar-ne motivacions, regularitats, situacions, etc., ha ignorat, que nosaltres sapiguem, les operacions de canvi de codi que necessàriament, voluntàriament i conscientment realitza el traductor.

Si entenem que el bilingüe ha de «bloquejar» una de les llengües quan parla l'altra per tal d'evitar interferències, en el cas del traductor això també és cert, però no és menys cert que ha de tenir molt ben establerts els «ponts», els mecanismes de relació entre les dues llengües. En aquest sentit la competència pròpia del traductor rau precisament en aquests ponts o en les connexions que hagi establert entre les dues competències lingüístiques o, més concretament, textuals. En aquest punt s'imposa, doncs, una reflexió sobre què vol dir exactament «el pas d'un codi lingüístic a l'altre» en traducció. Si tenim en compte tot allò que hem dit a propòsit del text com a unitat estructuradora de la comunicació, hem de concloure que el canvi de codi és fonamentalment un canvi de patrons textuals. Per això proposem anomenar «transferència» aquest canvi de patrons textuals que el traductor integra en el seu procés de producció, tot entenent, òbviament, que la interferència es dona igualment en el pla textual, no només en el pla lèxico-semàntic o sintàctic. Creiem per tant que caldria repensar o redefinir la noció de «transferència» tal com se sol aplicar a la traducció. En efecte, en el model de

Nida⁵⁵, per exemple, la transferència es refereix únicament al sentit i constitueix la segona fase del procés de la traducció, entre les fases d'anàlisi i de síntesi. A part que pensem que cal estendre la noció de transferència a tots els elements del text, hem de dir que tenim dificultats per a separar, ni que sigui teòricament, l'operació de canvi de codi o transferència de la producció textual específica del traductor. No podem estar-nos de reproduir aquí la imatge de W. Huntermann, segons la qual el traductor no és un gegant amb un peu a cada vora del riu que separa dues llengües i cultures, sinó un barquer que constantment travessa aquest riu per la qual cosa el traductor no seria un bilingüe sinó un «interlingüe»:

«Der Fährmann bewegt sich aber selbst mit, wenn er seine Passagiere hinüberfährt, weil er - wenn die Ufer Staatsgrenzen markieren - sozusagen staatenlos ist und keine doppelte Staatsbürgerschaft wie der Riese hat. So auch der Übersetzer, der sich *zwischen* den Sprachen bewegt. Nicht, daß er in einer doppelten Zugehörigkeit stünde, mithin zweisprachig ist (egal ob "weil" oder "obwohl"), setzt ihn in die Lage, für andere übersetzen zu können, sondern er operiert als notorischer Grenzgänger zwischen den Sprachen und muß den Abstand zwischen den Sprachen selbst immer mit überbrücken, der für ihn nicht geringer ist als für seine Kunden, die einsprachigen Leser. Statt zweisprachig ist der Übersetzer somit zwischensprachlich zu denken (...).»⁵⁶

Pel que fa a la qüestió sobre com es produeix efectivament aquest canvi de codi, sembla que una primera

⁵⁵ E. A. Nida, «Science of Translation», 484.

⁵⁶ W. Huntermann, «Unübersetzbarkeit: Vom Nutzen und Nachteil eines Topos». *Ü wie Übersetzen: Zeitschrift der österreichischen Übersetzergemeinschaft* 12 (1993): 15-16.

resposta podria venir del camp de la neurolingüística. Així, segons Ch. P. Bouton,⁵⁷ sembla que, efectivament, existeix un mecanisme de commutació que podria situar-se en l'anomenat «còrtex interpretatiu», una zona del lòbul temporal on s'enregistren, s'activen i s'interpreten els esdeveniments de la vida d'una persona. D'aquesta manera el sistema d'equivalències s'aniria construint a partir de la pròpia experiència traductora. Bouton postula també que les unitats lèxiques formen part de dues dobles xarxes: les del pla oral/escrit i les del pla articuladori/conceptual interconnectades entre elles. D'aquí es deriva la hipòtesi que en el cervell del bilingüe es troba un segon sistema de xarxes connectat, al seu torn, amb el primer. Per últim, i partint de la hipòtesi que d'alguna manera el llenguatge regula la conducta (com ho proven les diferències en les conductes de l'infant abans i després de l'adquisició del llenguatge, o les alteracions del comportament de malalts afàsics), arriba a la conclusió que el traductor té, a més a més, un doble sistema regulador del comportament. No es pot sinó assentir amb l'autor quan diu:

«Un double système de décodage de l'enregistrement neuronal du cortex interprétatif, un double système de circuits associatifs au niveau du mot considéré comme matrice multidimensionnelle, un double système auto-régulateur des conduites et des comportements, les uns et les autres mis en relation par des «ponts» permettant le passage d'un code linguistique à l'autre, le cerveau du traducteur, s'il n'est pas réellement organisé différemment de tout autre, est tout au moins un

⁵⁷ Ch. P. Bouton, «Le cerveau du traducteur: De quelques propositions sur ce thème». *Meta* 1 (1984): 44-56.

cerveau équipé pour fonctionner avec un double rendement.»⁵⁸

Vista la complexitat del procés de la traducció renunciem expressament a esquematitzar-lo en un model gràfic, però podem sintetitzar-lo de la següent manera:

- un procés de recepció textual que es caracteritza perquè el traductor hi integra les següents operacions: (i) la identificació de distàncies a través de les quals determina els factors macrotextuals del TO; (ii) les operacions de comparació a través de les quals determina les distàncies entre el TO i el TT i els restants factors de la comunicació bilingüe; (iii) la detecció de problemes de la traducció com a conclusió de les distàncies determinades;
- la constitució d'un projecte de TT que funcionarà com a paràmetre d'equivalència i que conté: (i) els factors macrotextuals del TO i els del TT; (ii) l'objectiu de la traducció; (iii) l'estratègia derivada d'aquest objectiu;
- un procés de producció que es caracteritza perquè el traductor hi integra: (i) el seu procés de comprensió a través del PTT; (ii) les operacions de

⁵⁸ Ch. P. Bouton, «Le cerveau du traducteur», 56. Negretes nostres.

transferència enteses com a canvi de patrons
textuals; (iii) les operacions de resolució de
problemes específics.

IV. Categories dels problemes de traducció

En la conclusió del capítol anterior hem observat que hi ha dos factors que, des del nostre punt de vista, caracteritzen la producció textual del traductor: les operacions de transferència i les operacions de resolució de problemes específics. Aquestes últimes són les que estudiarem en aquest capítol. Per això repassarem els factors de la textualitat des del punt de vista del traductor, tot tractant de determinar els problemes que es vinculen a cadascun d'aquests factors. No cal dir que, seguint la nostra línia de pensament, la descripció dels problemes de la traducció té un caràcter forçosament genèric: no es tracta d'establir una llista d'aquests problemes. Igualment tenen un caràcter genèric els criteris de solució d'aquests problemes: en cap cas no es tracta de proposar «receptes».

En la nostra concepció del procés de la traducció els criteris de solució de problemes es vinculen al concepte d'estratègia i, través d'aquest, al concepte d'objectiu. Hem observat més amunt, en relació amb el projecte de traducció, que considerem dos objectius generals en la traducció: l'assimilació o l'estranyament del text terminal respecte de la cultura receptora.

Recordem aquí que entenem el concepte d'estratègia en un sentit aproximat al d'«art de coordinar les accions i de maniobrar per tal d'aconseguir una finalitat», segons la

definició del *Diccionari de la llengua catalana*. Per tant, en la traducció distingim, a l'hora d'aplicar criteris de resolució de problemes, dos tipus d'estratègies o principis generals segons l'objectiu de la traducció. En el cas que l'objectiu sigui l'assimilació del TT a la cultura receptora caldrà aplicar una estratègia de tipus inventiu, mentre que si l'objectiu és l'estranyament del TT respecte de la cultura receptora, l'estratègia adequada serà la imitativa.

Per a aquesta sistematització dels problemes de traducció ens basem en els criteris de textualitat de De Beaugrande i Dressler,¹ perquè la seva anàlisi d'aquests factors, en ser més exhaustiva, sembla que ens ha de proporcionar una eina més útil a l'hora d'abordar la descripció d'un procés tan complex com és la constitució d'un text a partir d'un altre.

A continuació repassarem succintament aquestes categories i tractarem de caracteritzar-les en tant que paràmetres d'anàlisi i al mateix temps en tant que criteris de solució dels problemes de traducció.

1. Intertextualitat

El concepte d'intertextualitat serveix per a designar la dependència de la producció o recepció d'un text respecte del coneixement que els interlocutors posseeixen d'altres

¹ Vegeu R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, capítols IV-IX.

textos, de manera que, en principi, és possible situar cada text en una constel·lació de convencions.

Tal com apunten Hatim i Mason, aquesta relació entre textos pot adquirir la forma d'imitació, plagi, paròdia, citació, refutació o transformació d'altres textos.² Això no vol dir, naturalment, que un text sigui una amalgama d'altres textos, ni tan sols un recull de citacions esparses d'altres textos. La relació intertextual està al servei de la funció del text, no consisteix en una simple associació d'idees, sinó que, com expliquen també els autors, té un valor significatiu:

«It requires a social knowledge for it to be a vehicle of signification. Each intrusion of a citation in the text is the culmination of a process in which a sign travels from one text (source) to another (destination). The area being traversed from text to text is what we shall call the intertextual space. It is in this space that sets of values attaching to the sign are modified. That is the semiotic value of the source of the citation undergoes transformation in order to adjust to its new environment and, in the process, act on it».³

I conclouen que, de fet, la teoria de la intertextualitat apunta en dues direccions: d'una banda estableix la importància del text model, de manera que per exemple un text literari no pot ser considerat com una entitat autònoma sinó com una entitat interdependent;

² B. Hatim i I. Mason, *Discourse and the Translator*, 125. Negretes dels autors. Assenyalem de passada la coincidència entre aquestes afirmacions i la idea dels «segments prefabricats» que hem extret de Hörmann, i la de Kristeva del text com «teixit d'altres textos».

³ *Ibid.*, 129.

d'altra banda, si es considera la intenció comunicativa en tant que condició de la intel·ligibilitat, el text model contribueix a determinar un codi.

Seguint J. L. Lemke⁴ estableixen quatre marcadors de la intertextualitat: (i) genèrics, és a dir, la pertinença a un gènere determinat; (ii) temàtics, és a dir la referència a un tema; (iii) estructurals, per exemple, referència per similitud formal de mots; (iv) funcionals, és a dir, similitud de funcions. Aquests marcadors tenen la funció de desencadenar en el receptor el procés de busca de la referència original.

Van Dijk insisteix sobretot en el caràcter genèric que configura el que anomena la superestructura del text i destaca que aquesta existeix independentment del contingut i que, per regla general, no es descriu amb l'ajut de la gramàtica lingüística:

«Podríamos decir, dentro de ciertos límites, que una persona puede hablar y entender su lengua, sin que por ello tenga que estar capacitada para narrar. Por otro lado tampoco sería muy útil para un hablante conocer las reglas de la gramática sin saber reproducir los sucesos cotidianos con una narración correcta o sin poder comprender lo que otros cuentan. Es decir también hay que dominar las reglas en que se basan las superestructuras, y estas reglas pertenecen a nuestra capacidad lingüística y comunicativa general».⁵

⁴ J. L. Lemke, «Ideology, intertextuality, and the notion of register». A: *Systemic Perspectives on Discourse*, ed. per J. D. Benson i W. S. Greaves. Vol 1 (Norwood, NJ: Ablex, 1985).

⁵ T. A. van Dijk, *La ciencia del texto*, 143. Cursives de l'autor.

D'altra banda el mateix autor adverteix en un altre lloc⁶ que les regles i convencions dels gèneres i tipus de text són implícites i que els parlants poden desviar-se'n conscientment o inconscient.

Un dels majors problemes relacionats amb la intertextualitat és el d'establir tipologies de textos. De Beaugrande i Dressler⁷ destaquen que una tipologia de textos ha de tenir en compte necessàriament tipologies d'actes de discurs i de situacions. Si no tenen en compte el context de la producció del text, els interlocutors no poden posar els mitjans per a constituir la textualitat: per exemple, en un diàleg és més baixa l'exigència de coherència i cohesió, mentre que aquesta exigència és molt alta en un assaig científic.

Un dels paràmetres més habituals per a definir tipus de textos és el de la funció. Així es parla de textos descriptius, que tenen la missió d'omplir llacunes de saber: per tant s'ocupen d'objectes i de situacions; els textos narratius tenen per objecte presentar en un determinat ordre seqüencial accions i esdeveniments; els textos argumentatius, per últim, tenen la finalitat de presentar idees o conviccions com a vertaderes o falses, positives o negatives, etc. No cal dir que, per norma general, no es

⁶ T. A. van Dijk, *La ciencia del texto*, 55.

⁷ R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 190.

troben tipus purs, sinó que, com a màxim, es pot parlar de trets dominants o de funcions dominants.

Un altre paràmetre és el que d'acord amb els mateixos autors podríem anomenar el contingut. Així distingeixen entre text literari, que es podria definir en sentit ampli com aquell «el món del qual representa una alternativa sistemàtica a la versió acceptada de "món real"» i text científic que «tracta d'ampliar i difondre el saber sobre allò que se suposa que és el "món real" en un moment donat».⁸ En qualsevol cas, els autors destaquen que la classificació d'un text és en darrer terme una sèrie de dades heurístiques per a la producció, previsió i processament de manifestacions textuals.

Com ja hem apuntat més amunt, un segon aspecte relacionat amb la intertextualitat és el de l'al·lusió en els textos. Moltes vegades un text fa referència a altres textos, be prenent-ne elements temàtics o formals, bé citant-ne parts senceres.

Del que hem dit fins aquí hem de concloure que des del punt de vista de la traducció, el paràmetre de la intertextualitat configura una doble constel·lació de problemes. D'una banda, el traductor ha de produir un text que respongui a un tipus reconeixible per al receptor del text terminal, per la qual cosa la intertextualitat es relaciona amb l'acceptabilitat, i d'altra banda s'ha de

⁸ Traduïm de R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 191-192.

plantejar si les referències a altres textos seran reconeixibles per als mateixos receptors, per la qual cosa la intertextualitat es relaciona amb la informativitat, però també amb la coherència. Tal com ho expressen A. Neubert i G. M. Shreve,

«The translation has to possess the intertextuality of the target culture's natural texts. The constraints that intertextuality places on the translator are decisive and direct. (...) The target text enters into a relationship with original L₂ texts; the translation has to compete with those indigenous representations.»⁹

Tot i que el traductor no pot ignorar les relacions d'intertextualitat del TO, i en principi tractarà de transferir-les al TT, tampoc no pot ignorar que, normalment, els receptors del TT s'aproximen a aquest com si fos un text de la seva pròpia comunitat cultural o, per dir-ho amb altres paraules, no és freqüent que els receptors reconeixin un text com una traducció. És per aquest motiu que, com destaquen aquests autors, de fet la intertextualitat proporciona criteris per a «unificar el mètode i l'objectiu» de la traducció.¹⁰ És en aquest sentit que es pot parlar de la intertextualitat del text traduït en tant que traducció. En efecte, si hi ha convencions o tradicions que governen un determinat gènere en la cultura terminal, també hi ha convencions que en cada comunitat cultural i en cada moment regeixen la traducció com a gènere. En aquest punt podem pensar en qüestions més aviat de detall com ara normes de

⁹ A. Neubert i G. M. Shreve, *Translation as Text*, 118.

¹⁰ *Ibid.*, 119.

transcripció de sistemes d'escriptura, el tractament dels noms propis en traducció literària o no literària, la traducció dels noms de personatges històrics i de topònims, l'ús de notes del traductor, etc., o en aspectes que no són de detall com és l'objectiu de la traducció.¹¹

Aquesta és la qüestió en la qual ha centrat la seva tasca el grup o escola que se sol denominar amb el nom genèric de *translation studies*, si bé en la pràctica aquests estudis s'apliquen gairebé exclusivament a la traducció literària. Si més amunt ens hem referit a les modalitats de «traducció adequada», que s'adhereix a les normes del sistema de la LO, i «traducció acceptable», que s'adhereix a les normes de la LT, en relació amb la noció d'equivalència entre el TO i el TT, en aquest punt ens hem de referir als seus treballs en relació amb la intertextualitat de la traducció entesa precisament com les normes i convencions que regeixen la traducció en un moment determinat i en una comunitat cultural determinada. En relació amb la dicotomia de modalitats abans esmentada, Toury adverteix, però:

¹¹ Recordem per exemple que en una taula rodona sobre la traducció de la Bíblia celebrada a la Facultat de Traducció i Interpretació de la UAB el 6-11-1992, el pare Guiu Camps va observar que la Bíblia de Montserrat havia topat amb el rebuig de certs sectors que estaven «habituat» a altres versions i trobaven a faltar determinades frases o expressions, per la qual cosa titllaven aquesta versió de poc «fidel». En la mateixa ocasió E. A. Nida va referir que una segona versió també de la Bíblia al quítxua, una versió que pretenia «acostar Déu al poble», havia topat amb el rebuig dels lectors, que preferien un Déu «més llunyà».

«It is only reasonable to assume, of course, that in practice the decision made will generally be some combination of (or compromise between) these two extremes, such as an adequate translation with certain reservations (...).»¹²

Amb tot, l'autor propugna mantenir la distinció entre els dos extrems per raons teòriques i metodològiques.

Des del nostre punt de vista, però, aquest compromís és precisament el problema de la intertextualitat de tota traducció, no només de la traducció literària. D'altra banda el compromís entre les normes de la LO i de la LT no és l'únic que estableix el traductor: podem dir que tota traducció és un compromís entre dos tipus de paràmetres de la textualitat en la constitució d'un TT sobre la base d'un TO.

Situant-nos en el pla de la pràctica, el traductor ha de conèixer quines són les dades rellevants per a determinar la intertextualitat tant del TO com del TT. Nosaltres distingiríem aquí tres tipus diferents de dades: formals, situacionals i de contingut. Les dades formals són les que fan referència a l'estructura, a allò que podríem anomenar l'aparença visible del text, i que el caracteritzen per exemple com a «instància» o «contracte de compra-venda» o «article periodístic», etc. No cal dir que hi ha tipus de textos més formalitzats que altres i que les convencions formals són tant regles que ha de complir el productor del

¹² G. Toury, «The nature and role of norms in literary translation». A: *In Search of a Theory of Translation* (Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semantics, 1980) 53.

text com trets que ajuden el receptor a reconèixer aquest tipus de text. No cal dir tampoc que d'aquestes convencions formals, algunes són exclusives de cada comunitat lingüística, mentre que altres són compartides per diverses comunitats lingüístiques. Cal remarcar que les dades formals tenen a veure amb la cohesió del text, posat que tenen a veure amb la relació de les parts del text entre elles, però també amb la intencionalitat, posat que tenen a veure amb la tipologia del text i per tant amb la seva funció. Les dades situacionals són les que fan referència a la situació en la qual es produeix i es rep el text i permeten en bona mesura establir subcategories en els tipus de textos. Així per exemple, podríem distingir en un text científic, tal com l'hem caracteritzat més amunt, si es tracta d'una conferència oral per a un públic no expert o d'un article per a una revista especialitzada i que haurà de ser acceptat per un comitè científic. Amb això les dades intertextuals ens situen igualment dins de l'òrbita de la intencionalitat i de l'acceptabilitat del text. Per últim les dades del contingut són les que situen el text en la tradició del tractament d'un tema. Així, per exemple, davant d'una novel·la el protagonista de la qual és un detectiu, el lector se situa immediatament en la tradició del gènere de la novel·la negra i genera unes expectatives que el text s'encarregarà de satisfer, de decebre o de modificar, per dir-ho d'alguna manera. Per tal com aquest contingut s'expressa a través de determinats subtemes o nocions, les

dades del contingut tenen a veure amb la semàntica, i per tant amb la coherència del text.

Si ara tractem de concretar tot això que hem dit en el text *Wie tragbar ist Dein Museum?*,¹³ la institució que fa l'encàrrec informa que es tracta d'una conferència que, juntament amb altres conferències sobre el mateix tema, «els límits del museu», serà publicada en un llibre en format bilingüe. L'autor és un filòsof i el públic està constituït majoritàriament per estudiants, és a dir, per un públic no expert. Pel que fa al contingut, un breu repàs de la bibliografia i de les citacions ens situa immediatament en una determinada tradició de la filosofia de l'art alemanya, abans fins i tot d'iniciar la lectura del text. Per últim, davant del títol, i a la vista del subtítol, «collages», i encara abans de començar a llegir el text, el traductor ja pot establir la hipòtesi que l'autor es proposava de produir un text «atípic» dins del tipus ampli de «text filosòfic» per tres motius: l'interrogant suggereix dubtes que l'autor pensa plantejar; la segona persona indica que l'autor presenta el text com una sèrie de reflexions per a ell mateix, «com si estigués pensant en veu alta»; per últim, la noció de collage suggereix obra no acabada del tot, text sense acabar de travar o «teixir». La conclusió és que l'autor tracta de ser innovador, si més no, formalment. En canvi, la presència de referències bibliogràfiques,

¹³ Vegeu la Introducció a l'annex I.

citacions i notes a peu de pàgina situen el text en la línia de la tradició dels textos científics.

En aquest punt el traductor s'ha de plantejar si un text d'aquestes característiques pot ser acceptat pel sector de la comunitat lingüística al qual va dirigit. La resposta pot ser doblement afirmativa, pensem, des d'una doble intertextualitat. D'una banda es pot pensar que un públic universitari pot estar disposat a acceptar un text formalment innovador; d'altra banda, la intertextualitat del text com traducció d'un text acadèmic marca una tradició segons la qual normalment el traductor no altera les dades formals del text.

Pel que fa a les dades del contingut, ja hem dit que el text se situa, si més no en alguns passatges, en una determinada línia temàtica, conceptual, i per tant terminològica, de la filosofia alemanya. En aquest cas, els receptors esperaran del traductor que se situï en la corresponent tradició conceptual i terminològica de la comunitat lingüística receptora, si és que existeix, per exemple en forma d'anteriors traduccions que puguin ser considerades com obres «canòniques». És aquí, doncs, on el traductor ha de recórrer a fonts d'informació en aquest aspecte. L'exemple més evident de això ens el proporciona la distinció heideggeriana, i que l'autor reprèn, entre els conceptes de *Ding* (cosa) i *Gegenstand* (objecte), la versió dels quals podria considerar-se com error de traducció en la versió preliminar. Un error que es corregeix amb la consulta

de la bibliografia en català i seguint les indicacions de l'autor.¹⁴

No es pot oblidar, però, que la intertextualitat de la traducció ve marcada també per la relació entre el TT i la cultura original o la intertextualitat del mateix TO. Així, no és estrany, en la traducció de certs tipus de textos, concretament en la traducció de textos filosòfics, la citació de conceptes de la LO, tot marcant l'especificitat d'aquests termes fins i tot en la LO:

(7a) Je mehr das Werk ausgestellt, je mehr es als ausgestellt einem Betrachter zugestellt wird, desto gegenstandsloser wird es, desto weniger ist es Werk; wollte man einen Begriff Adornos an dieser Stelle verwenden, könnte man vielleicht von Entkunstung reden.¹⁵

(7b) Com més exposada és l'obra, com més, en tant que exposada, és posada a disposició de l'observador, més sense objecte esdevé, menys obra és; si volem utilitzar en aquest punt un concepte d'Adorno podríem parlar de des-artització [Entkunstung].¹⁶

Un problema semblant, encara que només en aparença, es planteja amb la traducció de dos jocs de paraules de l'original. El primer d'aquests problemes el qualificariem

¹⁴ Vegeu M. Heidegger, *Fites*. Traducció i edició a cura de M. Carbonell Florenza (Barcelona: Laia, 1989) *passim*; Annex I, versió preliminar corregida, 11.

¹⁵ Annex I, Original, 11-12.

¹⁶ Annex II, Versió definitiva, 14.

també com d'intertextualitat entre el TO i el TT. Ens referim al passatge següent:

(8a) Die Weisheit der Verwaisung trägt den Namen des Museums.¹⁷

Si observem la versió corregida veiem que l'autor proposa la inclusió dels termes alemanys:

(8b) (...) de la privació [Verwaisung]. La saviesa [Weisheit] de la privació (...).¹⁸

Una proposta que no s'inclou en la versió definitiva en considerar que per tractar-se d'un joc de paraules basat en el so, necessàriament es perd per al lector no coneixedor de la llengua alemanya, tot i que és «norma» de la traducció intentar de reproduir aquesta mena de jocs de paraules en tant que «citacions» de l'original.

Un altre exemple de citació de l'original que no ha estat possible és el següent:

(9a) Selbst(be)spiegelung des Museums, das einen Diskurs braucht (...).¹⁹

que es tradueix des del primer moment com:

(9b) Autoreflex i autoreflexió del museu que necessita el discurs (...).²⁰

pel fet que no es considera acceptable una citació com:

(9c) Autoreflex(ió) del museu (...).

¹⁷ Annex I, Original, 3.

¹⁸ Annex II, versió preliminar, 3.

¹⁹ Annex I, Original, 6.

²⁰ Annex II, Esborrany 1, 7.

ja que aquest tipus de recurs formal se sol emprar per a prefixos, però no per a sufixos, com hem vist en l'exemple (7b) i com podem veure en el següent:

(10a) (...) ein unangreifbares Umherwandern des
Un-Bestimmten (...).²¹

(10b) (...) una circulació indiscutible d'allò
in-determinat (...).²²

Per últim, el tractament de les citacions en una llengua original diferent de les llengües del TO i del TT planteja un altre problema que abordarem en termes de cohesió i d'informativitat, com també abordarem en termes d'informativitat les referències que anomenem culturals.

Podem dir, doncs, que basant-se en criteris de situacionalitat (7), informativitat (7, 8), acceptabilitat (9) i coherència (9) del TT en aquest cas, i per tant amb una estratègia inventiva, el traductor pot resoldre els tipus de problemes relacionats amb la intertextualitat.

2. Situacionalitat

El text se situa sempre en una constel·lació formada per un context comunicatiu i social determinat, per un lloc i un temps determinats. La situacionalitat és, doncs, el factor pel qual el text s'adapta al seu context. Per això la situacionalitat es refereix necessàriament també a la

²¹ Annex I, Original, 15.

²² Annex II, Esborrany 1, 17.

informació, o més ben dit, a la necessitat d'informació del receptor: d'una banda tenim la informació o coneixements que el productor «diposita» en el text i de l'altra la informació o coneixements que el receptor posa en joc per a la comprensió. En aquest marc, Hatim i Mason prefereixen parlar d'«assumpcions», més que no pas de coneixements, ja que, observen, cadascun dels interlocutors mai no pot «saber» què «sap» l'altre, si bé estableix suposicions sobre els coneixements que comparteixen.²³

Per la seva banda, Bell prefereix parlar de rellevància, en el sentit que els textos «existeixen per a un propòsit comunicatiu determinat i vinculen els actes comunicatius a la situació en la qual es produeixen».²⁴

Segons De Beaugrande i Dressler l'actitud del productor respecte de la situació pot caracteritzar-se de dues maneres, control o direcció, segons la seva intenció:

«Falls die dominierende Funktion eines Textes darin besteht, eine relativ unvermittelte Darstellung des Situationsmodells zu liefern, wird SITUATIONSKONTROLLE ('situation monitoring') durchgeführt. Falls die dominierende Funktion darin besteht, die Situation in jene Richtung zu lenken, die die Ziele des Textproduzenten begünstigt, wird SITUATIONSLENKUNG ('situation managing') ausgeführt.»²⁵

²³ B. Hatim i I. Mason, *Discourse and the Translator*, 92.

²⁴ Traduïm de R. T. Bell, *Translation and Translating*, 170.

²⁵ R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 169. Cometes i majúscules dels autors.

Nosaltres interpretem aquest passatge en el sentit que control de la situació es dóna quan l'autor explicita la informació, mentre que tenim direcció de la situació quan l'autor proporciona la informació que considera necessària per tal que el receptor infereixi la restant informació o estableixi les seves conclusions. Reperent aquesta idea, Neubert i Shreve afirmen:

«The situationality of a text can be conceived of as a set of pragmatic parameters which are taken into account by the text producer or translator using a projection of the receptive situation. The management of situation is the factoring of these projected pragmatic parameters into the text production process.»²⁶

Per al traductor els problemes relacionats amb la situacionalitat són, en la majoria dels tipus de text, potser els que presenten una major dificultat. Reperent la idea de Hatim i Mason, la situacionalitat vol dir que el traductor ha d'establir una sèrie d'assumpcions sobre els coneixements que posseeix el receptor virtual del TT i, per comparació amb el receptor virtual del T0, avaluar fins a quin punt podrà copsar tota la informació continguda en el T0, així com inferir la restant informació. Si en un altre lloc hem advertit que moltes vegades, en tant que receptors, no som capaços de distingir entre la informació explícita i la informació inferida d'un missatge, en tant que traductors aquestes fronteres han de ser especialment clares, altrament correm el risc de ser «massa explícits» o «més explícits» que l'autor del T0. És a dir, fins i tot en els casos en què

²⁶ A. Neubert i G. M. Shreve, *Translation as Text*, 86.

es persegueix com a objecte l'assimilació del TT a la cultura receptora, pel que fa a la situacionalitat es tendeix a adoptar una estratègia imitativa segons una norma que diria: el TT no ha de ser ni més ni menys informatiu que el TO. Ara bé, depenent de factors com la intencionalitat i la informativitat, aquesta avaluació pot portar el traductor a variar la seva actitud en tant que emissor respecte de l'actitud de l'autor de l'original, i passar de la direcció al control, si arriba a la conclusió que el receptor del TT no podrà realitzar les inferències necessàries a partir de la informació explícita, o vice-versa: passar del control a la direcció si la informació ja és coneguda pel seu lector. En efecte, els coneixements que l'emissor del TO comparteix amb el receptor del TT poden no ser els mateixos que comparteix amb el receptor original, de manera que les necessitats de la situacionalitat poden portar a «modificar» l'estructura informativa del TT respecte de la del TO, així com les estructures cohesiva i de coherència. Aquest sol ser el cas per exemple en textos culturalment marcats, davant dels quals el receptor del TT necessita l'«ajut» del traductor.

D'altra banda, tal com assenyalen Neubert i Shreve, la situacionalitat de la traducció vindria donada, en part, per la necessitat dels receptors de la cultura terminal de consumir la informació del TO. En aquest punt conflueixen per al traductor els factors d'informativitat i

d'acceptabilitat amb la situacionalitat, i les seves fronteres esdevenen borroses:

«The translator should understand the receptive context of the message he is translating. He should know his communicative partners and their attitudinal state. He should have a grasp of their need for the information in the text, and how they intend to use it.»²⁷

Un exemple il·lustratiu d'aquesta mena de problemes és el treball de T. C. Séguinot²⁸ on estudia les diferències entre originals i traduccions d'articles de *Le Monde* per a diaris de parla anglesa i de públics diversos que el de l'original; l'autora conclou que els tipus de canvis introduïts pels traductors tenen la missió d'incrementar el grau d'explicitat o de reduir el llenguatge emotiu i figuratiu.

En el text *Wie tragabar ist Dein Museum?* el problema esdevé més complex encara. En aquest cas concret la traductora havia de tenir en compte que el públic destinatari de la conferència en LO era el mateix destinatari de la traducció: la conferència va ser pronunciada davant del mateix públic, estudiants de Barcelona, que presumiblement adquirirà el llibre un cop publicat. Una lectura, encara que sigui superficial del text, ens proporciona algunes dades que ens permeten adonar-nos que la intenció de l'autor és de control de la situació:

²⁷ A. Neubert i G. M. Shreve, *Translation as Text*, 85.

²⁸ T. C. Séguinot, «The Editing Function of Translation». *Bulletin of the Canadian Association of Applied Linguistics* 4 (1982): 151-61.

són nombrosos els passatges on s'amplia o aprofundeix la informació precedent, dels quals en citarem un a tall d'exemple:

(11a) Die Frage lautet: Ist nicht jedes Museum ein Familienmuseum, in dem Masse zumindest, in dem es ein verbindendes Gedächtnis schaffen soll, ein Gedächtnis, das die Generationen versammelt und das Erbe einer Gemeinschaft, einer Gesellschaft, einer Kultur, ja einer Welt zusammenhält?²⁹

(11b) Més aviat ens preguntarem fins a quin punt tot museu no és un museu de família, si més no en la mesura en què té per objecte crear una memòria col·lectiva, una memòria que uneix les generacions i aglutina la tradició d'una comunitat, d'una societat, d'una cultura, d'un món.³⁰

Com a marcadors d'aquesta actitud de control per part de l'autor esmentariem el recurs a tota una sèrie de patrons de cohesió, la missió dels quals és d'elevat el grau de redundància del text: aposicions, repeticions, paràfrasis, etc. Recursos que també s'apliquen en la traducció, com en el següent passatge que conclou la primera reflexió sobre el museu en tant que ruptura i que se serveix de la metàfora del trencament dels lligams familiars i de la pèrdua del pare:

²⁹ Annex I, Original, 1-2.

³⁰ Annex II, Versió preliminar, 1-2.

(12a) Ein Museum scheint also aus der Dialektik der Verwaisung seine Kraft zu schöpfen.³¹

(12b) Així doncs, sembla que el museu extrau la seva força de la dialèctica de l'orfanament, de la privació.³²

La necessitat d'utilitzar un concepte d'acció pròxim a «orfe» i «orfanat» i que signifiqui «esdevenir orfe» (*Verwaisung*) porta a la utilització d'«orfanament» al qual s'assigna com a «sinònim» en aquest context «privació» (idea que també conté *Verwaisung*), que serà el mot que es farà servir des d'aquest punt endavant. El mateix recurs ha estat emprat més avall per a l'expressió *Außenseiterbande* («banda de marginats»):

(13a) Zwei Männer und eine Frau besuchen den Louvre in neun Minuten und dreiundvierzig Sekunden. Die Außenseiterbande stellt einen Weltrekord auf.³³

Posat que «trio de marginats» no constitueix una referència prou explícita a un film concret titulat *Bande à part*³⁴ s'adopta la següent solució:

(13b) Dos homes i una dona visiten el Louvre en nou minuts i quaranta-tres segons. Aquesta banda a

³¹ Annex I, Original, 3.

³² Annex II, Versió preliminar, 3.

³³ Annex I, Original, 9.

³⁴ Vegeu Annex II, Versió preliminar, 10

part, aquest trio de marginats, estableix un rècord mundial.³⁵

El problema en ambdós casos és que ni «orfanament» ni «banda a part» constitueixen solucions acceptables per a la traductora, però són necessàries com a marcadors de la coherència del text la primera, i com a referència extratextual la segona.

De tot això es desprèn que els criteris que el traductor pot aplicar en la resolució dels problemes relacionats amb la situacionalitat remetent a la informativitat (13), principalment, però també a la cohesió i a la coherència del text (11, 12), en una estratègia que és fins a cert punt inventiva respecte de l'original pel seu contingut, però imitativa pel que fa a l'ús de patrons de cohesió com la paràfrasi.

3. Intencionalitat i acceptabilitat

Si tradicionalment la teoria es basa en els factors de la coherència i de la cohesió per a definir la frontera entre el text i el no-text, en la comunicació real els parlants poden utilitzar textos que no siguin totalment coherents o cohesionats. És per aquest motiu que entre els criteris de textualitat han d'intervenir els relacionats amb els usuaris dels textos, la intenció de crear un text i l'acceptació del text. Amb això s'introdueix un marge de

³⁵ Annex II, Versió definitiva, 10.

tolerància: un text pot ser acceptat com a text i pot funcionar en la comunicació encara que no compleixi tots els requisits de cohesió i coherència.

En la intencionalitat s'assumeix que l'emissor té la intenció de produir un text coherent i cohesionat. Ara bé, no sempre aquesta intenció es compleix del tot. Per exemple en el discurs oral les ruptures, els anacoluts, són freqüents, és a dir, són freqüents les contravencions de les normes de cohesió. En sentit ampli, la intencionalitat serviria per a designar els mitjans que utilitza l'emissor d'un text per a realitzar el seu pla. La planificació és definida per De Beaugrande i Dressler com la capacitat d'imaginar estats futurs diversos i tractar d'assolir-ne un, el que sembla més interessant.³⁶ Aquest pla, la intencionalitat del text, es posa de manifest a través de l'ús que el productor fa dels mecanismes de la cohesió i de les estructures de la coherència.

Per a Hatim i Mason, des de la perspectiva de la teoria dels actes de parla, la intencionalitat és l'efecte acumulatiu de la sèrie d'actes de parla continguts en un text, que porta a una força il·locutiva predominant.³⁷

Per la seva banda, l'acceptabilitat es trobaria en el costat del receptor del text. En un acte de comunicació hi ha d'haver un interlocutor disposat a acceptar un text com

³⁶ R. A. de Beaugrande i W. U. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, 130.

³⁷ B. Hatim i I. Mason, *Discourse and the Translator*, 78.

a coherent i cohesionat. És un fet que en la comunicació efectiva, l'acceptabilitat (allò que succeeix en la comunicació) és més àmplia que la gramaticalitat (allò que permet una gramàtica abstracta). Per això per a la lingüística del text la diferència rau en la distància entre sistemes virtuals i procediments d'actualització. És un fet que en la comunicació real l'actualització pot ignorar fins a cert punt les regles de l'organització de sistemes virtuals sempre que hi hagi una motivació plausible; és a dir, en principi, si la intencionalitat comunicativa ho justifica.

Resumint, podem dir que la intencionalitat està associada a l'acceptabilitat en el sentit que la intencionalitat de l'emissor no es realitza si no és que pot ser reconeguda (acceptada) pel receptor. Per a la intencionalitat i l'acceptabilitat és primordial, doncs, el context de la comunicació. Bell adverteix que aquestes nocions són paral·les de les nocions de força il·locutiva i força perlocutiva de la teoria dels actes de parla i les relaciona amb la noció de cooperació que marca la comunicació humana.³⁸

En la seva aplicació a la traducció, aquests són uns conceptes complexos. El traductor ha de determinar, en primer lloc, si la intencionalitat que es palesa en el TO és la que ha de reflectir-se en el TT. Aquí podríem entrar en tota una casuística de possibles variacions, ja que el

³⁸ Vegeu R. T. Bell, *Translation and Translating*, 167.

ventall de possibilitats va des de la pràctica invariància (per exemple la traducció d'una escriptura de propietat) al canvi total de funció del text (per exemple, la traducció crítica d'un clàssic), passant per la traducció d'un *best-seller* actual. Inversament, l'acceptabilitat de la traducció tindrà a veure amb les expectatives del receptor d'aquesta traducció. De nou el ventall de possibilitats és molt ampli i el traductor ha de jutjar a partir de la situacionalitat, de les expectatives del receptor. Per exemple, el propietari francès d'una casa a la Costa Daurada voldrà que la traducció de l'escriptura de la seva propietat al francès sigui una escriptura «francesa», el receptor de la traducció crítica d'un clàssic esperarà un aparell de notes i abundant bibliografia, però el comprador d'un *best-seller* experimentarà les notes del traductor com un «destorb».

El problema de la intencionalitat i de l'acceptabilitat de la traducció es complica encara més si recordem que poques vegades és el mateix traductor qui decideix d'iniciar el procés: el traductor sol treballar per encàrrec. Tal com A. Lefevere planteja aquesta qüestió, la intencionalitat i l'acceptabilitat estan estretament relacionades sobretot amb la situacionalitat del text traduït, però també amb la de l'original:

«Translation (also) involves commission: a person in authority orders the translation to be made. There are, of course, many instances in which the translator 'auto-commissions' his or her own translation, simply because s/he 'falls' for the text. In this case the problem of 'commission' or at least 'acceptance' of the translation by a publisher is only deferred to the next stage in

the process. (...) Translation involves trust: the audience, which does not know the original, trusts that the translation is a fair representation of it.»³⁹

Això vol dir que una condició perquè el text traduït sigui acceptat és que pugui ser considerat com una «*fair representation*» de l'original; des d'aquest punt de vista, doncs, l'acceptabilitat del TT es relaciona amb la seva intertextualitat en tant que text traduït.

D'altra banda, la intencionalitat i l'acceptabilitat també tenen a veure amb aspectes com la quantitat d'informació que els interlocutors comparteixen i que es transmet (informativitat), com tracten de governar la situació aquests interlocutors (situacionalitat), i la relació que hi ha entre els textos del mateix tipus (intertextualitat).

Neubert i Shreve vinculen el concepte d'intencionalitat receptora, en aquest cas, al de rellevància, entesa com la mesura de la importància que el receptor assigna a les informacions del text, de manera que per a aquests autors tant la intencionalitat com l'acceptabilitat se situarien en el costat del receptor:

«Intentionality and relevance are a sender-receiver (translator-receiver) pairing. Before a translation is begun, a translator must be aware of what makes the text relevant to the audience. The translator needs to know how this relevance relates to the intentionality displayed in the L1 text. Intentionality is not really about an

³⁹ A. Lefevere, «Translation: Its Genealogy in the West». A: *Translation, History, and Culture*, ed. per S. Bassnett i A. Lefevere (Londres, Nova York: Frances Pinter, 1990) 14. Cometes de l'autor.

author's intent, because sometimes the text does not accomplish what the author intends. Intentionality is about the effects of an author's or translator's decisions on the text and their subsequent impact on the receptive intentions of the reader.»⁴⁰

Semblantment s'expressen Hatim i Mason, tot partint però, de la idea que l'objectiu del traductor és de reproduir, mitjançant el TT, l'efecte o efectes del T0:

«The role of the translator as reader is then one of constructing a model of the intended meaning of ST and of forming judgements about the probable impact of ST on intended receivers. As a text producer, the translator operates in a different socio-cultural environment, seeking to reproduce his or her interpretation of 'speaker meaning' in such a way as to achieve the intended effects on TT readers».⁴¹

En el text *Wie tragbar ist Dein Museum?* la intenció de l'autor és de presentar i justificar des de la tradició filosòfica un concepte de museu que constitueixi una alternativa al concepte tradicional. L'autor tracta d'assolir aquest objectiu presentant un text formalment alternatiu al discurs acadèmic tradicional.⁴² L'encàrrec vinculat amb la traducció és de mantenir aquests trets. Per això, si la intencionalitat es posa de manifest, en part, en la innovació formal, en un tret que es relaciona amb la intertextualitat, per a posar de manifest aquesta mateixa intenció en la traducció s'ha seguit una estratègia imitativa.

⁴⁰ A. Neubert i G. M. Shreve, *Translation as Text*, 72.

⁴¹ B. Hatim i I. Mason, *Discourse and the Translator*, 92.

⁴² Vegeu Annex I, Presentació del text, 5.

D'altra banda en aquest cas la traducció es realitza sota la doble constricció que el text ha de ser acceptable per a l'autor de l'original, que es converteix així gairebé en receptor «principal», i per a l'impulsor de la traducció. La doble acceptabilitat té la seva expressió en la revisió de la versió preliminar per part de l'autor i en la revisió de la versió definitiva per part del corrector d'estil de la institució que encarrega la traducció.

És sobretot en relació amb el factor de l'acceptabilitat que es posa de manifest el caràcter de «negociació» que té tot text. En aquest cas la negociació s'explicita en el joc entre les propostes de la traductora acceptades per l'autor del TO i les propostes de l'autor acceptades per la traductora. En termes generals podem dir que en la versió final de la traducció han estat recollides les correccions de l'autor que fan referència a la terminologia específica, és a dir, les correccions que hem relacionat amb la intertextualitat. No han estat recollides, en general, les correccions que s'entenen més directament relacionades amb els factors de la coherència i de la cohesió del TT. Així, en la versió final s'inclouen els termes «cosa» i «objecte» segons la indicació de l'autor,⁴³ s'ha corregit la traducció del concepte de *Grund heideggerià* per «principi de raó suficient»,⁴⁴ tot i que *Der Satz vom*

⁴³ Vegeu Annex II, Versió preliminar, 11; Versió definitiva, 11.

⁴⁴ Vegeu Annex II, Versió preliminar, 13; Versió definitiva, 13.

Grund ha estat traduït al castellà per *La proposición del fundamento*, títol que inspira la versió preliminar. Un altre passatge corregit en la versió definitiva és el següent:

(14a) Die Kunstaussstellung als "vollständige Zustellbarkeit" und radikale Verwaisung führt zur Revolution (des Museums) und schafft sich am Ende ab.⁴⁵

(14b) L'exposició d'art com a "total fer-se present" i privació radical porta a la revolució (del museu) i al capdavall s'autoelimina.⁴⁶

(14c) L'exposició d'art com a disponibilitat integral i privació radical (...).⁴⁷

Tot i que hem estudiat intencionalitat i acceptabilitat en un mateix apartat, a l'hora de determinar l'estratègia aplicada a la resolució dels problemes que s'hi relacionen hem de separar aquests dos factors. Mantenint l'objectiu d'assimilar el TT a la cultura receptora hem vist que si bé és possible aplicar una estratègia imitativa en el cas de la intencionalitat, serà necessari aplicar una estratègia inventiva sobretot en la relació entre l'acceptabilitat i la coherència i la cohesió, com veurem més avall.

⁴⁵ Annex I, Original, 12.

⁴⁶ Annex II, Versió preliminar, 14.

⁴⁷ Annex II, Versió definitiva, 14.